

Endring, ånd og undring

*-Blant urinnvånere, ferskinger og museumsvoktere
i Grønalia borettslag på Oslo vest*

Kristoffer Dybvik

Masteroppgave i sosialantropologi

Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

Endring, ånd og undring

-Blant urinnvånere, ferskinger og museumsvoktere i
Grønalia borettslag på Oslo vest

Kristoffer Dybvik

Masteroppgave i sosialantropologi

Sosialantropologisk institutt

Universitetet i Oslo

Vår 2013

© Kristoffer Dybvik

2013

Endring, ånd og undring

Kristoffer Dybvik

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Denne studien tar utgangspunkt i et halvårig feltarbeid blant beboerne i Grønalia borettslag, som ligger i en bydel på vestkanten i Oslo. Borettslaget ble etablert rett etter krigen av en gruppe lærere tilhørende den politiske venstresiden. Den gang ble det lagt noen ideologiske grunnsteiner på stedet, i form av verdier som omfatter fellesskap, tilhørighet, trygghet og likhet. Borettslaget fremstår som koselig og idyllisk, og er i dag et attraktivt sted å bo. Prisene på boligene er høye, til tross for den lave materielle standarden på boligmassen og det relativt begrensede boarealet. Grunnet prisveksten tiltrekker borettslaget seg innflyttere tilhørende andre yrkesgrupper enn tidligere. Innflyttere som kan sitte på høyere økonomisk kapital, og ha ideologiske orienteringer som utfordrer de som har fulgt borettslaget fra grunnleggelsen.

Jeg vil argumentere for at beboerne i borettslaget har en idé om en *ånd*, og at denne *ånden* representerer de ideologiske grunnsteinene nevnt ovenfor. Innflyttere sosialiseres inn i et fellesskap, og adopterer mange av de holdningene som karakteriserer Grønalia. Gjennom borettslagets *ånd*, reproduseres derfor et sett verdier som har sitt utspring i et narrativ eller en slags opprinnelsesmyte som oppstod da Grønalia borettslag ble etablert for over seksti år siden. De ulike beboerne har forskjellige synspunkter på i hvilken grad *ånden* ivaretas. Flere av *urinnvånerne* mener det ideologiske grunnlaget forvitrer, og at borettslaget er i ferd med å miste mye av sin særegenhet. *Ferskingene* føler derimot at de kommer inn i et etablert fellesskap med strenge retningslinjer, som det tar tid å bli en del av. Ønsker blant *ferskingene* om å bygge ut husene, møter motstand hos *museumsvokterne*, som er bevaringsorienterte, og vil forhindre store endringer i boligmassen. Den immaterielle *ånden* materialiseres gjennom borettslagets ytre, og sistnevnte blir dermed et symbolsk bilde på førstnevnte.

Jeg tilnærmer meg ulike perspektiver på fellesskapsbegrepet og Grønalias *ånd* ved å se på eksogame og endogame prosesser som endrer borettslaget. Studien tar for seg den rollen *ånden* utspiller i borettslaget i dag, og hva som skjer med den i møte med innflyttere. Underforstått forsøker jeg å kartlegge den friksjonen som oppstår mellom nye og gamle ideer; i møte mellom henholdsvis kollektivistisk- og individualistisk orienterte meningsverdener. Jeg vil vise at *ånden* og dens kraft påvirker sosialt liv i Grønalia borettslag gjennom å være både inkluderende og ekskluderende; fellesskapsorientert og differensierende.

Forord

Selv om det er undertegnedes navn som står på forsiden av denne publikasjonen, gjennomføres ikke et sosialantropologisk feltarbeid på egenhånd. Ei heller skrives en masteroppgave ene og alene. Først og fremst vil jeg takke alle beboerne i Grønolia borettslag, som ikke bare ga meg innpass, men også viste stor interesse for studien min både før, under og etter feltarbeidet. Takk til alle dere som åpnet dørene for meg, ga meg tak over hodet da det regnet, mat og drikke da jeg var sulten og tørst, og viste genuin gjestfrihet ved utallige anledninger. Takk for at dere lot meg få innblikk i livene deres – det har jeg satt ubeskrivelig stor pris på. Takk også til mine tidligere kolleger i Grønolia barnehage, for givende samtaler om borettslaget og dets særegenhet.

For faglige diskusjoner, sosialt samvær og felles bekymringsutveksling, vil jeg takke mine medstudenter på instituttet. Takk til Osloforskning, som ga meg støtte til å skrive denne masteroppgaven. Takk til Siri og Hilde, som har lest gjennom teksten og gitt meg gode tilbakemeldinger. Min veileder, Mari Rysst, fortjener en stor takk for smittende humør og gode råd underveis. Jeg er takknemlig for at hun både har vært tålmodig og fleksibel i skriveprosessen, som jeg føler at langt på vei har gått utelukkende på mine premisser.

Sist men ikke minst vil jeg takke venner og familie for å ha støttet meg gjennom feltarbeidet og skriveprosessen. Selv om jeg kanskje har holdt kortene tett til brystet, er jeg takknemlig for interessen dere har vist rundt studien – det har gitt meg motivasjon til å skrive denne oppgaven.

Oslo, mai 2013

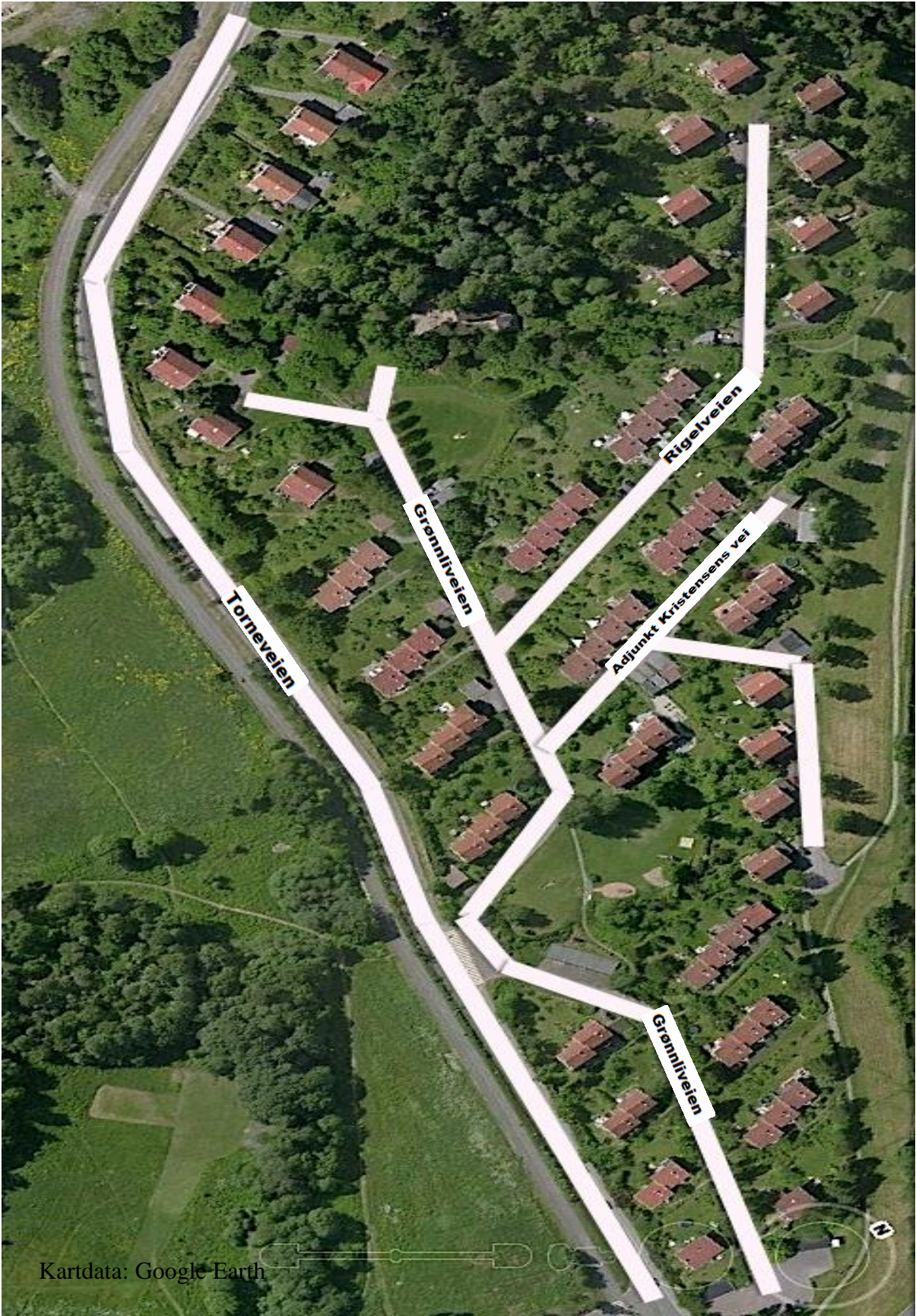
Kristoffer Dybvik

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	V
Forord	VII
Innholdsfortegnelse	IX
Kart over Grønalia	1
Introduksjon	3
Tilnærming	7
Leseveiledning	9
Om borettslag	10
Foreliggende tematisk og regionaletnografisk forskning	12
Kapittelskissering	13
Kapittel 1: Feltarbeidet	15
Om å gjøre feltarbeid i eget land, egen by, egen «klasse»	15
Posisjonering, tilgang og utvalg	17
Metodiske valg og utfordringer	18
Etske hensyn	20
Kapittel 2: Grønalia borettslag og dets <i>ånd</i>	21
Grønalia borettslag i Oslo	21
Opprinnelsen	22
<i>Ånden</i> som går.....	24
<i>Urinnevånere</i> og <i>ferskinger</i>	28
Avsluttende bemerkninger	35
Kapittel 3: Innfallsvinkel og perspektiver på sentrale begreper	37
Fenomenologisk innfallsvinkel	38
Perspektiver på fellesskap og individualisme	40
Moralsk økonomi	45
Avsluttende bemerkninger	47
Kapittel 4: Seremonielle tradisjoner og begivenheter	49
Arbeid for fellesskapets skyld.....	50
Det øverste demokratiske organ.....	53

Naboskap og samhold på nasjonaldagen.....	56
<i>Ånden</i> rundt bålet	57
Mer enn en barnehage	60
Sosiale forventninger	60
Avsluttende bemerkninger	61
Kapittel 5: Kimer til konflikt	63
Eiendom og eierskap.....	63
Vedtekter og retningslinjer.....	64
«Det er vorter og karnapper i alle retninger»	66
<i>Museumsvokterne</i>	67
Uenigheter.....	69
<i>Utsmykking</i> og reaksjon	71
Ingeborgs historie.....	73
Avsluttende bemerkninger	74
Kapittel 6: Sosial differensiering	77
Symboliske gjerder.....	78
Øvre- Midt- og Nedrelia	79
Et maktspekt.....	82
<i>Ånd</i> – verdi – hierarki.....	86
Avsluttende bemerkninger	87
Avslutning	89
Litteraturliste.....	95

Kart over Grønnlia

Introduksjon

Det er nok noe i det [naboen] har sagt – at [Grønnlia] er som en blanding av Kardemomme by¹ og Twin Peaks². På overflaten er alt veldig idyllisk, men under er det mye som ligger og ulmer. – Dagny

En halvtimes sykkel tur hjemmefra. Jeg krysser Akerselva, som for mange markerer et skille i Oslo, mellom østkant og vestkant, med alt det innebærer³. Jeg fortsetter lenger nordover og vestover. Stadig færre høyhus og blokker. Store eneboliger dukker opp på begge sider av veien. På toppen av den siste bakken ser jeg stedet jeg har tilbragt mye tid i det siste. På baksiden av den lille butikken parkerer jeg sykkelen, og ser oppover radene av relativt små rekkehus og vertikalt delte tomannsboliger i tre. De er alle malt tilsynelatende tilfeldig i rødt, gult eller grått. Bortsett fra de fire nederste rekkene til venstre, som er hvite med grønne karmner. Rundt disse var det til og med gjerder for lenge siden, har jeg blitt fortalt. Men de er borte nå. *Jernteppet* ble denne tidligere lille enklaven i borettslaget kalt, fordi det hadde flyttet inn kommunister i de hvite husene med grønne karmner, og fordi de hadde valgt å sette opp gjerder rundt tomtene sine. Resten av borettslaget har alltid vært helt fritt for gjerder. Historien om grunnleggelsen forteller om en gruppe venstreradikale lærere som sammen satt internert i Harstad under krigen, og som sammen hadde en visjon om et felles boareal bygget på felles grunnverdier. Aldri mer skulle de sitte i fangenskap, og derfor skulle det heller ikke være gjerder rundt husene deres. Råderettsområdene har bare tenkte grenser mellom seg, og naboene bor tett på hverandre.

Selv om husene er malt i flere forskjellige farger, er det ingen av disse fargene som er mest slående denne vårdagen. Om borettslaget skulle hatt én farge, hadde det vært grønt. Grønne plener, trær og busker preger stedet. Selv om naboene bor tett, får man en følelse av at det er luft mellom boenhetene. Mellom rekkene her nederst i borettslaget, ligger det grønne områder som skaper rom. Duften av blomstrende syriner er slående, og det samme er lukten fra de mange tente grillene.

¹ «Folk og røvere i Kardemomme by» er en kjent, norsk barnebok skrevet av Torbjørn Egner (1980), originalt utgitt i 1955.

² «Twin Peaks» (Ontkean, Lynch, Frost, & MacLachlan, 2007) er en amerikansk TV-serie om drapet på en ung kvinne på et lite amerikansk tettsted. Serien er blant annet kjent for sin merkelige og til dels overnaturlige handling.

³ Østkanten og vestkanten i Oslo vil forklares nærmere i kapittel 2.

Jeg går rolig oppover borettslaget denne solfylte ettermiddagen. Det lukter blomster, middag og eksos. Jeg hører fugler som synger, barn som leker, familier som griller i hagene, og en jevn dur fra den trafikkerte veien som markerer borettslagets sørvestre grense. På høyre hånd kan jeg mellom buskene skimte Robin, som hilser og vinker fra fluktstolen sin utenfor det røde huset på enden. Bortenfor ham ser jeg yngstedatteren som hopper på trampoline med en venninne; sønnen og noen nabobarn spiller fotball, mens eldstedatteren sitter på trappa med hodetelefoner og hører på musikk.

Nederste del av borettslaget slutter der hvor Minnekollen begynner. Dette skulle være et sted hvor de som hadde blitt gamle i borettslaget kunne komme og mimre tilbake til hvordan det hele hadde startet. Grøntområdet har noen lekeapparater, noen benker og en flaggstang på en liten forhøyning. Jeg tenker tilbake på 17. mai, da feststemte og dugnadskledde store og små var samlet her rundt flaggstangen: Lasse holdt en tale om borettslagets historie, og om hvordan de alltid hadde feiret 17. mai på denne måten. Etter at vi hadde sunget tre vers av nasjonalsangen, gikk alle i et mer eller mindre høytidelig tog, ropte hurra, og viftet med norske flagg til de få som var blitt igjen i hagene sine. Da toget etter en runde rundt i borettslaget omsider endte opp ved Minnekollen igjen, hadde 17. mai-komiteen sørget for is, brus, pølser, kake, og leker av forskjellig slag på plenen. Området forandret seg raskt til et lappeteppe av piknikduker, og det virket som om bortimot alle de snaut hundre husholdningene i borettslaget hadde satt av denne formiddagen til å være nettopp her, sammen med naboene sine.

Her fra Minnekollen kan jeg se midtre del av borettslaget. På venstre hånd, videre oppover, er det fem rader med gule rekkehus, som ligger nærmest den trafikkerte veien. I etterkrigstiden hadde dette vært de fineste tomtene, men da passerte det knapt en bil på veien på den andre siden av støymuren i tre. Nå kan det være flere millioner kroner i prisforskjell på disse husene og de som ligger godt lydisolert i den østre delen av borettslaget. Jeg går østover, inn Adjunkt Kristensens vei, som er oppkalt etter en av lærerne som omkom under krigen. Lyden fra den trafikkerte veien blir svakere. Her er husene røde og grå. Til høyre ser jeg et hellebelagt område i en av hagene: Petersplassen. Paret som flyttet inn her for noen år siden, møtte mye motgang da de ville legge heller i hagen sin. Det er nemlig strenge retningslinjer for hva de ulike husstandene kan gjøre med tomtene sine: Om man vil skifte vinduer, legge terrasse, ha ny inngangsdør eller lignende, står en lang søkeprosess for tur. *Museumsvokterne* er tilnavnet på de beboerne som vil bevare husenes estetiske ytre i størst mulig grad. Mange nyinnflyttere

deler ikke denne oppfatningen, og ønsker heller å øke boligens materielle standard. Uten å forhøre seg med styret, eller det nedsatte plan- og arkitekturutvalget i borettslaget, hadde den nevnte plattingen tatt form. Sånt blir det bråk av. Selv om hellene ikke nødvendigvis er prangende, følte mange at det brøt med resten av boligmassen, og plattingen fikk navnet Petersplassen. Naboen til dette paret pleier å bruke verandainngangen sin når han kommer hjem, har jeg blitt fortalt, og nå hadde han i flere år demonstrativt gått gjennom sine naboers hage, og tvers over Petersplassen, som et ettermiddagsritual på vei fra jobb.

Jeg fortsetter innover veien, og ser familier som spiser middag, flere med besøk av naboene, eller naboens barn. Barna løper gjennom hagene, med ketsjup rundt munnen og halvspiste pølser i hendene, mens foreldrene sitter rolig rundt et bord på terrassen. Elizabeth, en filippinsk au pair, passerer meg. Hennes arbeidsdag er over, og hun går i retning t-banen. Jeg har registrert at det er fire-fem familier i borettslaget som benytter seg av au pair-ordningen, og jeg har hørt at au pairene i borettslaget er fra Filippinene. Praksisen har spredd seg de siste årene, særlig på Oslos vestkant, og har altså også nådd hit til Grønndlia. Jeg opplevde at det var uglesett å ha au pair i Grønndlia borettslag, mye fordi mange mente det brøt med borettslagets *ånd*. De familiene jeg pratet med, som hadde en au pair boende hos seg, viste derfor et sterkt legitimeringsbehov⁴.

Ved inngangen til Rigelveien, oppkalt etter skipet som fraktet de internerte lærerne og grunnleggerne til Harstad, ser jeg huset til Erika. Det er grått, og ligger på enden av et rekkehus. Hun flyttet inn sammen med de to døtrene sine for et års tid siden, og har pusset opp huset både innvendig og utvendig. Hagen har fått en stor, nylagt plen – større enn noen av de andre husenes, så vidt jeg kan se. Hun har plantet en lav hekk ut mot veien, og fasaden på huset er også endret. Husene i Grønndlia er generelt dårlig isolert, noe Erika valgte å forbedre. Resultatet ble at grunnmuren er litt tykkere enn på de andre husene – en forskjell man antakelig må vite om for å legge merke til den. Flere andre beboere reagerte på dette, og saken ble tatt opp i styret. Erika hadde ikke overholdt retningslinjene, men mente hun rent juridisk hadde rett til å handle som hun hadde gjort, og engasjerte derfor advokat. Dette er nok et eksempel på uenigheter som setter preg på naboskapet i borettslaget.

⁴ For diskusjon av au pair-ordningen og dens implikasjoner, se for eksempel Sollund (2009), Øien (2009) og Búriková & Miller (2010).

Jeg fortsetter opp denne veien, og på hver side overtar horisontalt delte tomannsboliger for rekkehusene. I de sistnevnte disponerer hver familie tre plan, i motsetning til ett i de førstnevnte, hvor boarealet også er mindre. Taksten på disse husene er dermed også noe lavere. Dette blir omtalt som den øvre delen av borettslaget, og jeg har blitt fortalt at det arrangeres årlige fester av og for de som bor akkurat her. Nesten øverst i denne blindveien ligger Lillian på kne, med hodet i rosebedet sitt – som hun pleier. Hun er 93 år gammel, og har bodd i andreetasje i denne gule tomannsboligen nesten siden borettslagets oppstart. Under henne bor Inge, hans kone, og sønnen deres, som jeg kjenner fra barnehagen. På baksiden av huset, som vender vekk fra resten av borettslaget, har Inge montert (og delvis gjemt) en varmepumpe uten å søke om det, noe som er et annet element som bryter med plan- og arkitekturutvalgets retningslinjer om byggmassens ytre. Han fortalte meg at hans erfaring er at det i slike tilfeller er lettere å be om tilgivelse enn tillatelse, og at han i dette tilfellet heller valgte å følge miljøforskriftene enn borettslagets retningslinjer.

På vei ned igjen, mot det lille veikrysset, ser jeg at det langs den relativt smale veien står tett i tett med biler. Borettslaget teller snaut tretti garasjer, og planen om å bygge flere stagnerte for mange år siden. Det skinner svart og sølvgrått i lakken til blankpolerte SUV'er og Mercedeser, som står side om side med andre biler med rustpreg, av tydelig eldre årsmodell. De som har bodd her en stund, sier det aldri tidligere har vært noe merkbart materialistisk preg over borettslaget. Snarere tvert i mot, ved at folk som har midler har skjult dette i noen grad. Bilparken er et eksempel på at dette kan være i endring. Nå er det ikke uvanlig med to biler per husholdning. Borettslaget er i dag et attraktivt sted å bo, og tiltrekker seg innflyttere fra andre yrkesgrupper, og kanskje også tilhørende andre sosiale lag enn de tidligere beboerne.

Helt øverst i Grønolia borettslag troner et rødt trehus. Barnehagen eies og drives av selve borettslaget, og beboerne her har førsterett på barnehageplass. Dette huset fungerer som en møteplass og en sosialiseringsarena for mange av de nye beboerne som har barna sine i barnehagen. Her treffer de andre foreldre fra nabolaget, og lærer borettslaget å kjenne gjennom de ulike evenementene som arrangeres i regi av barnehagen. I mangel av noe annet forsamlingssted, fungerer også barnehagen som lokale for generalforsamlingen og andre møter i regi av borettslaget. På Bjørkesletta som ligger nedenfor, er det årlig fest på sankthansaften, med bål, grilling og aktiviteter for barna tidlig på kvelden – og for de voksne noe senere.

Herfra kan jeg se utover hele borettslaget. I ryggen har jeg den lille skogen som ligger bak barnehagen. Her finnes en lavvo, en trehytte og et slengtau. Jeg ser to ekorn som jager hverandre oppover den store furua, mens fuglekvitter overtar lydbildet. Skogen strekker seg ikke lenger enn kanskje hundre meter, men er allikevel som en utforsket verden for barna.

Nedenfor ligger altså borettslaget hvor man helst ikke skal plage andre, helst være grei og snill, men hvor man for øvrig kanskje allikevel ikke kan gjøre hva man vil (fritt etter Egner, 1980, s. 5).

Tilnærming

Vi digger det rent fysiske konseptet med å være så nære byen, og samtidig [at det er] så eplehage-aktig. Og vi er så heldige at vi bare har hyggelige naboer, og det har nok de aller fleste her. Gode naboer er jo helt nødvendig. Vi synes jo at vi har truffet veldig godt. Vi synes vi har gjort et godt livsvalg ved å flytte hit, og vi er jo rimelig kritiske, er vi ikke det? – Sverre

Denne studien tar utgangspunkt i et sosialantropologisk feltarbeid i Grønnpia borettslag som ligger i en bydel vest i Oslo. Borettslaget består av totalt 96 husholdninger, fordelt på tomannsboliger og rekkehus. Hver boenhet har en hageflekk, og i tillegg er det flere grøntområder til felles bruk. Som nevnt i stedsbeskrivelsen ovenfor, ble borettslaget grunnlagt av en gruppe venstreradikale lærere i etterkrigstiden, og har lenge blitt ansett som en «rød» lomme, politisk sett, på den ellers «blå» vestkanten i Oslo⁵. Samtidig har prisveksten satt sitt preg på borettslaget og beboerstanden. Grønnpia framstår i dag som et attraktivt sted å bo. Dagens innflyttere tilhører derfor ofte andre yrkesgrupper med en annen sosioøkonomisk bakgrunn enn de som tidligere utgjorde majoriteten av beboerstanden. Det er ingen fysiske gjerder i borettslaget (selv ikke rundt barnehagen), noe som bidrar til at tomtegrensene nærmest viskes ut. Barna løper fritt gjennom hagene, og det eksisterer en slags indre justis der de voksne føler ansvar for hverandres barn. På mine turer rundt i nabolaget møtte jeg knapt en låst dør, noe som bidrar til følelsen av åpne og gjestfrie hjem. I Marianne Gullestads (1985) «Livsstil og likhet. Om nærmiljø i byer» beskrives Norge som en del av moderne vestlig kultur, som karakteriseres ved at individet befinner seg ideologisk sett i forgrunnen, og at dette overskygger ideen om en sosial, helhetlig fellesskapstanke. Samtidig poengterer hun at det eksisterer sterke egalitære idealer i Norge. Jeg ønsker å vise at Grønnpia borettslag er bygget på en idealisme bestående av både fellesskap og egalitet, og at den sosiale

⁵ «Rødt» og «blått» følger her den politiske aksene, som representerer henholdsvis venstre- og høyresiden.

helhetstanken i borettslaget kan stå overfor en utfordring i en tid med et stadig økende individfokus.

Grønnlia borettslag foreligger det relativt strenge retningslinjer for hva hver enkelt husstand kan gjøre med husene sine utvendig. Dette kan ha rent estetiske årsaker, men kan også være et tiltak fra gammelt av, for å ivareta en utvendig egalitet, for ikke å synliggjøre forskjell i beboerstanden. I møte med borettslagets beboere har jeg blitt fortalt at fellesskapsfølelsen alltid har stått sterkt i Grønnlia, og mange mener den fortsatt framstår som betydelig i dag, til tross for endringer i beboerstanden. Selv om Grønnlia borettslag ikke var ensidig eller utelukkende kollektivistisk da det ble grunnlagt, opplever jeg at det har etablert seg en romantisert idé blant dagens beboere om *hvordan ting var før*, og en higen etter å leve etter mange av de samme ideene som da. Beboerstanden består fortsatt av noen få *urinnvånere*⁶, som har bodd i borettslaget mer eller mindre siden det ble grunnlagt. Det andre ytterpunktet er de nyinnflyttede *ferskingene*⁷, og i tillegg finnes det mange med ulik fartstid i sjiktet mellom disse.

Det er flere normer og regler for hvordan man skal oppføre seg i borettslaget, og mange nyinnflyttere fortalte at de følte de måtte trå varsomt for ikke å overskride grenser, eller trække noen på tærne da de flyttet inn i Grønnlia. Disse normene bidrar til å bevare ideene som lå til grunn da borettslaget ble etablert, og som skal ivareta oppfatningen av borettslaget som noe felles, framfor mitt og ditt. Men normene legger også føringer på beboernes handlinger. Flere av de beboerne som har en viss fartstid, mener at borettslaget de siste årene har mistet mye av sin opprinnelige identitet, og at de grunnleggende tankene har forvitret i senere tid. Jeg er interessert i å finne ut av i hvilken grad beboerne har klart å bevare og opprettholde ideen om borettslagets særegenhet siden etterkrigstiden, og i å undersøke hvilke endringer som har funnet sted siden den tid. Jeg vil forsøke å kartlegge hvilke prosesser som bidrar til å ivareta grunnverdiene, og hvilke prosesser som bidrar til å motarbeide dem. Med dette i bakhodet har jeg formulert følgende problemstilling: Hvilke sosiale endringer har Grønnlia borettslag gjennomgått siden etterkrigstiden, og hvilke indre og ytre strukturer har påvirket denne

⁶ *Urinnvånere* er en betegnelse brukt på de beboerne som har bodd i borettslaget siden det ble etablert etter krigen. Mer om dette begrepet i kapittel 2.

⁷ *Fersking* er en betegnelse brukt på de beboerne som ganske nylig har flyttet inn i Grønnlia. Det er også en betegnelse beboerne kan bruke om seg selv – om de fortsatt føler seg som *fersking* eller ikke. Mer om dette begrepet i kapittel 2.

prosessen? Hva kjennetegner den friksjonen som oppstår i møtet mellom kollektivistiske og individualistiske meningsverdener? Nærmere bestemt; hva skjer i møtet mellom etablerte og nyere ideer i Grønalia borettslag?

Jeg ønsker særlig å fokusere på de endogame endringene som har skjedd innad i borettslaget, og den rollen det jeg kommer til å kalle Grønalias *ånd*, har utspilt i den sammenheng. Men også eksogame endringer som skjer utenfor borettslagets grenser, er med på å sette sitt preg på Grønalia slik det fremstår i dag. På mange måter er hovedproblematikken noe antropologer har diskutert gjennom flere århundrer, nemlig diskursen knyttet til individ og samfunn. I kapittel 3 vil jeg forklare nærmere hvordan jeg vil tilnærme meg denne diskursen, og senere vil jeg vise at mine opplevelser av livet i Grønalia borettslag kan være med på å kaste lys over den.

Leseveiledning

Noen av de beboerne og familiene jeg har vært i kontakt med, vil få mer omfattende introduksjoner enn andre. Der jeg anser det som relevant, vil jeg gi utdypende bakgrunnsinformasjon, mens andre beboere kun vil nevnes ved navn. Alle er beboere i Grønalia borettslag, om ikke annet er bemerket.

I den løpende teksten vil jeg ta i bruk mange begreper. De begrepene jeg låner fra annen litteratur, vil jeg markere med «anførselstegn» når jeg introduserer dem, mens de emiske begrepene og utsagnene som er av særskilt betydning for borettslagets beboere, vil jeg gjennomgående sette i *kursiv*.

Alle de menneskene jeg har snakket med, er anonymiserte i teksten. Jeg bruker fiktive navn på selve borettslaget, dets gater, steder og beboere, i tillegg til å anonymisere sistnevnte ved å bytte ut deres yrkesposisjon, familiesituasjon, bosted og så videre, med tilsvarende kjennetegn. Intensjonen med den deltagende observasjonen jeg har gjort, er i tråd med Fangen (2004, s. 160), uavhengig av ulike kategorier, å analysere borettslaget som helhet, og unngå å avsløre detaljert informasjon om de ulike enkeltindividene.

Av hensyn til borettslagets konfidensialitet, vil noen av kildene jeg bruker anonymiseres. Eksempelvis har Grønalias jubileumsbok vært nyttig for å få tilgang til borettslagets historie; jeg har brukt borettslagets hjemmeside for å få informasjon om ulike instanser, regler og

retningslinjer, og jeg har tatt i bruk en byrådssak som omhandler en husstand i borettslaget. Der slik kildehenvisning forekommer, vil jeg bemerke det, men jeg vil samtidig gjøre leseren oppmerksom på at disse kildene ikke vil innlemmes i litteraturlista av konfidensialitetshensyn⁸.

Om borettslag

Et borettslag er ifølge lovverket «[...] eit samvirkeføretak som har til føremål å gi andelseigarane bruksrett til eigen bustad i føretakets eigedom.» (Borettslagslova, 2003). I Norge gis altså hver andelseier bruksrett til å disponere egen tomt med tilhørende boareal, men man eier ikke boligen man bor i. Det er det selve borettslaget som gjør.

Markedsprinsippene har allikevel sørget for at en bolig i et borettslag i dag er så godt som sidestilt med selveierboliger hva kjøp, salg og prisantydning angår. I praksis kjøpes og selges en andel i et borettslag på samme måte som andre boliger, selv om man fortsatt, formelt sett, kun kjøper retten til å disponere en bolig som eies av borettslaget. Halvard Vike skriver om en økende selveieridentitet i Norden, der autonomi og forvaltning av egen eiendom har vokst fram som viktige ambisjoner (Vike, 2004, ss. 88-89).

På Grønnlias egne nettsider forklares hva det innebærer å være del av et borettslag. Andelseierne forvalter borettslaget i fellesskap. De eier ikke et eget hus med tilhørende tomt, men gis retten til å disponere dette. Det å ha borettslag innebærer derfor at beboerne leier av seg selv, og at de betaler husleie til borettslaget. Alle andelseierne er stemmeberettigede i generalforsamlingen, som er borettslagets utøvende, bestemmende organ. Beboerne kan overføre sin andel til andre, og selger med det sin rett til å leie. Prisen på denne leieretten er i dag tilnærmet den samme som på selveide boliger, så prisene på boliger i borettslag i Norge i dag, følger med andre ord boligmarkedet. Beboerboka sier derfor at det å bo i borettslag i praksis er en blanding av det å eie i fellesskap, og det å eie selv (Grønnlia borettslags egne hjemmesider⁹).

Til slutt i teksten om borettslag fra borettslagets beboerbok, står følgende avsnitt:

Sist men ikke minst, det å bo i et borettslag gir oss et helt spesielt **menneskelig fellesskap**. Vi har oppgaver som vi bare kan løse sammen. I mange tilfeller er det også bare gjennom å gjøre

⁸ Disse kildene kan ved forespørsel oppgis av forfatter i særskilte tilfeller.

⁹ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

en innsats for andre at vi kan gjøre en innsats for oss selv. Dette gjør at vi på en positiv måte er avhengige av hverandre og kan bli kjent med hverandre. Å bo i borettslag gir både rettigheter og plikter. Dersom vi alle er klar over dette og tar det ansvar det medfører, bør vi kunne ha det godt i [Grønnlia] (Grønnlia borettslags egne hjemmesider¹⁰).

Dette avsnittet vitner om at selv om det i praksis er liten forskjell på å bo i borettslag og å være selveier, medfører det førstnevnte et visst handlings- og holdningsgrunnlag. Alle skal bidra til å skape en felles konsensus der det å bo i Grønnlia borettslag er ekvivalent med det å være en del av et fellesskap. Det understrekes at alle må bidra for at fellesskapet skal fungere. Ord som «innsats», «rettigheter og plikter» og «ansvar», rører ved beboernes samvittighet, og opprettholder tanken om at alle må bidra for at alle skal ha det best mulig. En for alle, alle for en. Skal man nyte godt av det å bo i borettslaget, har man selv et ansvar for å gjøre en innsats for å ivareta det gode fellesskapet. Nettopp fordi man som beboer i et borettslag har felles rettigheter, plikter og verbindende avtaler, er et borettslag kanskje per definisjon et fellesskap. Hva et fellesskap er, og hvorvidt det kan eksistere i dag, er det dog noe uenighet om. Videre diskusjon av fellesskapsbegrepet vil jeg ta for meg i kapittel 3.

Tall fra Statistisk sentralbyrå (2012) viser at om lag 15 prosent av Norges husholdninger eier boligen sin gjennom borettslag eller aksjelag. I Oslo er prosentandelen enda større, og Statistisk sentralbyrå anslår at rundt en tredjedel av husholdningene i hovedstaden eier boligen sin på nevnte premisser. Mitt inntrykk er at de aller fleste borettslagene i Oslo består av blokkbebyggelse, og at det ligger flere borettslag i øst enn i vest. I så måte skiller Grønnlia borettslag seg ut, som ligger på den attraktive «vestkanten» i Oslo. Her disponerer hver husholdning en boenhet i et rekkehus eller en tomannsbolig – begge bygget i tre. Tilhørende har hver boenhet også en liten hage. Det er også min antakelse at boenhetene har større boareal enn hva som er vanlig i andre borettslag. Som en beboer sitert i borettslagets jubileumsbok uttalte: «I [Grønnlia] kan folk på venstresida bo som høyrefolk uten å bo sammen med dem» (Grønnlia borettslags 50-årsjubileumsbok¹¹).

Maja Hojer Bruuns (2011, 2012) har gjort feltarbeid i København, og tar for seg borettslag i bygårder bygget i mur, lokalisert flere forskjellige steder i byen, men ikke i utpreget velstående strøk. Som jeg senere vil vise, har hennes funn i disse borettslagene flere fellestrekk med dem jeg har gjort i Grønnlia, til tross for at de nevnte forutsetningene er noe forskjellige. Grønnlia borettslag ligger omgitt av relativt store eneboliger i nord og øst, mens

¹⁰ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

¹¹ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

det i nordvest ligger noen stjerneblokker i mur. De nevnte naboene er allikevel adskilt fra borettslaget – førstnevnte med store gressområder, og sistnevnte med en liten skog.

Borettslaget er altså ganske isolert, men ligger i en del av Oslo, og er utformet på slik en måte, at det skiller seg fra andre borettslag i storbyer. De overnevnte faktorene bidrar til et høyt prisnivå, noe som i neste instans har innvirkning på hvem som har råd til å flytte inn. Jeg vil, på tross av dette, vise at de kollektivistiske samarbeidsidealene som følger med det å bo i et borettslag på mange måter gjør seg gjeldende i Grønolia. Det å bo i borettslaget medfører en andelstanke. Denne andelstanken innebærer at et borettslag bør ha en særegen sosial forpliktelse hva fellesskap og solidaritet angår (Bruun, 2012, s. 90). Dette er en forpliktelse andelstanken påfører borettslagets beboere, og som gjør at borettslag skiller seg fra andre boligtyper. Denne forpliktelsen knyttet til solidaritet, og særlig fellesskap, vil jeg som nevnt komme tilbake til.

Foreliggende tematisk og regionaletnografisk forskning

Marianne Gullestad anses som en pioner når det kommer til nabolagsforskning i Norden. Hennes feltarbeid til etnografien «Kitchen-table society» (Gullestad, 1984) om sosialt liv blant arbeiderklassehusmødre i Bergen, ble gjort for tretti år siden, men er fortsatt av relevans, og har stor innflytelse i dag. Mitt feltarbeid har foregått blant den øvre middelklassen i Oslo, og utvalget skiller seg i så måte fra Gullestads. Flere av Gullestads (1985, 1986, 1989, 1992) senere arbeider vil være av særlig relevans for min egen studie, og jeg vil spesielt legge vekt på hennes perspektiver på likhet og likeverd i de kommende kapitlene. Disse perspektivene har også lagt grunnlag for videre publikasjoner omkring temaet (se for eksempel Lien, Lidén, & Vike, 2001).

Bruun (2011, 2012) har gjort feltarbeid over en periode på tre år i flere borettslag i København, hvilket resulterte i hennes doktorgradsavhandling «Social life and moral economies in danish cooperative housing. Community, property and value», publisert i fjor. Hennes avhandling ligger nærmere min egen studie i form av å være bygget på mer eller mindre nåtidige data, med et feltarbeid gjennomført i en skandinavisk hovedstad. Men som tidligere nevnt, skiller også utgangspunktet for hennes feltarbeid seg fra mitt på flere punkter. Det er særlig hennes perspektiver på fellesskapsbegrepet som vil være nyttig for denne studien.

Lars Brännström (2006) ga for syv år siden ut boka «Phantom of the neighbourhood. Longitudinal studies on area-based conditions and individual outcomes». Hans datamateriale er hentet fra flere nabolag i en tredje skandinavisk hovedstad: Stockholm. Fokuset ligger på karakteristikken av ulike nabolag, og hvordan den påvirker det sosiale og økonomiske individets ulike stadier i livet. Brännströms åndsbegrep («phantom») karakteriserer ulike nabolag med ulik stigma; som «gode» eller «dårlige» boområder. Dette skiller seg fra mitt eget begrep om Grønnlia's *ånd*, noe som vil tydeliggjøres i kapittel 2.

Kapittelskissering

I bunn og grunn er denne studien en fortelling om mennesker, og det stedet hvor de lever ut hverdagen sin. Det som gjør denne fortellingen til et viktig bidrag i antropologisk sammenheng, er at den forteller historien om seierherrene. Beboerne i Grønnlia kan karakteriseres som en minoritetsgruppe, men ikke i klassisk antropologisk forstand. Minoriteter er ikke nødvendigvis diskriminerte grupper, selv om det er en tendens til å oppfatte begrepet i så måte (Eriksen & Breivik, 2006, s. 6). Dette er i stedet en studie av mennesker som anses som vellykkede. Jeg vil fortelle historien om de som har lyktes.

I kapittel 1 vil jeg ta for meg gjennomføringen av selve feltarbeidet. Jeg vil forklare utvalget jeg har vært i kontakt med, gjøre rede for min egen posisjonering, og de metodiske og etiske avgjørelsene som ble tatt underveis. Kapittel 2 er ment å legge et bakteppe for resten av studien. Her vil jeg gi et kort riss av Grønnlia borettslags historie, og opprinnelsesmyten som spant ut fra den. Jeg ønsker også å legge et grunnlag for den gjennomgående diskusjonen, gjennom å introdusere tre av de emiske begrepene som inngår i tittelen: *urinnvåner*, *fersking* og *ånd*. Kapittel 3 tar for seg noen sentrale teoretiske begreper som er viktige for å forstå det sosiale livet som utspiller seg i Grønnlia borettslag. Videre tar jeg opp diskusjonen rundt «fellesskap» og «individualisme», og disse begrepenes betydning i borettslaget. Grønnlia's «seremonier», eller faste tradisjoner og sosiale sammenkomster er tema i kapittel 4. I kjølvannet av kapittelet før, ønsker jeg her å vise hvordan fellesskap og demokrati utøves i praksis i Grønnlia borettslag, gjennom deltagelse på henholdsvis dugnad og generalforsamling. Jeg vil også beskrive hvordan fellesskap formidles gjennom sammenkomster av mer feststemt karakter, i tillegg til å vektlegge hvilken innvirkning Grønnlia barnehage har på sosialt liv i borettslaget. Kapittel 5 viser hvordan borettslagets retningslinjer kan splitte beboerstanden. Her vil jeg gi en nærmere introduksjon av

museumsvokterne, samt trekke frem konfliktene som oppstår i møtet mellom beboere og styret, og den makten sistnevnte besitter. Kapittel 6 spiller videre på det nevnte maktaspektet. Jeg ønsker å vise den «spesifikke kapitalens» betydning i borettslaget, hvordan denne formidles gjennom borettslagets *ånd*, og hvordan *ånden* skaper et «verdihierarki» i Grønalia.

Kapittel 1: Feltarbeidet

Høsten 2006 hadde jeg mitt aller første møte med Grønalia borettslag. Som sivilarbeider hadde jeg søkt meg jobb i barnehage, og fikk tilslag i det lille røde huset som lå øverst og overvåket den grønne lungen med små rekkehus og tomannsboliger i gult, rødt og grått. Barnehagen eies av borettslaget selv, er foreldredrevet, og det er borettslagets barn som har førsterett på barnehageplassene. Dermed kom jeg tidlig i kontakt med mange av de menneskene jeg flere år senere skulle gjøre feltarbeid blant. Min arbeidsrelasjon med Grønalia barnehage strakk seg over en periode på seks år, hvor jeg jobbet både heltid og deltid ved siden av studiene. Det var i møte med nærmiljøet gjennom barnehagen som institusjon at jeg fattet interesse for Grønalia borettslag som sted, og begynte å undre meg over det sosiale livet som utspant seg der.

Jeg ønsker i dette kapittelet å redegjøre kort for feltarbeidet jeg har gjennomført i Grønalia borettslag. Jeg vil forklare det utvalget jeg har vært i kontakt med, og min egen posisjon overfor feltet og borettslagets beboere. Deretter vil jeg vise hvilke metodiske valg jeg har tatt, og hvilke etiske utfordringer jeg har støtt på. Aller først vil jeg dvele kort ved min egen kjennskap til borettslaget og flere av kjennetegnene ved beboerne i Grønalia.

Om å gjøre feltarbeid i eget land, egen by, egen «klasse»

Feltarbeid i eget miljø er et mye debattert tema i moderne antropologi. Denne typen forskning har hatt et oppsving de siste tjue år, og stadig flere antropologer publiserer arbeid med utgangspunkt i feltarbeid i «hjemlige egne» (Lien, 2001). Jeg føler ikke noe konkret forklaringsbehov for at jeg selv har gjort en slik type feltarbeid, men erkjenner at det finnes potensielle utfordringer ved «hjemmeantropologi» (Frøystad, 2003). Den kanskje viktigste innvendingen mot denne formen for feltarbeid, er den metodiske utfordringen ved å forholde seg analytisk distansert til steder, situasjoner og handlingsmønstre man allerede har et subjektivt forhold til. Slik hjemmeblindhet kan være vanskelig å unngå, nettopp fordi man kan ta mye potensielt interessant og relevant handling for gitt, på grunn av de forestillingene ens egen «kulturelle bagasje» medfører. Disse utfordringene til tross: For meg har det vært viktig å vende blikket hjemover – mot min egen hjemby, mot min egen etniske gruppe, og til en viss grad også mot mitt eget sosiale lag.

Marianne Lien (2001) skriver i sin artikkel «Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne» at i de tilfellene der antropologens og informantens sosiale miljø antas å ligge nær hverandre, eksisterer det forventninger til et felles sett av kulturelle koder, og mestring av disse. Dette er forventninger jeg selv har opplevd å støte på underveis i mitt eget feltarbeid. Signe Howell skriver at det kan være problematisk å ha en tradisjonell antropologisk tilnærming når man foretar feltarbeid i eget samfunn. Blant potensielle metodiske problemer nevner hun at relasjonen mellom informant og antropolog lett kan bli utelukkende formell, og at samhandlingen dem i mellom kun vil dreie seg om det konkrete forskningstemaet. Antropologen vil heller ikke ha mulighet til å følge informantens handlinger i forskjellige gjøremål. Dessuten kan den umiddelbare annerledesheten antropologen føler overfor sine informanter og som ofte kjennetegner det tradisjonelle feltarbeidet, være fraværende (Howell, 2001).

En utfordring underveis i feltarbeidet har vært informantens stadige interesse for «oppgaven» eller «prosjektet» mitt. Beboerne i Grønndlia har generelt høy utdanning, og relativt god kjennskap til hva sosialantropologi er. Derfor startet flere av samtalen nettopp med at jeg ble spurt om hvordan det gikk med prosjektet mitt, og det kunne være vanskelig å få samtalen inn på det sporet jeg ønsket. Dette problemet gjorde seg som oftest gjeldende da jeg støtte på folk mer tilfeldig, i motsetning til de gangene jeg hadde faste avtaler, og beboerne hadde en idé om hva jeg kom for å prate med dem om. Men det kan samtidig ses som interessant i seg selv at en så stor andel av de beboerne jeg pratet med, fattet interesse for feltarbeidet jeg gjorde i deres borettslag. En annen gjenganger blant beboerne var nemlig at de selv syntes Grønndlia borettslag var helt spesielt og særegent. Flere sa til meg at de syntes Grønndlia borettslag og livet som utspant seg der, «virkelig var en studie verdig».

Tradisjonelt sett har de aller fleste antropologer hatt «vestlig» bakgrunn, men for meg utelukker ikke det muligheten til å rette et forskningsprosjekt mot kjente, og til dels egne, omgivelser. For meg har dette vært en lærerik utfordring. Jeg har blitt tvunget til å tenke annerledes om ting jeg ellers har tatt for gitt, og jeg mener at en bevissthet om dette har virket konstruktivt underveis i feltarbeidet. Jeg ser også et behov for økt antropologisk fokus rettet mot mer enn «egen bakgård» i form av rent geografiske områder. Jeg mener det er berikende for antropologien å rette fokus mot sosiale grupper som ikke nødvendigvis er undertrykte eller diskriminerte, men heller mot grupper som fremstår som vellykkede. Å skape et komplett bilde av verden, og relasjonene til de menneskene som forholder seg til den, er naturligvis

umulig, men å etterstrebe å kartlegge et så rikt mangfold av ulike relasjoner som mulig, er etter min oppfatning en viktig retning for antropologien å gå. Selv er jeg oppvokst i indre vest, og valgte å tilbringe tid med den øvre norske middelklassen på det som betegnes som Oslos vestkant. Dette er ikke nødvendigvis unikt i antropologisk sammenheng (se introduksjonskapittelet), men jeg håper allikevel det kan være et bidrag til refleksjon rundt hverdagspraksisen til mennesker tilhørende en kategori hvor antropologisk forskning ikke har florert.

Posisjonering, tilgang og utvalg

Feltarbeidet strakk seg i all hovedsak fra januar til juni 2012, i tillegg til noen tilbakevendinger siden den tid. Under feltarbeidet bodde jeg hjemme hos meg selv, og dro derfra med sykkel eller kollektivtransport da jeg skulle på feltarbeid. Med disse forutsetningene, har jeg gjort det Katrine Fangen (2004, s. 92) kaller «deltids deltagende observasjon». Jeg har med andre ord hatt mulighet til å komme og gå når jeg vil, og har beholdt mye av mitt vante hverdagsliv ved siden av feltarbeidet. Det har altså vært et tydelig skille mellom de gangene jeg har vært i og utenfor felt. Ved å drive deltids deltagende observasjon, tilbringer jeg ikke like mye tid med informantene mine som jeg ville gjort dersom jeg hadde bodd blant dem, og jeg kan med det risikere å gå glipp av relevante situasjoner i deres hverdag. Allikevel anså jeg muligheten for å bo i Grønndlia som relativt liten, og jeg mente at jeg ville få tilstrekkelig tilgang på data uavhengig av dette. Et positivt aspekt ved å drive deltids deltagende observasjon, er muligheten til å trekke seg helt tilbake, og på den måten få en analytisk distanse til feltet, hvor man kan bearbeide inntrykk og feltnotater uten informantenes nærvær (Fangen, 2004, s. 93).

Det meste av datainnsamlingen foregikk i borettslaget, med noen få unntak. Ved en anledning avtalte jeg å ta en kaffekopp med en beboer i lunsjen hennes. I og med at jeg selv har bodd i Oslo under feltarbeidet har det også hendt at jeg har truffet informanter mer tilfeldig, når jeg selv har tenkt at jeg ikke har vært i felt. Ved en annen anledning traff jeg for eksempel en beboer (og far til en gutt i barnehagen) en kveld på en fotballpub, sammen med en kamerat av ham.

Grunnet min fortid som barnehageassistent i Grønndlia barnehage, kjente jeg som nevnt til en del potensielle informanter i forkant av feltarbeidet. Det følte naturlig å ta kontakt med disse i feltarbeidets spede begynnelse, for å få innpass og etablere videre kontakt med andre

beboere. Alt i alt har jeg hatt løpende kontakt med om lag ti familier, som jeg har vært hjemme hos. Blant disse finnes familier som har bodd i borettslaget siden grunnleggelsen, og beboere som bare har bodd der et års tid. Majoriteten av familiene jeg har vært i kontakt med befinner seg i mellomsjiktet, med en fartstid i borettslaget på anslagsvis mellom fem og tjue år. Utvalget har representert ulike yrkesgrupper (blant annet lærere, advokater, journalister, arkitekter og pensjonister), familiesituasjoner og synspunkter på Grønalia borettslag. I tillegg har jeg hatt mer sporadisk kontakt med et stort antall beboere, både på borettslagssammenkomster og i ulike hverdagssituasjoner.

Jeg hadde i forkant sendt ut en e-post til foreldre som hadde barn i barnehagen dette året og året før, hvor jeg fortalte at jeg var interessert i å komme i kontakt med dem i forbindelse med masteroppgaven og feltarbeidet mitt i Grønalia borettslag. Jeg fikk mange tilbakemeldinger, og det var som nevnt naturlig å ta særlig tak i nettopp disse foreldrene i denne tidlige fasen.

Metodiske valg og utfordringer

På nyåret, da jeg startet feltarbeidet mitt, var det kaldt i Oslo, og begrensede muligheter for kontakt med beboerne ved å rusle rundt i borettslagets småveier. Jeg tilbragte derfor en del tid i barnehagen den siste timen før stengetid, og kom på den måten i prat med flere av foreldrene da de kom for å hente barna sine. Etter slike samtaler, hvor jeg fortalte kort om feltarbeidet, ble jeg invitert hjem til flere av disse familiene.

Disse møtene skjedde ofte på kveldstid, etter at barna hadde lagt seg. Jeg hadde bevisst ikke med meg en ferdig intervjuguide med ulike spørsmål, men heller noen stikkord med ulike interesseområder. Dette fungerte godt, og gjorde at sammenkomsten tok form som en samtale, og ikke som intervju. Flere ganger fikk jeg middag, kaffe, te, øl eller vin, og trådde på den måten inn i familienes hverdagssituasjoner. Jeg brukte som oftest båndopptaker (etter samtykke), mens jeg ved et par anledninger heller valgte å bruke en liten notatblokk, fordi det følte mer naturlig i situasjonen. Ofte var samtalene av enda mer uformell karakter. Jeg ble for eksempel invitert med på grilling i hagen hos en familie en dag, og fikk en spontan kaffekopp med Baileys en annen.

Fangen skriver at det i feltsituasjoner hvor man gjennomfører deltids deltagende observasjon, vil være hjelpsomt med intervju som komplementerende metode, og at dette gir nyttig tilleggsinformasjon til samhandlingsdataene. Under påskudd av et avtalt intervju, virker det

ofte mer legitimt å ta kontakt med folk (Fangen, 2004, ss. 93, 141). Jeg opplevde selv at det i møte med Grønnlias beboere var enklere å spørre om det gikk an å ta en kort prat om borettslaget, og i de aller fleste av disse tilfellene ønsket de at jeg kom hjem til dem. Flere forventet en intervjuguide, og det virket på meg som om de aller fleste av disse lente seg lettet tilbake da jeg fortalte at jeg gjerne ville at seansen skulle ta form som en uformell samtale.

Selv om jeg har prøvd å unngå rene intervjudata, skiller overnevnte metode seg noe fra genuine samhandlingsdata. Det kan oppstå en mer eller mindre låst situasjon, der informantene har mulighet til å påvirke hvordan han eller hun velger å fremstille seg selv og andre. Derfor er dataene jeg har samlet inn gjennom samtalene på mange måter selvrepresentasjoner, og beboernes subjektive syn på sine naboer. Det kan heller ikke tas for gitt at det informanten sier han eller hun gjør, stemmer overens med informantens faktiske handlinger (Fangen, 2004, s. 141).

Kathinka Frøystad (2003, s. 33) poengterer i sin artikkel «Forestillingen om det 'ordentlige' feltarbeid og dets umulighet i Norge» at innenriksantropologi, i større grad enn tradisjonell antropologisk forskning, tenderer til å basere seg på verbale data som intervjuer og narrativer. Hennes viktigste poeng er allikevel at antropologer i alle typer felt skal etterstrebe deltagende observasjon som metode, og produsere så mye samhandlingsdata som mulig (Frøystad, 2003, ss. 48-49). Da våren nærmet seg, og det ble varmere i været, var det en langt mer takknemlig jobb å rusle rundt i borettslaget. Beboerne befant seg i mye større grad utendørs, og var tilgjengelige for en prat. Da de raket løv, klippet gresset, grillet, pratet med naboen eller lignende, ble det lettere å generere både samhandlings- og observasjonsdata. Jeg satt ofte på en benk på Minnekollen, fellesområdet midt i borettslaget, eller gikk opp og ned småveiene.

Grønnlia borettslag har flere tradisjoner og arrangementer, og disse skulle vise seg å være gode og intense kilder til data. Den første helgen i mai ble det holdt dobbel dugnad: først i barnehagen og dagen etter i borettslaget. Den førstnevnte var foreldredrevet, og jeg fikk være med å jobbe og spise et felles måltid etterpå. Handlingsforløpet var det samme dagen etter, dog med tidligere avslutning av selve arbeidet før det som virket som høydepunktet: kaffe og kaker. Jeg fikk også deltatt på borettslagets egen 17. mai-feiring, med taler, allsang, tog, 17. mai-leker og piknik. I begynnelsen av juni ble det innkalt til generalforsamling i borettslaget. Her inntok jeg en ren observasjonsrolle. Feiring av sankthansaften er et annet arrangement hvor mange av borettslagets beboere møtes, og hvor det på daværende tidspunkt var

uproblematisk for meg å få innpass. Arrangementet varte hele kvelden, og jeg fikk muligheten til å delta i alle festens faser.

Etiske hensyn

Jeg mener jeg har hatt tilstrekkelig åpenhet rundt min egen forskerrolle feltarbeidet igjennom. De fleste jeg møtte hadde et godt begrep om hva sosialantropologi er, noe som gjorde det enklere for meg å forklare mitt prosjekt. De beboerne jeg var hjemme hos, eller hadde uformelle samtaler med, fikk et informasjonsskriv, mens jeg informerte i muntlig form til de jeg ikke hadde like mye med å gjøre. På denne måten fikk jeg etablert informert samtykke. Jeg opplever at jeg støtte på liten eller ingen skepsis i forbindelse med feltarbeidet og min forskerrolle underveis.

Jeg møtte mange barn i løpet av feltarbeidet. Både barn jeg kjente fra før av, gjennom barnehagen, og nye bekjentskaper. Fangen (2004, ss. 115, 155) understreker at deltagende observasjon blant barn er særlig sensitivt. Selv om barna spiller en vesentlig rolle hverdagslivet i Grønalia borettslag, har jeg sett bort i fra deres egne uttalelser, og kun tatt høyde for enkelte handlinger de eventuelt har gjort som gruppe.

Kapittel 2: Grønalia borettslag og dets *ånd*

Dette kapittelet er tiltenkt å legge et bakteppe for resten av studien og de elementene i den som krever ytterligere dypdykk. For å forstå Grønalia borettslag, mener jeg det ligger viktig informasjon til grunn, som jeg her skal forsøke å gi et omriss av. Først og fremst mener jeg det er nødvendig å gi leseren en kort oversikt over hvordan jeg forstår Oslo, byen der Grønalia borettslag ligger. Fordi det er sosioøkonomisk ulikhet i byen, er det viktig å forklare borettslagets geografiske plassering, og senere knytte denne opp mot de ideene som finnes i Grønalia. Deretter vil jeg kortfattet fortelle historien om hvordan borettslaget ble etablert, og hvordan denne perioden ga utspring til en opprinnelsesmyte som dagens beboere forholder seg til. Jeg ønsker i kjølvannet av dette å forklare ideen om Grønalias *ånd*, og oppfatningene av de verdiene som inngår i dette emiske begrepet. Her vil jeg forklare hvordan ideen om denne *ånden* revitaliseres, til tross for regelmessige utskiftninger i beboerstanden. Avslutningsvis søker jeg å eksemplifisere det spennet som oppstår mellom nye og gamle beboere i borettslaget. Dette er kapittelets lengste del. Med utgangspunkt i to husstander, ønsker jeg å formidle hvordan ulike generasjoner opplever hvordan dagliglivet og *ånden* i Grønalia har utviklet seg.

Grønalia borettslag i Oslo

Jeg velger i all hovedsak å forholde meg til Grønalia borettslag som et avgrenset sted. Handlingen og samtalene som foregår innenfor borettslagets juridiske grenser, vil legge grunnlag for den videre analysen. Grønalia inngår samtidig i flere større steder, som er med på å påvirke hvordan borettslaget oppleves av de som bor der, og hvordan det oppfattes av utenforstående. Grønalia ligger i en bydel vest i Oslo, og inngår dermed også som en del av den vagere områdebetegnelsen «vestkanten». Videre ligger borettslaget kun få minutter unna Oslo sentrum med t-bane, bil eller sykkel. I kraft av å være et nærmiljø i Norges hovedstad, er Grønalia også derfor på sett og vis et urbant borettslag.

Østkanten og vestkanten er to godt kjente geografiske betegnelser blant de aller fleste Osloborgere. Oslo er av mange oppfattet som en delt by, hvor det kan spores sosiokulturell og sosioøkonomisk segregering innenfor hovedstadens grenser. Inndelingen av byen i de to nevnte betegnelse er den vanligste, men også den minst nyanserte måten å vise dette på. Samtidig mener jeg det er relevant å bruke litt tid på tankene om den todelte byen her, nettopp

fordi det er så vanlig for Oslos beboere å anvende betegnelsene østkant og vestkant. Disse områdebetegnelsene er til en viss grad ladede, og min erfaring er at de aller fleste Osloborgere har assosiasjoner til dem, og at mange også identifiserer seg med den ene delen av byen, eller tar avstand fra den andre. I kraft av selv å være født og oppvokst i Oslo, mener jeg at jeg har rimelige forutsetninger for å snakke om temaet. Likevel kan jeg bare omtale det ut ifra egne erfaringer og egne opplevelser knyttet til områdebetegnelsene. For meg framstår ofte måten østkanten og vestkanten i Oslo blir snakket om på, nærmest som motsetninger. Jeg vil nøye meg med å bemerke at det tradisjonelt sett har vært flere mennesker med arbeiderklassebakgrunn på østkanten enn på vestkanten, og at mennesker som bor vest i Oslo tradisjonelt sett har hatt høyere stillinger i arbeidsmarkedet, med påfølgende høyere inntekt. Disse sosiale forholdene speiler på mange måter også byen i dag.

Det er vanlig å si at Akerselva, som går fra nord til sør, hvor den renner ut i Oslofjorden, deler byen i to deler: øst og vest. Knut Kjeldstadli trekker skillet litt lenger vest enn dette, og jeg forholder meg til hans grense, som følger Iladalen (Kjeldstadli & Myhre, 1995, s. 94). Lengst sør i byen, innerst i Oslofjorden, ligger Oslo sentrum, og her er det lite merkbar forskjell på hvilken side av byen du befinner deg i. Videre har du indre øst og indre vest, hvor det heller ikke nødvendigvis er store livsstilsforskjeller å spore. Lenger ut i begge retninger kan man ane tendenser til sosioøkonomiske forskjeller, men det finnes flere dyre boligstrøk på østkanten, og mye blokkbebyggelse på vestkanten. Tall fra Statistisk sentralbyrå (2011) viser allikevel en tydelig forskjell i inntektsnivået mellom bydelene som ligger på østkanten og vestkanten, med gjennomsnittlige årsinntekter på henholdsvis 359.000 og 522.000 kroner i året. Dette understreker at det på tross av hyppige og feilslåtte generaliseringer, er snakk om en markant økonomisk ulikhet, som er viktig for å forstå hvilket geografisk område Grønalia borettslag inngår i.

Opprinnelsen

Boligruppen Grønalia framstår i sin nøkterne og kultiverte enkelhet som en vellykket blanding av hagebyidealet, funksjonalistisk tradisjon og gjenreisningens fellesskapsarkitektur. Bebyggelsen har sine røtter i likhetsfilosofi, revolusjoner, reformarbeid og tidligere eksempler på sosial boligbygging i Europa (fra generalforsamlingsvedlegg).

Ideen og visjonen om Grønalia borettslag så dagens lys allerede under andre verdenskrig. Rundt 1300 lærere som nektet å melde seg inn i det nazistiske «Norges Lærersamband», ble som følge av Vidkun Quislings læreraksjon våren 1942, arrestert og internert på fangeleirene

Jørstadmoen og Grini. Herfra ble i overkant av 600 lærere sendt nordover med tog til Trondheim, og derfra ble omkring 500 stuet sammen i en liten kystbåt med Harstad som destinasjon, hvor det ventet straffarbeid under tøffe forhold. Det var her en av lærerne fikk luftet sin boligidé for likesinnede. Allerede høsten samme år vendte lærerne hjem. Tilbake i Oslo fortsatte praten om boligdrømmen blant en gruppe av lærerne og deres utvidede vennekrets, som politisk sett for det meste holdt til på venstresiden. Drømmen ble til en visjon om en «idealby», der flere yrkesgrupper også skulle involveres for å sikre mangfold og bidra til selvhjulpenhet (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok¹²).

Visjonen omfattet boliger med hus og hage, i et moderne bomiljø med kollektive løsninger. Inspirasjon ble hentet fra engelske «Garden City Movement», der byplanleggingen og arkitekturen la vekt på å gi folk tilstrekkelig lys, luft og grøntarealer, for å ivareta beboernes privatliv (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok¹³). Byggeplanene ble konkretisert da tomten ble anskaffet, og det første utkastet av reguleringsplanen var ferdig kort tid etter frigjøringen i 1945 (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok¹⁴). De første tegningene omfattet, i tillegg til de om lag hundre boligene, flere garasjelegger, et grendehus med bibliotek, formingssal, barnehage, badstue og fellesvaskeri. Tegningene inneholdt et forretningslokale med plass til kolonial og lege- og tannlegekontorer. Det var også tegnet inn et eget hybelhus for hushjelper, så de skulle slippe å bli stuet inn på et lite pikeværelse i boligene hvor de arbeidet¹⁵. Borettslaget skulle være en selvhjulpen mønsterhageby, tuftet på kooperative prinsipper så langt det var mulig (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok¹⁶). Disse tegningene ble noe modifisert før de første spadetakene ble tatt sommeren 1947, og fra de overnevnte planene var det bare barnehagen og kolonialen som så dagens lys. Sommeren året etter flyttet de første familiene inn, og i løpet av de nærmeste årene ble det oppført til sammen 52 boliger i rekkehus, og 22 horisontalt delte tomannsboliger (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok¹⁷).

¹² Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

¹³ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

¹⁴ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

¹⁵ I dag benytter flere av familiene i Grønnlia seg av au pair-ordningen, og au pairene bor i kjelleren eller på et såkalt pikeværelse hos familien de jobber.

¹⁶ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

¹⁷ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

Det ble vedtatt at Grønnlia skulle være et gjerdefritt borettslag. Med unntak av en kort periode da selvbyggerne nederst i borettslaget hadde gjerder rundt hagene sine, har også dette blitt overholdt. Fordi de tidligere internerte lærerne hadde sittet i fangeleirer, var det gjerdeløse borettslaget et bilde på den friheten de nå hadde. Det skulle også bidra til åpenhet i landskapet, og åpenhet mellom de som bodde der. Uten gjerder til å markere eiendomsgrenser, skapes en større fellesskapsfølelse der beboerne er andelseiere i noe de eier sammen.

Ånden som går

Jeg ønsker å gjøre rede for det jeg mener er et knippe verdier som ligger til grunn i Grønnlia borettslag. Verdier kan forstås som grunnlaget for menneskelig meningsdannelse (Graeber, 2001). Med verdier mener jeg grunnleggende holdninger som skaper mening, og som påvirker hvordan beboerne i Grønnlia forholder seg til hverandre og til selve borettslaget som sted og institusjon. I samtaler med mange av beboerne ble jeg gjentatte ganger fortalt om Grønnlias *ånd*, og slik jeg oppfatter det, inngår meningsdannende verdier og holdninger i denne *ånden*. Jeg forstår *ånden* i Grønnlia som nærmest ensbetydende med en grunnleggende ideologi i borettslaget. Clifford Geertz skriver i «The Interpretation of Cultures» at han forstår ideologi som kart over problematiske sosiale sannheter, som konstruerer sosial moral og samvittighet knyttet til disse (Geertz, 1973, s. 220). Jeg forstår Geertz dithen at ideologi er den delen av sosialt liv som representerer de sentrale moralske verdiene i et samfunn. Slik forstår jeg også *ånden* i Grønnlia, nemlig som ideer om en ideologi, representert ved et sett verdier som fremmer moralske grunnprinsipper i borettslaget. I antropologisk sammenheng forstås gjerne ånd eller sjel som en immateriell del av kroppen, eller noe som overlever den fysiske kroppens død (se for eksempel Mueggler, 2001). Med dette i bakhodet kan Grønnlias *ånd* kanskje også forstås som summen av de immaterielle ideene og tankene som tidligere beboere har etterlatt seg på stedet. Dette er en måte å tolke Ingolds (2000) begrep om menneskers «dwelling» på ulike steder. Menneskers liv på et sted, setter fotspor som påvirker fremtidig sosialt liv på det samme stedet. Carina sier det på denne måten:

Du kjøper jo forestillingen. [Grønnlia] er liksom noe mer. Du kjøper noe immateriell verdi her. [...] Altså, det er en forankring i historien [...] Det vi som flytter inn her nå er interessert i er ikke at det skal være helt nytt. Tvert i mot. Det er det at det har bodd mennesker her som har besjelet stedet med sine tanker og sine rødvinflekker og sine nabokrangler. Det har liksom gjort stedet saftig.

Grønnlia har altså blitt «besjelet» av tidligere beboere og det livet de levde i borettslaget. Blant dagens beboere eksisterer forestillinger eller ideer om *hvordan det var før*, og hvilke

verdier som er de opprinnelige, og som dermed utgjør Grønnlias *ånd*. Det hører med til historien at Grønnlia borettslag fra grunnleggelsen av har blitt ansett som et sekulært sted. Fortellingen og forestillingen om den radikale beboerstanden omfatter også en forestilling om en relativt sekulær beboerstand. At ordet *ånd* allikevel brukes om det jeg anser som borettslagets kjerneverdier, er i så måte også interessant.

Louis Dumont (1970) forklarer og problematiserer hvordan verdier skaper hierarkier. Fordi verdier er stedsspesifikke, vil det dannes verdihierarkier overalt der sosial samhandling finner sted. Noen verdier vil oppfattes som riktigere, eller mer verdt, enn andre, og det vil dannes et hierarki på bakgrunn av de ulike individenes praksis i henhold til de nevnte verdiene. Dette er en problematikk jeg vil diskutere nærmere i kapittel 6. Foreløpig mener jeg det er mest fruktbart å gi leseren et kort inntrykk av det jeg oppfatter som sentrale verdier i Grønnlia borettslag og som etter min oppfatning inngår i Grønnlias *ånd*, nemlig: fellesskap, tilhørighet, trygghet og likhet.

Fellesskap er kanskje det viktigste begrepet for å forstå Grønnlias *ånd*. Da borettslaget ble etablert i etterkrigstiden, hadde grunnleggerne sittet flere år i fangenskap, men hatt et fellesskap seg i mellom, og en felles drøm om et felles boareal da krigen var over. Bruun (2011, 2012) gjør rede for hvordan fellesskap bidrar til følelse av tilhørighet, og hvordan mennesker gjennom fellesskap kan etablere relasjoner på tvers av sosialiteter. Fellesskapsbegrepet vil være gjennomgående i denne studien, og jeg vil utdype dette ytterligere i neste kapittel.

I kraft av å bo i et borettslag, og det *samholdet* det fører med seg (og krever) skapes det i bevisstheten til mange beboere en form for sosial tilhørighet. For noen av beboerne var det et sterkt, bevisst valg å flytte nettopp til Grønnlia, fordi de kjente til borettslaget fra før, og hadde en idé om at borettslaget representerte en spesiell type holdninger. Andre flyttet inn uten denne forhåndskunnskapen, men de av disse som har blitt boende over lengre tid, hevder selv at de har tatt inn over seg Grønnlias *ånd*. Stedstilhørigheten mange av beboerne føler til Grønnlia, bidrar til å danne det jeg vil kalle et identitetsfellesskap. Fra grunnleggelsen av har det vært knyttet en idé om en sterk idealisme til det å bo i Grønnlia, og selv om bildet selvsagt alltid har vært nyansert, er mitt inntrykk at beboerne alltid har stått mer eller mindre samlet rundt de verdiene jeg nå omtaler. Det at borettslaget har blitt grunnlagt av venstreradikale

lærere, har satt sitt preg på hvordan det snakkes om borettslaget i dag – både av beboerne selv, men også av utenforstående som på en eller annen måte forholder seg til borettslaget.

E. E. Evans-Pritchards (1969) teori om segmentære opposisjoner, gir et videre bilde av hvordan jeg oppfatter tilhørigheten i Grønalia borettslag. Familiene i hver husholdning danner et segment, og står sammen mot naboen vegg-i-vegg (evt. tak-og-gulv) dersom det oppstår konflikt om for eksempel støy. Husholdninger som deler samme tomannsbolig eller bor på samme rekke danner et annet segment, og står sammen i uenigheter mot andre nærliggende tomannsboliger eller rekkehus. Beboere i henholdsvis Øvre-, Nedre- og Midtlia¹⁸ holder sammen og danner et tredje segment, dersom det oppstår konflikt med en av de andre fraksjonene. Til slutt opplever jeg at alle som bor i Grønalia føler en tilhørighet til borettslaget som et helhetlig segment, adskilt fra omkringliggende boområder.

Mange beboere bemerker at de opplever Grønalia som et *trygt* sted. En dag jeg er hjemme hos Inge, spør han sin fem år gamle sønn om han har lyst til å sykle ned til Minnetoppen for å leke. Inge forteller at han verdsetter den tryggheten han føler når han sender sønnen ut for å leke i borettslaget. Han vet at sønnen vil komme tilbake igjen, og vet at han vil bli passet på, selv om han er på egenhånd i tre timer. Han forteller hvordan voksne i Lia¹⁹ føler ansvar for hverandres barn, og hvordan dette bidrar til felles trygghet. Det faktum at jeg knapt møtte én låst dør da jeg ruslet rundt i borettslaget på dagtid, understreker at beboerne føler seg trygge på hverandre. På sankthansaften pratet jeg med Carina, og hun fortalte meg hvor de pleier å legge ekstranøkkelen når familien er på jobb og skole, og tilbød meg åpenhertig å bruke denne dersom jeg trengte tak over hodet, eller var sulten eller tørst i løpet av dagen. Da det i en periode ble meldt fra om sykkeltyverier i borettslaget, spredte nyheten seg raskt i mailløkken beboerne imellom. Folk ble mer påpasselig med å låse dører og sykler etter dette. Per e-post spredte altså nyheten seg, slik at alle i borettslaget ble varslet om det som ble ansett som en ytre trussel.

Ideen om en flat, egalitær struktur beboerne og husholdningene imellom, vises gjennom de strenge retningslinjene for hvordan husenes ytre skal se ut, hvilket resulterer i at de fremstår som like. Da husene ble bygget, skulle ikke utseendet på dem skape noe sosioøkonomisk skille mellom de ulike husholdningene. Jeg vil gå nærmere inn på retningslinjene som

¹⁸ Ytterligere forklaring av denne tredelingen i kapittel 6 om indre ulikhet.

¹⁹ Beboerne omtalte som oftest Grønalia borettslag i kortform, som «Lia».

foreligger for utbygging av husene i kapittel 5, og nøyer meg her med å si at husenes mangel på *utsmykking* bidrar til en følelse av egalitet mellom husstandene, og at retningslinjene motvirker en materiell *show off-kultur*. En dag jeg er hjemme hos Renate og Richard, sier sistnevnte: «Altså, det er masse folk med masse penger, men hvis du ser på bilparken her for eksempel, så er den ikke så veldig fancy. Det er litt sånn nøkternhet på akkurat det materielle sånn sett.» Lignende innspill fikk jeg i samtaler med flere av beboerne. Mange, særlig blant de nyinnflyttede, opplever en forventning om å opptre nøkternt hva synlig materiell velstand angår. Som Randi, en annen småbarnsmor, sa det: «Du ville ikke passa inn her hvis du skulle vise deg veldig.»

Halvard Vike, Hilde Lidén og Marianne Lien (2001, s. 11) skriver at til tross for at Norge er mangfoldig, lever forestillinger om «likhet» i beste velgående. Landet blir ofte karakterisert som homogent, men denne beskrivelsen kan være tilslørende, fordi likhet ikke bare kan måles, men dreier seg like mye om «[...] folks måte å erfare sin sosiale virkelighet på, og deres strategier for å håndtere dem» (Vike et al., 2001, s. 11). Gullestad skriver at «likhetstankegang» i Norge, som i mange andre vestlige land, er preget av egalitære idealer, og at man i Norge anser likeverd og likhet som to nært tilknyttede begreper (Gullestad, 1985, s. 18). Dette likhetsidealet har innvirkning på sosialt liv, og nordmenn er opptatt av at de en omgås til en viss grad ligner dem selv, være seg venner eller naboer (Gullestad, 1985). Når det gjelder naboer, har man ikke den samme muligheten til å velge bort, som for eksempel når det gjelder hvilke venner man vil omgås på fritiden.

Inger Haugen (1978) anvender begrepet «utilgjengelighetsforvaltning» for å beskrive den strategien mennesker anvender for å opprettholde likhet der den i utgangspunktet er fraværende. På samme måte formidles utilgjengelighet gjennom å opprette «symbolske gjerder» (Gullestad, 1986) mellom seg selv og naboene, og på denne måten opprettholdes likeverdstanden på tross av underliggende ulikhet. Jeg vil i kapittel 6 argumentere for at dette er en strategi som er av økende betydning for Grønne borettslags beboere. Disse strategiene er eksempler på hvordan likhet kan kommuniseres utad, der underliggende ulikhet forekommer. I noen tilfeller foregår konstruksjonen av likhet underbevisst, så «[n]orsk virkelighet kan derfor romme enkeltmenneskers erfaringer av likhet, selv om folks liv 'sett ovenfra' kan være svært ulike» (Vike et al., 2001, s. 11).

Mitt inntrykk er at de nevnte verdiene spres på forskjellige måter, og at nye beboere mer eller mindre sosialiseres inn i Grønnlia's *ånd*, og at *ånden* blir en del av dem. Gjennom sammenkomster på for eksempel 17. mai og sankthansaften, praktiseres fellesskap og samhold. *Ånden* formidles også gjennom mer formelle kanaler som regler og plikter. Vedtektene krever at beboerne deltar på generalforsamlinger og dugnader. Førstnevnte som borettslagets øverste utøvende og demokratiske organ, der Lias retningslinjer, normer og regler er oppe til diskusjon. De eldre beboerne, barn av grunnleggerne, forteller også om tiden da borettslaget ble etablert, og hvilken entusiasme og idealisme som lå til grunn. Disse historiene går videre, og nyinnflytterne får raskt høre fra de som allerede bor i Grønnlia, at dette er et borettslag utenom det vanlige. På bakgrunn av dette oppstår en opprinnelsesmyte. Slik lever narrativet, og med det også *ånden*, videre.

Urinnvånere og ferskinger

Det er en ting jeg har hatt sånn lyst til å si til de nye som nå flytter inn i Grønnlia, og det er at de må ikke tru at de ikke har noe med andre mennesker [å gjøre]. Det er akkurat som om noen av dem trur at de bare har flytta inn i et hus! Denne privatiseringstrangen synes jeg ikke er noe tess (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok²⁰).

Sitatet ovenfor kommer fra en av Grønnlia's *urinnvånere*, og er hentet fra borettslagets 50-års jubileumsbok. Siden etterkrigstiden har gruppen av beboere i Grønnlia borettslag gradvis endret karakter. Ifølge en oversikt fra 1953 (Grønnlia borettslags 50-års jubileumsbok²¹) var faktisk bortimot halvparten av mennene, som sammen med sine respektive familier flyttet inn i borettslaget, tilknyttet skoleverket. Et stort flertall av kvinnene var husmødre. Blant de beboerne jeg møtte og pratet med som hadde flyttet inn i borettslaget i løpet av de siste ti årene, var advokater og andre med juridisk utdanning sterkt representert. Mitt inntrykk er at det i dag er langt flere tilhørende privat sektor, og at yrkesgrupper som jurister, journalister og arkitekter i større grad er representert enn tidligere. Med dette følger et relativt sett høyere gjennomsnittlig inntektsgrunnlag, særlig tatt i betraktning at bortimot samtlige husholdninger i dag er toinntektsfamilier. Dette er riktignok en utvikling som har vært bortimot parallell også i resten av landet de siste 60 årene.

Siden grunnleggelsen har beboerstanden naturlig nok gjennomgått utskiftninger, og borettslaget har endret seg som gruppe, i takt med tiden. I dag er det fremdeles noen få

²⁰ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

²¹ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

urinnvånere igjen: beboere som har bodd i borettslaget siden oppstarten. Den eldste generasjonen som fortsatt er representert, er de som flyttet inn med barn på slutten av 1940-tallet. Flere av disse barna har overtatt foreldrenes hus. Det er i tillegg flere eksempler på tilfeller der overtagelsen har hoppet over en generasjon, hvor barnebarn av *urinnvånerne* har tatt over besteforeldrenes hus. Dette er tilfeller der boligen har vært i familien siden den ble bygget, og hvor den i kraft av dette anses som mer enn en bolig: når et hus har vært i familien så lenge, er det knyttet minner til det som gjør at selve huset blir et viktig holdepunkt i familien. Dette kan også gjelde for borettslaget som boligen er en del av, og jeg fikk høre fra flere av beboerne jeg pratet med at de som borettslavere hadde opparbeidet en eierskapsfølelse²² til borettslaget.

Dette er derimot ikke nødvendigvis tilfelle for familier som har flyttet inn i Grønolia borettslag mer nylig. *Urinnvånernes* motsats (etter fartstid i borettslaget å dømme) er *ferskingene* – en betegnelse brukt om, men kanskje først og fremst av, mer eller mindre nyinnflyttede beboere. Nyinnflyttere til borettslaget de siste årene er for det meste karriereorienterte par som har barn, eller som planlegger å få det i nær fremtid. Som Ingjerd sa: «Vi signerte jo nærmest [hus-] kontrakten på fødestua, og det tror jeg gjelder veldig mange andre her også.»

Et stort antall av de jeg snakket med, fortalte at de følte seg som *ferskinger*. Når jeg hjemme hos Richard og Renate får vite at familien har bodd i Lia i over fem år, sier Richard: «Men vi er fortsatt ferskinger. Vi ser på oss selv som ferske.» Renate skyter inn: «Å, ja. Big time!» Dette er altså ikke nødvendigvis et spørsmål om tid. Ofte er det heller et spørsmål om en følelse av tilhørighet. Å være *fersking* er med andre ord ikke utelukkende et estimat på at en familie akkurat har flyttet inn, men heller i hvilken grad de selv føler seg som en del av borettslaget, i hvilken grad de selv har tatt inn over seg Grønolias *ånd* og i hvilken grad Grønolias *ånd* har tatt del i dem.

Renate og Richard er et par i begynnelsen av førtiårene, som sammen har to barn på to og fem år. Renate er jurist, mens Richard arbeider som arkitekt. Når jeg en ettermiddag i april kommer gående opp mot det grå rekkehuset deres i Rigelveien for å slå av en prat, er det ingen som åpner når jeg ringer på døra. Jeg blir stående og vente en liten stund, før Renate kommer gående samme vei som jeg selv gikk for kort tid siden. Hun vinker idet hun ser meg,

²² Jeg vil forklare denne eierskapsfølelsen nærmere i kapittel 5.

og spør unnskyldende om jeg har ventet lenge. Deretter tar hun meg med rundt kortveggen av huset og inn i hagen, hvor jeg ved huskestativet får øye på Elizabeth, familiens filippinske au pair, sammen med den toårige sønnen til Renate og Richard. Nå som Renate er hjemme fra jobb er Elizabeths arbeidsdag også over, og hun går inn i huset etter å ha utvekslet et par ord med Renate og nikket til meg. Renate forteller at de var den første familien med au pair i borettslaget. Hun sier videre at det ikke hadde vært lett å ta avgjørelsen om å ha en filippinsk au pair, fordi hun føler at det er et tydelig *vestkantfenomen* som bryter klart med *ånden* og den sosialdemokratiske tankegangen som råder i Lia. De hadde derfor følt seg noe uglesett som den første familien som praktiserte dette, men Renate forklarer samtidig at hun og Richard er avhengige av den fleksibiliteten au pair-ordningen gir dem i hverdagen.

Kort tid etterpå runder Richard hushjørnet. Han har en brun dokumentmappe under armen, er ikledd mørk dress og en hvit skjorte der de to øverste knappene er åpne. Han gir både kona og sønnen et kyss på kinnet, før han setter seg overfor meg ved hagebordet og håndhilser, mens Renate går inn med sønnen på armen. Hun kommer snart ut igjen med en flaske saft og noen glass, og i det samme kommer datteren på fem løpende fra naboens hage. Renate henvender seg til datteren og spør om hun vil ha litt *liasaft*²³. Etter å ha pratet litt løst, begynner sønnen å hoste, og Renate foreslår at vi trekker inn fordi det er litt kjølig ute. Vi setter oss alle fem rundt spisebordet rett innenfor terrassedøren.

På innsiden er det en åpen stue/kjøkken-løsning som møter meg. Rommet er stort med en sofagruppe lengst bort mot den motsatte kortveggen. Det ser nyoppusset ut, og lyse farger preger det meste av interiøret. Richard forteller at de valgte å flytte hit på grunn av barnevennligheten i borettslaget, og at de hadde blitt tatt godt i mot da de bosatte seg her for snart seks år siden. Renate følger opp med å si at hun opplever det som tidkrevende å komme fullt og helt inn i det hun omtaler som *Lias ånd*, og at de selv hadde fått høre at de hadde «tatt seg til rette» da de hadde kvittet seg med busker og småtrær i hagen sin. Richard sier: «Det er ekstremt konservativt, altså. Veldig. Det er jo også litt rart, for det var veldig radikalt, og jeg tror det fortsatt bor veldig mange politisk radikale folk her, i forhold til ellers på Oslo vest. Men de er ekstremt konservative og bevaringsorienterte.» Samtidig er ektefellene enige om at dette er noe man gror inn i. Jo lengre man har bodd i borettslaget, desto mer vil man forsvare *Lias* retningslinjer og verdier. Renate sier det på denne måten:

²³ Saft med det jeg tror var eple- og pæresmak, som i følge Renate hadde fått navn etter Grønllia, og var kjent blant barna som «Liasaft».

Jeg er mye mer firkanta nå enn det jeg var for tre år siden. Vet du hva, nå verdsetter jeg de idealene, da. Mye mer. Hele den gamle ånden skal ivaretas. For det er hele tiden snakk om Lias *ånd*.

Jeg hørte liknende fortellinger som handlet om det samme fra familier i tilsvarende situasjon som Renate og Richard: selverklærte *ferskinger* føler ofte at verdsettelsen av Grønnlias *ånd* øker i samsvar med deres egen fartstid i borettslaget. Renate føler at hun stadig blir mer sosialisert inn i Grønnlia, og at hun med det blir mer og mer en forsvarer av de verdiene hun opplever at Grønnlia representerer. Hun har med andre ord en sterk formening om at det finnes et knippe underliggende verdier i borettslaget, og opplever at jo lenger hun selv bor i borettslaget, desto mer tar disse verdiene bolig i henne.

I dag er det noe ulike opplevelser knyttet til Grønnlias *ånd* og dens tilstedeværelse i borettslaget. Flere av *ferskingene* er av den oppfatning at de selv kommer fra utsiden og flytter inn i et definert og etablert fellesskap det kan ta tid å bli en del av, mens Laurits, som har bodd i borettslaget siden barndommen på 50-tallet, mener samholdet og mye av den opprinnelige idealismen har forvitret i nyere tid.

Jeg er invitert hjem til noen *urinnvånere*, et eldre ektepar som begge har bodd i Grønnlia størsteparten av sine liv. Jeg presser fingeren mot ringeklokka, og hører ganske raskt skritt innenfor. Den hvite døra i det røde huset går opp. En kvinne i sekstiårene hilser, men ser på meg med hevede øyenbryn, og ser lettere forvirret ut. Hun er kledd i mørkegrått, og har halvlangt hår med samme farge, men i en lysere nyanse. Jeg presenterer meg, og forklarer at jeg har avtalt å ta en prat med Laurits om borettslaget. Kvinnen åpner døra på vidt gap, ber meg komme inn, og presenterer seg med fornavnet sitt: Linda. Mens jeg henger fra meg klærne i gangen, hører jeg Linda prate med en mann lenger inne i huset, og sistnevnte utbryter «Å, det hadde jeg faktisk glemt!». Jeg beveger meg sakte mot dørkarmen, og titter inn. Der sitter Laurits i en lenestol med en bok i fanget, og beina på en fotskammel. Han er selv i begynnelsen av syttiårene, og har på seg bukse og skjorte i jordfarger. Idet han får øye på meg reiser han seg, griper hånden min og ønsker velkommen. Jeg hører at vannet renner fra vasken på kjøkkenet. Linda småroper for å overdøve lyden av den, og spør om vi har lyst på en kopp te. Vi svarer begge ja, og Laurits spør deretter om vi skal sette oss ut på terrassen. Innvendig ligner huset på de andre rekkehusene jeg har besøkt i Grønnlia, men fargene her er mørkere enn hos Renate og Richard. Et lavt, brunt salongbord er halvveis omkranset av en stor hjørnesofa i et blomstret mønster. I den andre enden av rommet står det et spisebord med seks stoler rundt. Herfra ser jeg inn på kjøkkenet, hvor Linda gjør i stand en tekanne og tre kopper,

før Laurits og jeg går ut bakdøra og setter oss i hver vår stol på den lille terrassen utenfor. Linda kommer snart ut til oss med et brett mellom hendene, og skjenker te til alle tre.

Samtalen går ganske raskt inn på hva slags mennesker som bor i Grønolia, og jeg lurer på hvilke merkbare endringer Laurits og Linda har registrert i beboerstanden, i den tiden de har bodd her. Hva yrkesgrupper angår, mener Laurits at det nå er overvekt av arkitekter, jurister og journalister blant de nyinnflyttede familiene. Både han og Linda mener å se en tydelig utvikling siden de selv vokste opp. Laurits vektlegger at dette i utgangspunktet er et tradisjonsrikt og annerledes borettslag, med en grunnleggende ideologi om fellesskap, men han mener at stedet i dag ikke skiller seg stort fra omgivelsene. Linda kremter, og forteller at hun pleier å si til folk at hun «bor i en lomme på beste vestkant», og presiserer at hun synes Grønolia fortsatt har flere særegenheter som skiller det fra omgivelsene. Stemningen rundt bordet er lystig og god, men jeg får inntrykk av at ektefellene har ulike oppfatninger av akkurat dette. Laurits mener at konas karakteristikk kunne vært treffende på hvordan borettslaget var tidligere, men sier selv at det i dag ikke er holdningsmessig eller politisk sett annerledes her enn på de omkringliggende stedene. Linda skyter inn at hun mener det er betraktelig flere Arbeiderparti-velgere her, og at også Sosialistisk venstreparti er godt representert, sammenlignet med nærliggende boområder. Når hun sier at man kanskje finner en og annen Høyremann i borettslaget også, hever Laurits øyenbrynene, og repliserer med bestemt stemme at det er mange av dem, og at han til og med vet om et par Frp'ere. De er allikevel enige om at det på ingen måte er forunderlig at en distinkt identitet som den som har karakterisert Grønolia endrer seg over tid. Samtalen rundt bordet går inn på hvordan de sentrale verdiene i dag er annerledes enn tidligere, og hvordan de har forandret seg i takt med de sosioøkonomiske endringene i storsamfunnet for øvrig. Laurits setter seg litt lenger frem på stolen, og jeg kan merke et økende engasjement i måten han snakker på:

Når vi snakker om det så kan jeg gjenkjenne en sånn motvilje, en følelse av at det er noe som har blitt sviktet oppe i dette her. Jeg må vel ha hatt en større følelsesmessig binding til det - eller tilknytning til idealet eller illusjonen om [Lia] enn jeg trodde.

Jeg spør hva han mener har blitt sviktet, og Laurits utdyper: «Det er noe med det at det har kommet så mange rikfolk inn – kommet så mange som ikke har sans for fellesskapet ordentlig.» Det er tydelig at dette engasjerer mannen som har bodd i dette borettslaget så lenge, og har hatt mulighet til å følge dets utvikling siden han selv var liten gutt. Samtalen vender seg mot tankene som lå til grunn da Grønolia borettslag ble etablert, og Laurits sier:

Hvis jeg tenker på det, så tror jeg kanskje at det var en slags videreføring av en slags utopisme, eller et ønske om å skape noe bra, noe nytt, som sikkert kom fra en lengsel i [Harstad] om å skape en god fremtid, men kanskje også i forhold til noen radikale tanker om hva et godt samfunn er, og hvorledes ting burde være. Så det lå nok til grunn for de som først flyttet inn i [Grønalia], et mer eller mindre bevisst formulert ideal om hvorledes et godt boområde skulle være, og også hvorledes et godt samfunn er. Om det ikke var formulerte tanker, så lå det under som en slags holdning hos såpass mange, at det preget miljøet en del. Det tror jeg er riktig. [...] Jeg har i grunnen tatt avstand fra den dyrkingen av [Lia] i mange år, men når jeg sitter her så kjenner jeg at jeg kanskje må revidere. At det har vært noe, og at det en del år ble en skuffelse over en slags økende kommersialisering, en økende vekt på boligens verdi, og en interesseløshet overfor idealene som stemming. Det mangler det meste av det som lå som underliggende ideologi, men en del av de som flytter inn liker fellesskapet – det åpne. De liker mangel på gjerder, de liker at det er dugnader, de liker at det er en åpen, liberal holdning, eller noe i den retning.

I løpet av samtalen er det som om noe i Laurits våkner til live. Han sier selv at han har tatt avstand fra det han kaller «dyrking» av Lia, men viser allikevel entusiasme knyttet til det han omtaler som en idealisme som har blitt sviktet i nyere tid. Han viser en nyansert holdning overfor nyinnflyttere i borettslaget, som han omtaler som «[...] sånne unge, pene liberale». På den ene siden sier han at de har bidratt til et økt kommersialiseringsfokus og til fravær av fellesskap og den underliggende ideologien, mens han på den andre siden modererer seg litt, og sier at han har inntrykk av at de som flytter inn har sansen for fellesskapet og den liberale åpenheten i borettslaget.

Gullestad diskuterer i artikkelen «Symbolic ‘Fences’ in Urban Norwegian Neighbourhoods» betydningen av det å være «veteran» («oldtimer») i møte med «nykommere» («newcomers») på et sted. Hun poengterer at lokal identitet ofte revitaliseres, og får ny verdi og betydning i møte med nykommere, fordi veteranene kan være sikre på at nykommerne ennå ikke besitter denne identiteten (Gullestad, 1986, s. 61). Dersom nykommerne har høyere sosioøkonomisk status enn veteranene, har sistnevnte desto sterkere behov for å beskytte sin egen status og markere kontroll over lokale ressurser (Gullestad, 1986, s. 62). Gullestad viser til egne feltarbeid i Norge, og skriver at steder preget av tilnærmet statisk fellesskap, er så nært knyttet til en egalitær likhetstanke at de får før-kapitalistiske eller før-industrielle preg. I tilfeller der slike steder blir utsatt for forstyrrelser utenfra, trues de felles normative referanserammene i fellesskapet (Gullestad, 1986, s. 62).

Jeg har hørt fra andre beboere at Laurits tidligere var en aktiv og relativt fremtredende skikkelse i borettslaget. Selv forteller han meg at han nå har trukket seg litt tilbake, og blant annet har sluttet å gå på generalforsamlingene. Når han allikevel blir minnet på temaet, viser han tydelige holdninger i henhold til endringene som skjer i borettslaget. Ved å vende tilbake

til Gullestads (1986) perspektiver, kan man si at Laurits er prinsippfast i møte med nyinnflytterne og den kommersialiseringstanken han mener de representerer. Slik Gullestad (1986, s. 61) skriver, får den lokale identiteten, om ikke en ny verdi, så i hvert fall merkbar og fornyet betydning for Laurits. Vi ser et eksempel på at Grønnlia borettslags «normative referanserammer», for å bruke Gullestads ord, forstyrres i møte med nyinnflyttere til borettslaget. Det oppstår friksjon når likhetstanken som preger fellesskapet i Grønnlia, møter ønsket om å øke boligenes verdi. Laurits forteller:

Det har vært en del spørsmål om man skulle bygge aldersboliger, eller generasjonsboliger på [Minnetoppen], eller på jordet nedenfor barnehagen, og da har noen av argumentene i mot vært at det ville forringe verdien av husene til noen av de som hadde hus, og som da hadde betalt for det, og at det ville gå utover deres verdi. Og det er den typen argumenter jeg kan kjenne at jeg er skuffet over, eller ikke liker, da.

I tillegg til å uttrykke misnøye over et økende materielt orientert fokus, poengterer Laurits slik jeg ser det, mangelen på «solidaritet» blant borettslagets beboere. I denne sammenheng er solidaritet forstått som en form for nestekjærlighet, nærliggende Durkheims (1964) begrep om «mekanisk solidaritet» der fellesskap er bygget på likhet mellom samfunnsindividene. Ved å bo tett på hverandre, stilles et krav til samarbeidsvilje og samhold i Grønnlia borettslag. Det som blir ansett som usolidariske holdninger eller andre brudd på stedsspesifikke verdier, kan gjennom sterk sosial kontroll møte sosiale sanksjoner, noe jeg vil gå nærmere inn på i kapittel 5 og 6.

Museumsvokterne er betegnelsen på de beboerne som ønsker å bevare helhetsinntrykket og husene i Grønnlia slik de var da borettslaget ble bygget. I tillegg til det rent estetiske, forsvares også verdien om nøkternhet, i tillegg at alle boligene – og dermed også beboerne – skal være like. På mange måter er dette en diskusjon nærliggende den om *urinnvånere* og *ferskinger*, i kraft av at *ånden* materialiseres gjennom bygningsmassen i borettslaget. Det at husene endres, kan også være et bilde på mer generell endring i borettslaget og blant dets beboerstand. Det å ville bevare husene, er i så måte et billedlig symbol på det å ville bevare borettslagets *ånd*. Jeg vil i kapittel 5 gi en dyperegående introduksjon av- og diskusjon rundt *museumsvokterne*, og forklare hvordan deres bevaringstanke setter preg på borettslaget og bidrar til å styrke *ånden*.

Avsluttende bemerkninger

Hovedpoenget med dette kapitlet har vært å introdusere begrepene *urinnvåner*, *fersking* og *ånd*. De to førstnevnte representerer henholdsvis de som har bodd i borettslaget siden det ble etablert, og de som anser seg selv som nye i borettslaget. Det er umulig å opparbeide seg status som *urinnvåner*, på grunn av den overnevnte forutsetningen. Det som derimot er mulig, er å kvitte seg med merkelappen *fersking*, som mange av beboere ofte setter på seg selv. Dette gjøres gjennom å akkumulere borettslagets *ånd*. Når du *forstår* Lia og forsvarer dets verdier, har *ånden* tatt del i deg, og du er ikke lenger *fersking*. I kapittel 4 vil jeg beskrive noen av de arenaene hvor *ånden* produseres og reproduseres. I første omgang vil jeg i neste kapittel gå inn i debatten rundt «fellesskap» og «individualisme», og hvordan disse kan sees i forhold til åndsbegrepet jeg har beskrevet her.

Kapittel 3: Innfallsvinkel og perspektiver på sentrale begreper

Dette kapittelet vil ta opp tråden fra det forrige, gjennom å fokusere på den spenningen som oppstår mellom de eksisterende og nyere introduserte verdiene i Grønalia borettslag. Jeg vil forklare hvordan en fenomenologisk tilnærming til feltet danner grunnlaget for min videre analyse. Deretter vil jeg ta for meg to av studiens sentrale begreper, fellesskap og individualisme, vise mangfoldet av perspektiver på disse, og forklare min forståelse og videre bruk av termene. Herunder vil jeg vise hvordan nyliberalismen kan sees på som en eksogam prosess som i senere tid har hatt betydelig innvirkning på hverdagslivet som utspiller seg i Grønalia borettslag. Avslutningsvis vil jeg introdusere Bruuns (2012) perspektiver på den britiske historikeren Edward Palmer Thompsons (1971) konsept om moralsk økonomi, og hvordan hun bruker disse for å forklare ulike former for fellesskapsfølelse i borettslag.

Først ønsker jeg å gi en kort redegjørelse for tre begreper anvendt av Gullestad (1989), som jeg mener er nødvendige for å forstå hverdagslivet og de sosiale endringene som foregår i Grønalia borettslag. Disse begrepene er definert for en tid tilbake, men jeg er av den oppfatning at de tjener til samme formål i dag. Identitetsbegrepet er et av disse, og er til gjengjeld et begrep som har blitt diskutert mye oppigjennom antropologien (se for eksempel Barth, 1969; Epstein, 1978; Giddens & Schultz Jørgensen, 1996; Gowland & Thompson, 2013). Uten å dykke dypere ned i denne debatten, vil jeg nøye meg med å skissere noen grove trekk ved identitetsbegrepet (som beskrevet av Gullestad), fordi jeg anser det som tilstrekkelig relevant for denne studien. I sitt syn på hverdagsliv, legger Gullestad «[...] sentral vekt på menneskers bestrebelser etter å skape integrasjon og mening i livet» (1989, s. 103). Det å skape seg en livsverden er ensbetydende med det å skaffe seg en «identitet». Mennesker reproducerer identiteten sin ved å kommunisere den til andre gjennom sin «livsstil» (Gullestad, 1989, s. 103). Gullestad definerer «levesett» som «økonomiske, organisatoriske og kulturelle aspekter ved en måte å leve på» (1989, s. 104). Livsstil er altså symbolverdien ved levesettet, eller levesettet iverksatt som sosial handling. Identitet er de deler av en persons selvbilde som søker bekreftelse hos andre (Gullestad, 1989, s. 104). Individet skaper en identitet basert på hvordan man tror «den generaliserte andre» ser på en selv (Mead & Morris, 1934). Hvert menneske uttrykker en felles kultur og en særegen identitet gjennom sin egen livsstil (Gullestad, 1989, s. 104). Hvordan man velger å fremstå utad, altså hvordan en formidler seg

selv gjennom livsstil, former ens identitet. Jeg vil i denne studien vektlegge betydningen av Grønalia borettslag som sted, hvordan dette stedet har påvirkningskraft på de menneskene som lever livene sine der, og hvordan borettslaget med det kan være identitetsskapende. Jeg vil argumentere for at det foreligger verdier og normer i borettslaget som har innvirkning på hvordan beboerne tenker om både seg selv og omverdenen.

Fenomenologisk innfallsvinkel

Jeg har en fenomenologisk tilnærming til forskningsspørsmålet mitt, og dermed vil beboernes oppfatning og opplevelse av borettslaget konstituere min egen forståelse av det. På linje med Christopher Tilley's forståelse av fenomenologi, vil fokuset ligge på hvordan menneskene på et sted erfarer og forstår omverdenen de lever i. Individet iakttar verden fra en romlig distanse, for å objektivere den gjennom sitt eget sanseapparat. Derfor framstår steder ulikt for forskjellige individer (Tilley, 1994, ss. 11-12). Derfor endres også steder kontinuerlig, avhengig av hvilke individer som forholder seg til det. Jeg er interessert i å utforske hvordan de ulike beboerne som har bodd i Grønalia gjennom årenes løp, har bidratt til å sette sitt preg på borettslaget, men også hvorvidt Grønalia borettslag selv påvirker de menneskene som bor der.

Sett i Tim Ingolds «dwelling perspective» er et landskap konstruert som en løpende fortegnelse av de livene som tidligere generasjoner har levd der. De har lagt igjen noe av seg selv, og dette noe, er i neste instans med på å påvirke steder, og steders historie (Ingold, 2000, s. 189). Gjennom å leve i et landskap blir det en del av oss, på samme måte som vi blir en del av det (Ingold, 2000, s. 191). Jeg vil vise at dette også er tilfelle i Grønalia borettslag.

Mennesker som tidligere har bodd i borettslaget har lagt igjen litt av seg selv, og dette er med på å forme stedet. I neste instans påvirker dette innflyttere til borettslaget, som tar inn over seg de ideene om verdier som finnes i Grønalia. Ingold (2000, s. 203) skriver at mennesker former landskap mens de handler og lever i det. Menneskelig handling bidrar hele tiden til den kontinuerlige prosessen landskapet gjennomgår, og stedet Grønalia borettslag er derfor i en dynamisk endringsprosess, skapt av menneskene som til enhver tid bor der.

Tilley (1994) skriver, i likhet med Ingold (2000), at steder og rom er sosialt konstruerte.

Mennesker lever ut sine liv på steder og i rom, og gjennom menneskelig handling blir stedene og rommene slik de er. Steder og rom er altså i kontinuerlig endring, fordi sosial handling på stedene hele tiden endres (Tilley, 1994). Dette berører kjernen av mitt interesseområde, og jeg

vil dykke dypere ned i ideen om endring i den sosiale handlingen som finner sted i Grønalia borettslag. Det som gjør endringene interessante er etter min oppfatning at det eksisterer en idé om en *ånd*: sterke grunnleggende verdier i borettslaget, som nå møter motstand i møte med nye sosiale praksiser. Jeg bruker ordet «idé», fordi jeg selv ikke kan si sikkert hvilke tanker som var dominerende i Grønalia borettslag før i tiden. Det jeg med større sikkerhet kan hevde, er at det eksisterer en idé blant dagens beboere om at borettslaget er bygget på en fellesskapsidealisme, som har sin opprinnelse i perioden rundt borettslagets grunnleggelse. Nettopp fordi de har denne ideen, og opplever borettslaget de lever i gjennom den, er ideen om en grunnleggende fellesskapsidealisme med på å forme borettslaget. Et sted er slik det oppfattes av de menneskene som til enhver tid lever der, og forholder seg til det.

Denne fellesskapsidealismen samsvarer med de verdiene og den *ånden* jeg omtalte i kapittel 2. Man kan se *ånden* som et resultat av «forfedrenes» (i dette tilfellet: grunnleggerne) liv, og hvordan de formet og satte sitt preg på Grønalia borettslag. Uten å trekke sammenligningen for langt: Maurice Bloch (1986) tar for seg omskjæringsritualer blant Merinaene på Madagaskar, som henviser til forfedrenes overlegne idealistiske verden. Dette er et religiøst ritual, og skiller seg i så måte fra dagligdagse praksiser i Grønalia, men som jeg vil argumentere for i kapittel 4, gjennomfører også beboerne i Grønalia en form for seremonier, som også ble gjennomført av deres «forfedre», og som bidrar til å ivareta de grunnleggende verdiene i borettslaget.

Tilley mener at steder i dagens vestlige kapitalistiske samfunn har mistet, eller er i ferd med å miste, sine verdier og sin særegenhet, i møte med en markedsbasert og rasjonell tankegang (Tilley, 1994, s. 21). Det sies ofte at globale storbyer ser like ut, nesten uavhengig av hvor i verden du befinner deg. Du vil uansett se digre skyskrapere, store lysreklamer, og ha muligheten til å kjøpe lunsjen din på nærmeste McDonalds. Samtidig som steder legger grunnlag for menneskelig utfoldelse, blir de altså skapt av handling, og tidligere historisk handling som har funnet sted der. Steder og landskap erfares og skapes kontinuerlig gjennom hverdagslig praksis (Tilley, 1994, s. 23). Et steds fortid har altså mye å si for hvordan det oppleves i nåtid (Tilley, 1994, s. 27). Ved å bruke Tilleys argumentasjon for et steds historiske signifikans, mener jeg å vise at ideene om den idealismen som lå til grunn da Grønalia borettslag ble etablert, fortsatt eksisterer i beboernes bevissthet. Mitt fokus vil være på den friksjonen som oppstår i møtet mellom ideen om kollektivismen og fellesskap fra grunnleggelsen av, og ideen om individualisme, som jeg vil argumentere for at mange av den

senere tids innflyttere har tatt med seg. Denne friksjonen viser seg gjennom konflikt, men også gjennom mer grunnleggende og idealistiske identitetsspørsmål: Hvilken bevissthet er knyttet til det å bo i Grønalia borettslag i dag? Hvilken tilhørighetsfølelse gir det? Hvilket samhold og fellesskap skaper det? Hvordan former det beboernes identitet i dag, sammenlignet med tidligere? Kan Grønalia borettslag, som en slags abstrakt aktør, sies å ha en egen identitet?

Perspektiver på fellesskap og individualisme

Ferdinand Tönnies' (1955) begreper «gemeinschaft» og «gesellschaft» kan være med på å gi en grobunn for det jeg nå vil diskutere. Førstnevnte viser til fellesskapsorienterte småskalasamfunn der menneskene har god kjennskap til hverandre, og det er vanskelig å være anonym. Tönnies mener at vi i det postmoderne samfunn beveger oss i retning av gessellschaft, der menneskelig samhandling holdes til et minimum; det er vanskelig å stikke seg ut; og individet står i fokus. Bruun beskriver fellesskap («fællesskab») som ulike former for «[...] egalitært samvær i hverdagen; på skoler, gjennom klubber og organisasjoner; blant venner, naboer og kollegaer; i familier; og i ens relasjon til samfunnet som helhet» (2012, s. 82, min oversettelse). Fellesskap kan forstås som en sosial enhet, der en gruppe mennesker deler felles interesser, og der medlemmene har behov for å ivareta kvaliteten på sine gjensidige sosiale relasjoner (Bruun, 2012, s. 82).

Som motsats til det kollektivistiske begrepet fellesskap, kartlegger Steven Lukes (1973) «individualisme» i boka med samme navn²⁴. Han gir begrepet flere kjennetegn, og blant dem vil jeg nevne de jeg mener er mest relevante: Hvert individ; har sin egen, unike «verdi»; besitter en egen «autonomi» – vilje og kontroll; har behov for «privatliv» distansert fra den offentlige verden; og styrer sin egen «selvutvikling». Louis Dumont (1986) forklarer individualisme som en ideologi der individet gis overordnet verdi, og den sosiale helheten neglisjeres. Han skriver at denne ideologien konstituerer det moderne liv, og at moderne ideologi dermed har likhetstrekk med individualistisk ideologi. Jeg mener at en individualistisk orientert livsstil har vokst fram sammen med den markedsorienterte prosessen som vagt kan betegnes som «nyliberalisme». Etter tusenårsskiftet har nyliberalistisk kapitalisme overskygget all annen politikk under påskudd om økonomisk vekst, og den markedsbaserte samfunnsstrukturen det innebærer (Comaroff & Comaroff, 2001, s. 31). Det

²⁴ *Individualism* på originalspråket.

er min oppfatning at nyliberalisme er en eksogam prosess som også har hatt innvirkning på Grønalia borettslag, dets beboere og hverdagslivet som utspilles der. En markedsbasert, nyttemaksimerende holdning gir grobunn for individualisme, jamfør den definisjonen jeg ovenfor ga av begrepet.

Hånd i hånd med begrepsparet fellesskap og individualisme, går «trygghet» og «frihet» (Bauman, 2000, 2001). Gunnar C. Aakvaag skriver at vi har gjennomgått en frihetsrevolusjon. Hverdagsliv i etterkrigstidens Norge var preget av verdiene likhet og brorskap, men i de siste tjue-tretti årene har vi opplevd en dreining mot higen etter frihet (Aakvaag, 2007, s. 79). Frihet kan defineres som «[...] en bestemt egenskap ved våre handlinger [...] [hvor] vi på en bevisst måte er opphav til våre egne handlinger» (Aakvaag, 2007, s. 84). Å være motstander av frihet, lar seg vanskelig gjøre (Eriksen & Vetlesen, 2007, s. 5). Frihet går allikevel på mange måter på bekostning av trygghet, noe jeg vil diskutere nedenfor. Sistnevnte er et begrep med mange konnotasjoner, men jeg vil i hovedsak fokusere på «kollektiv trygghet» (Hammer, 2006, s. 33) skapt av fellesskap. Trygghet er også ønsket, og alle mennesker er på et vis trygghetssøkende (Eriksen, 2006, s. 11). Trygghet står i kontrast til begrepet frihet, og mennesker vil kunne stå overfor situasjoner der de må velge mellom for eksempel tradisjon, statlig makt og religion på den ene siden, og åpenhet, ambivalens og individuelle valg på den andre (Eriksen, 2006, s. 14). På samme måte som frihet kan gå på bekostning av trygghet, kan man være nødt til å gi avkall på frihet for å oppnå trygghet (Hammer, 2006).

Zygmunt Bauman (2000, 2001) konstruerer et skarpt skille mellom fellesskap²⁵ og individualisme, og mener disse står i et uløselig konfliktforhold til hverandre. Bauman opererer på makronivå, og befinner seg i så måte fjernt fra det feltarbeidet jeg har gjort i et borettslag på Oslos vestkant. Allikevel vil jeg bruke litt plass, og gå inn i en diskusjon rundt hans oppfatning av fellesskapsbegrepet, fordi jeg ønsker å vise hvordan konflikten mellom fellesskap og individualisme kan eksistere på ulike nivåer, og fordi jeg ønsker å vise, gjennom en fenomenologisk kritikk, at førstnevnte fenomen i dag kan eksistere på mikronivå. For Bauman representerer begrepsparet fellesskap/individualisme henholdsvis trygghet og frihet,

²⁵ Oversatt fra engelsk «community», som i følge Bruun (2012, s. 84) har mye til felles med det danske begrepet *fællesskab*. På bakgrunn av dette, og fordi «community» i de oversettelsene jeg har kommet over direkte oversettes til «fellesskap» på norsk, vil jeg også bruke denne direkte oversettelsen. Jeg gjør allikevel oppmerksom på at dette ikke nødvendigvis er helt uproblematisk. «Community» kan forstås på (minst) to måter, og når jeg anvender begrepet «fellesskap», sikter jeg til den symbolske betydningen av ordet, slik Bauman (2000, 2001) og Cohen (1985) ser «community» som forestilt fellesskap, og ikke som konkrete og faktisk eksisterende steder (Amit-Talai & Rapport, 2002, s. 15). Når jeg henviser til sistnevnte, vil jeg omtale Grønalia borettslag ved navn, som «Lia», eller «borettslaget».

og han hevder at mennesket ikke kan forene disse friksjonsfritt. Ved å være i fellesskap, gir man avkall på «[...] frihet, også kalt 'autonomi', 'rett til selvhevdelse', 'retten til å være seg selv'» (Bauman, 2000, s. 37). Samtidig eksisterer ikke fellesskap lenger i dag, men tilhører en tapt fortid, i følge Bauman. Han skriver: «'Fellesskap' står kort sagt for en verden som beklageligvis ikke er tilgjengelig for oss – men som vi inderlig gjerne skulle bo i, og som vi håper å gjenvinne adgangen til.» (Bauman, 2000, s. 35).

For Bauman er den bevisste følelsen vi i dag kaller fellesskap, ikke mer enn en konsensus. Konsensus er ikke mer enn enighet mennesker kommer fram til på tross av ulike grunnleggende syn: som et resultat av forhandlinger, kompromisser, motsetninger og krangling (Bauman, 2000, s. 42). I følge Bauman skal det ikke være nødvendig å søke, bygge opp, eller kjempe for fellesskap i et bestemt samfunn, fordi det virkelige felleskapet er noe som allerede er der. Felleskap er en gjensidig bindende følelse som eksisterer i underbevisstheten til de som er bundet sammen. Menneskene i felleskapet er dypest sett forent med hverandre, til tross for alle faktorer som skiller dem (Bauman, 2000, s. 42). Med dagens eksterne sosiale logikk, med økonomiske kostnads- og nytteanalyser, kalde beregninger og mekanisk innlæring av det samfunnet omkring framstiller som innlysende, er det ikke rom for fellesskap. Et ekte fellesskap merkes ikke, og forståelsen av det er med Tönnies' (1955) ord «taus av natur» (Bauman, 2000, s. 43). En konstruert forståelse, eller konsensus, kan også i følge Bauman være taus, eller utvikle seg til en slags konstruert, internalisert institusjon. Men Bauman hevder at slike vaner, som er del av individets underbevissthet, allikevel ikke er fellesskap, fordi sistnevnte karakteriseres som taus i sin naturlige tattforgitthet (Bauman, 2000, s. 43).

I kjølvannet av dette ønsker jeg å reise en fenomenologisk kritikk av Baumans syn på fellesskap. For hvordan skapes da felleskapet, i Baumans forstand, i utgangspunktet, om ikke gjennom menneskelig handling som blir sedvane, og tar del i individenes underbevissthet? Om ikke gjennom kontinuerlig samhandling, eller til og med forhandling, på et stadium i historien? Alt som oppfattes som naturlig eller tas for gitt, skapes av menneskene som forholder seg til det i hverdagen. Gjennom historiske fotavtrykk satt av tidligere handling på et sted, skapes holdninger og verdier som det ikke stilles spørsmål ved i dag (Ingold, 2000). Så også med felleskapet, som i følge Bauman har forvitret, og tilhører fordums tid. Også disse fellesskapstankene som har sine røtter i sosial handling, er forankret et sted. De er derfor sosialt konstruerte, og kan derfor ikke skilles fra dagens tanker om fellesskap, som en verdi

individer kan forholde seg bevisst til, og stille spørsmål ved. Jeg mener derfor at det kan eksistere fellesskap også i dag, og at dette ikke er mindreverdig det fellesskapet Bauman omtaler som forvitret.

Nettopp fordi beboerne i Grønnlia borettslag har et forhold til, og snakker om, fellesskap, mener jeg det er riktig å anvende begrepet i denne studien. Selv om det skiller seg fra Baumans oppfatning av begrepet, eksisterer det om ikke annet som et emisk begrep, som er ladet med mening for borettslagets beboere. Bare det å bo i et borettslag medfører *fellesskap*. En har felles oppgaver og plikter overfor hverandre, og forholder seg i hverdagen til mennesker som er del av det samme som en selv. For beboerne i Grønnlia er det *fellesskap* å spise middag i naboens hage. Det er *felleskap* å kunne sende barna ut for å leke, og vite at de andre beboerne føler medansvar for ditt barn. Det er *fellesskap* å luke ugress på dugnaden, sittende på alle fire side om side med naboen, med et felles mål for øye.

Anthony Cohen (1985) argumenterer for at det er en feilslått antakelse å se fellesskap og modernitet i et rent motsetningsforhold, der førstnevnte ikke har overlevd sistnevntes industrialisering og urbanisering. Han skriver at ved å gjøre dette tillegger man begrepet fellesskap alle de egenskapene som moderniteten mangler. Cohen mener at en fellesskapsbevissthet på mange måter er med på å definere den «moderne» verden, gjennom termer som etnisitet, lokalpatriotisme, religion og klasse (Cohen, 1985, ss. 11-12).

Mange mener at dagens mennesker blir mer og mer egoistiske og materialistiske. Den som hevder at fellesskapsmoralen blant folk flest er i ferd med å forsvinne, behøver nesten ikke å begrunne sin påstand. Den anses for selvinnyttende sann (Gullestad, 1989, s. 101).

Gullestad mener på sin side at fellesskapet i moderne tid ikke nødvendigvis forsvinner, men at det tar nye former (Gullestad, 1989, s. 101). Vi kan med andre ord ikke utelukke fellesskapets eksistens, men må lete etter nye måter det kan eksistere på. Gullestad skriver at «[m]ennesker i dag søker mening og integrasjon gjennom materielle forhold» (1989, s. 101) (se også kapittel 5). Hun skiller mellom ulike typer fellesskap, og mener at dersom noen former for fellesskap forvitrer, kan det dukke opp nye typer fellesskap vi ennå ikke besitter redskapene til å gjenkjenne (Gullestad, 1989, s. 101).

Bauman (2000, 2001) skriver at å leve i fellesskap går på bekostning av individets frihet og autonomi. Jeg ønsker å se mine empiriske opplevelser fra Grønnlia i lys av dette, fordi jeg mener at borettslaget og dets *ånd* i enkelte tilfeller legger føringer på beboernes handlinger.

Jeg mener å ha argumentert for, og vil også senere vise empirisk, at det kollektive samholdet i Grønalia representerer et *fellesskap*, og vil derfor diskutere Baumans tanker om den friksjonen som oppstår i møtet mellom trygghet og frihet – fellesskap og individualisme. Jeg mener, i samsvar med Bauman, at det kan oppstå friksjon når fellesskap og individualisme møtes på samme sted, men ikke at sistnevnte umiddelbart eliminerer førstnevnte. Jeg mener at det eksisterer en idé om fellesskap i dag, slik Cohen (1985) skriver, fordi de menneskene jeg har vært i kontakt med i Grønalia både har fortalt og vist meg at de har en opplevelse av *fellesskap*. Borettslaget kan derfor anses som et eksempel på praktisert fellesskap i moderne tid.

Det er viktig å poengtere at dikotomien fellesskap/individualisme ikke kan sees som rene motsetninger og klare kategorier, der mennesker tilhører enten den ene eller andre kategorien. Det er selvsagt ikke sånn at de beboerne i Grønalia med lang fartstid i borettslaget utelukkende tenker og handler kollektivistisk, og at nyinnflytterne utelukkende tenker og handler individualistisk. Vi har å gjøre med et langt mer nyansert bilde der hvert individ har egne dynamiske handlingsmønstre, og handler både individualistisk og kollektivistisk i ulike sammenhenger. I samtaler med, og observasjon av, borettslagets beboere fikk jeg allikevel et inntrykk av en tendens, der *urinnvånerne* og andre som hadde bodd i borettslaget lenge, mente at Grønalia ikke lenger var tuftet på de samme fellesskapsverdiene som tidligere, mens *ferskingene* så borettslaget som et etablert fellesskap som til en viss grad la føringer på handlingsfrihet. Gullestad (1986, s. 62) viser gjennom empiriske eksempler at enkelte norske idealer har et førindustrielt eller førkapitalistisk preg. Hun skriver at et statisk sosialt fellesskap uten særlig mobilitet er det fundamentale idealistiske referansepunktet for de egalitære ideene om likhet som finnes i Norge i dag. Her vil gitte moralske normer være gjeldende, og mobilitet i forhold til disse vil bli møtt med skepsis, fordi det truer de nevnte grunnleggende og idealistiske verdiene.

De sosiale endringene som finner sted i Grønalia borettslag kan kanskje være et bilde på (og et resultat av) større endringsprosesser i dagens Norge. Gullestad (1986, s. 67) beskriver Norge som et regionaletnografisk område der ideer om egalitet, selvstendighet, selvbestemmelse, hjemmekjærhet og fred og ro er kjerneverdier. Hun understreker at:

[...] det er en spenning mellom selvstendighet og fellesskap og [at] denne spenningen er ekvivalent til spenningen mellom egalitet og hierarki, mellom selvbestemmelse og moralske retningslinjer, mellom fred og konflikt (Gullestad, 1986, s. 67, min oversettelse).

Dette underbygger påstanden om at møtet mellom kollektivistiske og individualistiske ideer kan skape friksjon på lokalt nivå.

Gerald D. Suttles (1972) konstruerer to symbolske interaksjonskonsepter som tar for seg nettopp det overnevnte, i møter mellom mennesker. «Territorialitet» («territoriality») og «avstandsskaping» («distancing») representerer en henholdsvis kollektivistisk og individualistisk tilnærming til relasjoner med andre. Territorialitet deler mennesker inn i to kategorier – de som passer inn, og de som ikke passer inn på et bestemt sted. Dette bidrar til en sterk gruppefølelse, som skaper trygghet. Avstandsskaping gir individet en frihet til å velge hvordan det ønsker å forholde seg i relasjon til andre. Det er her avgjørende å finne et nivå der samhandling er mulig, framfor å plassere de en møter i umiddelbare kategorier, enten som likesinnede eller som annerledes (Suttles, 1972, s. 182). Gullestad (1986) skriver at begge disse interaksjonsmodellene sameksisterer i det samme (lokal-) samfunnet, og argumenterer for at vi i senere tid har opplevd at en endring fra territorialitet til avstandsskaping finner sted i Norge. Jeg ønsker gjennomgående å diskutere hvorvidt denne tendensen også kan spores i Grønalia borettslag.

Moralsk økonomi

Bruun (2012) bygger videre på historikeren Edward Palmer Thompsons begrep om «moralsk økonomi», som opprinnelig beskrev økonomiske aspekter ved sosial ulikhet i 1700-tallets England (Thompson, 1971). Bruun forstår konseptet moralsk økonomi «[...] som produksjonen, distribusjonen, sirkulasjonen og bruken av moralske holdninger, verdier, normer og obligasjoner i sosialt og økonomisk liv» (2012, s. 30, min oversettelse). Dermed kan moralsk økonomi anses som økonomiske aspekter som materiell velstand og byttegoder, i tillegg til sosiale verdier og sosial handling som bidrar til å produsere og reproducere kultur og samfunnsorden (Bruun, 2012, s. 30). Bruun anvender begrepet moralsk økonomi for å beskrive ulike syn på fellesskap i de borettslagene hvor hun har gjort feltarbeid, og deler konseptet inn i tre hovedkategorier: De familiære forbindelsers moralske økonomi («the moral economy of house relatedness») gjør seg gjeldende i borettslag der «alle kjenner alle», leilighetene går i arv gjennom generasjoner, og hvor også en sterk sosial kontroll preger fellesskapet. Samarbeidsmedlemsskapets moralske økonomi («the moral economy of cooperative membership») karakteriserer borettslag der fellesskapet er tuftet på beboernes plikter som medlemmer og andelseiere. Felles deltakelse og gjensidig avhengighet knytter

beboerne sammen. Til slutt gjør markedets moralske økonomi («the moral economy of the market») seg gjeldende i borettslag der fellesskapet i siste instans dreier seg om de økonomiske premissene som binder beboerne sammen. Her kjøper man seg inn i fellesskapet, og har færre moralske forpliktelser som følge av det (Bruun, 2012). Ulike verdier, handlinger og situasjoner utløser forskjellige former for moralsk økonomi, og derfor kan forskjellige former for moralsk økonomi sameksistere på et sted (Bruun, 2012, s. 32). Bruun (2012) skriver at det er en tendens blant de borettslagene hun selv studerte i København, at den moralske økonomien endres fra førstnevnte i retning av sistnevnte dersom «nye elementer» introduseres i borettslaget, og som følge av at borettslag (både i Danmark og Norge) har valgt å følge eiendomsmarkedets prinsipper. Denne tendensen kan sammenlignes med det Gullestad (1986) beskriver som en overgang fra territorialitet til avstandsskaping i Norge.

Jeg vil argumentere for at alle de tre nevnte formene for moralsk økonomi sameksisterer i Grønalia borettslag. De ulike beboerne har forskjellige oppfatninger av det *fellesskapet* de er en del av, og forskjellige oppfatninger av hva et godt *fellesskap* innebærer. Bruun ser det som interessant å vise konfliktene som konstant produseres som resultat av menneskers forhold til ulike former for moralsk økonomi. Verdiene som representeres ved de ulike formene for moralsk økonomi er nært knyttet til identitetsskaping gjennom individets livsstil (Bruun, 2012, s. 32). Dette er et tema jeg også finner relevant, og jeg ønsker senere å vise hvilke uenigheter som oppstår på bakgrunn av ulike verdier, nært knyttet til de ulike formene for moralsk økonomi. Jeg er av den oppfatning at dette kan speile større sosiale forhold i Norge. Grunnet en mer heterogen gruppe beboere i Grønalia borettslag i dag enn tidligere, finner vi et større mangfold av verdier. Dette verdimangfoldet medfører ulike tanker, holdninger og levesett på et og samme sted, noe som kan forårsake friksjon. Som Gullestad (1989) skriver, er det en «kjent sak» at fellesskapsmoralen i Norge er i ferd med å forsvinne, og at individualistiske holdninger preger menneskelig handling og samhandling. Konseptene «markedets moralske økonomi» og «avstandsskaping» er slik jeg forstår det begge eksempler på det jeg tidligere kjennetegnet som «individualisme». Det har blitt argumentert for at vi i dag beveger oss i retning av en mer individualistisk orientert samfunnsstruktur. Moderne ideologi er på mange måter det samme som individualistisk ideologi (Dumont, 1986). Jeg ønsker å vise at det samme skjer i Grønalia borettslag, men at fellesskapsidealene allikevel ikke nødvendigvis forsvinner. Fordi stedet har en idé om en *ånd* som ivaretar de fellesskapsverdiene som etter sigende alltid har preget borettslaget, påvirkes beboerne til å holde fast ved dette. Det er allikevel ingen tvil om at ideene om borettslagets kjerneverdier blir satt på prøve i dag. På lik

linje med dynamikken man ser i Norge for øvrig, står samfunnsstrukturen overfor en endring i møte med markedsbaserte prinsipper.

Avsluttende bemerkninger

Fellesskapsbegrepet favner bredt, og er en hjørnestein i Grønnlia's *ånd*. Det oppstår friksjon mellom ønsket om fellesskap og mer individorienterte holdninger i både Grønnlia borettslag og i storsamfunnet for øvrig. *Ånden* bidrar allikevel til at ideen om fellesskap i Grønnlia borettslag består. Jeg ser derfor ikke fellesskap som et sosialt fenomen tilhørende fordums tid, tapt for all fremtid, slik Bauman (2000, 2001) fremstiller det. *Fellesskap* finnes i Grønnlia borettslag, fordi beboerne har en idé om hva *fellesskap* er, og praktiserer *fellesskap* gjennom denne ideen. Fellesskapsbegrepet kan derimot ha ulik betydning for de forskjellige beboerne i Grønnlia borettslag. Forstått i lys av Bruuns tolkning av forskjellige former for moralsk økonomi, argumenterer jeg for at *fellesskapet* består, men gjennom ulike oppfatninger av hva begrepet innebærer.

Kapittel 4: Seremonielle tradisjoner og begivenheter

Jeg tror det er noe med rekkehus, tomannsboliger – ingen gjerder. [Beboerne har] felles organer hvor man er nødt til å forholde seg til hverandre; hvor man er nødt til å samarbeide; er nødt til å se hverandre i ansiktet; er nødt til å ha felles venner og bekjente – som gjør at man ikke får, i hvert fall ikke mange, av disse nabokranglene som man får litt lenger oppi her, hvor man ikke kan bli enige om høyden på tujahekkene eller noe som helst. – Sverre

Dette kapittelet vil ta for seg noen av tradisjonene og begivenhetene som arrangeres i Grønalia borettslag i løpet av året. Dette er for å kartlegge noen av de prosessene som bidrar til å ivareta, og kanskje også styrke, samholdet, fellesskapstanken – *ånden* i Grønalia, på tross av jevnlig utskiftninger i beboerstanden. Det gir også et godt inntrykk av hva beboerne gjør når de møter hverandre i større sammenhenger. Rent konkret vil jeg beskrive de ulike hendelsene slik jeg har oppfattet dem gjennom egen deltakelse og observasjon. Jeg vil se på dugnaden i lys av min egen opplevelse, i tillegg til gjennom samtaler jeg har hatt med beboerne om dugnaden som fenomen og dens funksjon i Grønalia. Generalforsamlingen som borettslagets øverste organ, der demokratiske vedtak fattes, er en arena hvor beboerne må forholde seg til hverandre, og samarbeide for å oppnå borettslagets beste. De sosiale sammenkomstene på 17. mai og Sankthansaften åpner for en noe annen form for sosial omgang enn de to overnevnte, fordi selve sosialiseringen står i fokus. Borettslagets egen barnehage er også et naturlig møtepunkt for flere av beboerne. Jeg vil vise hvilken rolle den spiller for småbarnsforeldrene i Grønalia, hvordan den fungerer som samlingsplass for andre arrangementer, og bidrar til sosialt samhold. Til slutt vil jeg se på hvilke sosiale forventninger som eksisterer i borettslaget, knyttet til de overnevnte samlingsområdene, men også med tanke på sosialt liv i Grønalia for øvrig.

I den grad en opptreden retter oppmerksomheten mot de almindelig godtatte verdier i det samfunn hvor den finner sted, kan vi se på den, slik Durkheim og Radcliffe-Brown gjorde, som en seremoni – en fornyelse og bekreftelse av samfunnets moralnormer (Goffman, 1992, s. 38).

Jeg vil vise at de formene for sosiale relasjoner som oppstår når beboerne i Grønalia borettslag regelmessig møtes til ulike aktiviteter, på mange måter samsvarer med det Goffman kaller «seremonier». Gjennom seremoniene i Grønalia bekreftes og reproduseres de verdiene og holdningene som ligger til grunn i borettslaget.

Arbeid for fellesskapets skyld

Jeg kommer opp litt før klokka to denne søndagsformiddagen i begynnelsen av mai, og parkerer sykkelen inntil lyktestolpen nederst i Lia. Lukten av vår henger fortsatt i lufta, og det er fortsatt mye fuktighet i jorda, men sola varmer godt. Det ser ut til at folk allerede har jobbet en stund (arbeidet skulle begynne klokken tolv), og rundt meg ser jeg et titalls mennesker som rydder kvist. De som deltar har i all hovedsak på seg arbeidsklær: slitte skjorter, joggebukser og kortbukser går igjen. Rundt omkring står det svarte søppelsekker fylt med avfall fra trær og busker. Gunnhild, som hadde datteren sin i barnehagen for noen år tilbake, tar av seg arbeidshanskene, forlater trillebåren hun står ved, og kommer mot meg. Hun har satt opp håret med en knute i nakken, og er kledd en stor hvit- og svartrutete skjorte. Vi hilser, og hun sier med et lite smil at jeg må følge med nå når klokka blir to, og legge merke til alle som ikke er så glade i dugnad, men kommer strømmende til når det blir servert kaffe og kaker.

Jeg rusler videre oppover Grønnliveien, og passerer en gruppe eldre menn som står ved siden av en stor busk og diskuterer, uten at jeg helt skjønner hva de snakker om. Langs den lille stien som går på baksiden av garasjene opp mot Minnetoppen, sitter det seks-sju mennesker med ryggen til på alle fire og luker ugress. Oppe ved flaggstangen ser jeg at noen allerede har begynt å gjøre i stand et bord med kaffe, saft og bakverk. Jeg vinker til Nora som kommer bærende på en kake, og registrerer samtidig at arbeidet er i ferd med å opphøre og at mange strømmer hit mot Minnetoppen nå klokka to.

De voksne klumper seg sammen rundt bordet med kaffe og kaker, mens barna løper tilsynelatende vilkårlig på plenen og rundt klatrestativet med kakestykker i hendene. Jeg rusler ned mot lekeapparatene og treffer Ingrid med datteren Agnete ved huskestativet. Førstnevnte sier hun synes det har vært godt oppmøte på dagens dugnad, og gir det gode været noe av æren for nettopp det. Hun mener å se en markant forskjell mellom generasjonene på dugnadene. Ingrid sier at de med en viss ansiennitet i Lia har bestemte oppgaver og gjør bestemte ting på dugnaden, og eksemplifiserer dette med sibirkornellen: en plante som krever en bestemt type pleie hver vår. Denne er det de som har en viss fartstid i borettslaget som tar seg av, sier hun (og jeg skjønner raskt at gruppen med eldre menn jeg passerte tidligere sto og diskuterte nettopp sibirkornellen). Småbarnsforeldre og nyinnflyttede drev typisk med kvistrydding og enklere oppgaver, kunne Ingrid fortelle.

Randi, som jeg hadde vært på besøk hos noen uker i forveien, kommer bort til meg like etterpå. Hun forteller til min overraskelse at dugnaden er over nå, og at dette ikke er en pause, slik jeg først hadde antatt. Selve dugnadsarbeidet hadde med andre ord vart i omtrent to timer, og jeg får en følelse av at dugnaden i Grønolia spiller en rolle utover det å klippe hekker, luke og rydde kvist. Dugnadens kjernefunksjon ser ut til å være av en mer sosial karakter.

Jeg tror man tvinges, man smelter litt sammen, ved å gå på de samme generalforsamlingene og de samme dugnadene. Dugnaden er jo, som vi snakket om på dugnaden, en fantastisk oppfinnelse, som blant annet har den funksjonen tror jeg, at den er litt som olje på vannet. Når man har stått og klippet og raket sammen med noen i tre timer og svettet livet av seg, så er det ikke så naturlig å være ufine mot hverandre på generalforsamlingen. Det er jo nesten sånn at med dagens groteske inntektsnivå i en del yrker, kunne man betalt polakker for å ta dugnaden, ikke sant. Det jeg mener er at mye av dens funksjon er at den fungerer samlende.

Dette er Sverres refleksjoner en kveld vi sitter sammen med hans kone Ingjerd rundt spisebordet deres og prater. Sverre og familien har bodd i Grønolia i nærmere femten år, og ut i fra det han sier, virker det som om han har klare tanker om hvilken viktig rolle dugnaden spiller i borettslaget han bor i. Man nærmest «tvinges» sammen, og gjennom å samarbeide om, og delta i, fysisk arbeid, blir relasjonen man har til naboene av en annen, og mindre overfladisk karakter. Slik jeg forstår Sverre, sørger også dugnaden for at det blir naturlig å forholde seg mer positivt innstilt til hverandre, når relasjonene gjennom felles arbeid blir nærere og mer personlige. Han formidler at Grønolia velger å beholde dugnaden slik de alltid har hatt den, nettopp fordi den har en samlende funksjon. Ved å snakke om et groteskt inntektsnivå, tolker jeg det som om han implisitt sier at Grønolias beboere tjener såpass mye at det ikke hadde vært et økonomisk problem å betale andre for å gjøre dugnadsjobben. Dugnadens viktigste funksjon i Grønolia er allikevel ikke å få klippet flest mulig hekker eller raket mest mulig løv, men å fungere sammensveisende på beboerstanden og ivareta fellesskapet i borettslaget.

Dugnaden i Grønolia er obligatorisk, fordi fellesarealer skal være felles ansvar og glede (Grønolia borettslags egne hjemmesider²⁶). Det er allikevel ingen økonomiske sanksjoner dersom en beboer skulle unnlate å dukke opp på dugnaden. Jeg fikk samtidig inntrykk av at det ikke på noen måte var sosialt akseptert å skulke unna. Jeg overhørte en samtale under sammenkomsten etter dugnaden mellom Dagny og Nikolai, hvor førstnevnte med en oppgitt tone nevnte en rekke navn på personer hun ikke hadde sett i løpet av dagen. Dersom en beboer ikke dukker opp på dugnaden, og ikke har særskilt god grunn til det, kan

²⁶ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

vedkommende bli offer for sladder, baksnakking og lignende sosiale sanksjoner, fordi det føles som et unødvendig svik mot *felleskapet*. Når det er sagt, ble dugnaden omtalt i gode ordelag blant alle de jeg pratet med, og jeg fikk ikke inntrykk av at det ble sett på som noen nevneverdig stor byrde å delta, så sant man hadde mulighet til det. Dugnaden er tvert i mot ansett som en gylden mulighet til å oppnå sammensveisende sosiale relasjoner gjennom felles arbeid.

Håkon Lorentzen og Line Dugstad (2011) har sammen skrevet «Den norske dugnaden – historie, kultur og fellesskap». Gjennom feltarbeid på norsk dugnadstradisjon i ulike sammenhenger landet rundt, forsøker de å vise bredden og mangfoldet i tradisjonen, men også å kartlegge fenomenets kjerne. De skriver at selve begrepet «[...] er et positivt ladet ord egnet til å påkalle alle gode krefters oppmerksomhet til å realisere noe som er utenfor rekkevidde for den enkelte alene» (Lorentzen & Dugstad, 2011, s. 10). Det som kjennetegner dugnaden er i følge forfatterne fem ting; Ubetalt jobb, samtidighet, arbeid, tidsavgrensning og sosiale innslag (Lorentzen & Dugstad, 2011, s. 13). Det utbetales altså ingen lønn, deltagerne møtes ansikt til ansikt for å utføre felles arbeidsoppgaver innenfor et gitt tidsrom, og en fest; et måltid eller andre aktiviteter sørger for å ivareta fellesskapsfølelsen deltagerne imellom. Dette er kjennetegn som alle samsvarer med den dugnaden jeg deltok i og observerte i Grønnlia. Lorentzen og Dugstad hevder samtidig på bakgrunn av sitt feltarbeid, at dugnaden først og fremst «[...] har en viktig *økonomisk* begrunnelse som ofte kommer i bakgrunnen i idealiserte beskrivelser av ‘frivilligheten’» (2011, s. 14). De skriver videre at dugnaden ofte blir anvendt der det er mangel på økonomiske ressurser i et fellesskap som ønsker å realisere noe (Lorentzen & Dugstad, 2011, s. 14). Dette samsvarer ikke i samme grad med hva jeg overvar i Grønnlia. Her fikk jeg et sterkt inntrykk av at fellesskapsfølelsen hadde hovedfokus, noe den korte faktiske arbeidstiden underbygger. Jeg hadde fått beskjed om at dugnaden skulle begynne klokka tolv (men jeg kan selvfølgelig ha blitt feilinformert), og allerede klokka to sto det kaker og kaffe på bordet. Tar man i tillegg Sverres refleksjoner til etterretning, kan man lese ut ifra det han sier om dagens groteske inntektsnivå, at det økonomiske aspektet ved dugnaden langt på vei havner i skyggen av samholdsaspektet.

Bruun hevder at den viktigste aktiviteten i de borettslagene hun besøkte i København, var dugnaden («arbeidsdage») (Bruun, 2012, s. 95). Dugnaden i Grønnlia er av min oppfatning tilnærmet lik de danske «arbeidsdage» Bruun omtaler, selv om dugnadsbegrepet i norsk sammenheng også kan fatte bredere, på nasjonalt nivå (Bruun, 2012, s. 98). Bruun forteller fra

en dugnad hun overvar at deltagerne raskt begynte å baksnakke de naboene som ikke hadde møtt opp. Videre skriver Bruun at de beboerne som hadde bodd i borettslaget i noen år, fortalte historier om hvordan beboerstanden hadde endret seg gjennom årenes løp. De uttrykte stolthet overfor hvordan borettslaget hadde blitt etablert og bygget opp fra grasrota. Selve arbeidet tok ikke mer enn to timer, og i etterkant sto beboerne i små grupper på gårdsplassen og pratet, sosialiserte, spiste og drakk (Bruun, 2012, s. 96). På disse punktene samsvarer Bruuns funn med mine inntrykk fra Grønolia. Det eksisterer sosiale sanksjoner ved ikke å delta, det uttrykkes en viss indre ulikhet i henhold til fartstid i borettslaget, og det er samholdet og ikke det konkrete arbeidet som nedlegges, som er aktivitetens hovedfokus. Samtidig hevder Bruun at dugnader anses som evenementer der eventuelle hierarkier eller annen ulikhet blant beboerne legges til side (Bruun, 2012, s. 97). I Grønolia opplevde jeg derimot at eksempelet med Sibirkornellen underbygger påstanden om at et hierarki bygget på fartstid i borettslaget var synlig under dugnaden. Ansienniteten, og de spesifikke arbeidsoppgavene på dugnaden som er knyttet til den, bidrar til å skape et synlig sosialt skille beboerne imellom.

Det øverste demokratiske organ

Fordi et levende bomiljø er avhengig av felles deltagelse og engasjement, bør man som en selvfølge stille på generalforsamlingen, og delta aktivt, i følge borettslagets beboerbok på internett. På generalforsamlingen diskuteres og behandles spørsmål om forvaltning av det som eies i fellesskap, og derfor også det hver av beboerne eier selv (Grønolia borettslags egne hjemmesider²⁷). Generalforsamlingen utøver den øverste myndigheten i borettslaget, og det innkalles til ordinær generalforsamling hvert år. Denne junikvelden ble det innkalt til ekstraordinær generalforsamling i et innleid lokale på en skole i nærheten, og ikke i barnehagen, hvor det vanligvis blir avholdt. Det nye lokalet ble valgt fordi det var ventet stor oppslutning rundt møtet, da den tidligere styrelederen hadde trukket seg fra vervet, og det skulle velges ny styreleder i borettslaget (derfor ekstraordinær). I tillegg sto det noen temaer på agendaen som styret trodde ville engasjere mange.

Oppe ved skolen står det et titalls biler parkert på parkeringsplassen, og jeg går inn i foajeen. Der ser jeg flere kjente fjes fra borettslaget, som drikker vann av hvite plastglass, spiser kjeks og prater løst med hverandre. I forkant av møtet fører alle seg opp på lister, slik at styret har oversikt over oppmøtet, og hvor mange stemmeberettigede som er til stede. Selv hadde jeg

²⁷ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

vært hjemme hos et av styremedlemmene uken i forveien, og ble da invitert til å være med. Det tar ikke lang tid før vi går inn og setter oss i en stor aula, som virker overdimensjonert med tanke på de 35 fremmøtte. Jeg setter meg bakerst i forsamlingen, litt til siden, og inntar en observasjonsrolle. Ingjerd, det nevnte styremedlemmet jeg hadde vært hjemme hos tidligere, innleder generalforsamlingen, og informerer samtidig de fremmøtte om min tilstedeværelse som antropolog.

Møtet starter med å utnevne møteleder og referent, og deretter tar Ragnhild, leder for valgkomiteen, ordet. Aina innstilles som ny styreleder, og holder en kort presentasjon av seg selv. Hun opplyser for ordens skyld om at hun selv og hennes husstand har en byggesak inne til behandling, angående utbygging og forlenging av den tomannsboligen familien bor i, dersom noen av de stemmeberettigede skulle ha et problem med det. Avslutningsvis sier hun: «Jeg er opptatt av de tradisjonene og fellesskapstankene som Lia står for.» Aina blir raskt valgt når det ikke er noen innvendinger, og heller ingen motkandidater.

Møtet går inn i sin andre del. Nelly, som har bodd i Grønnlia siden sin barndom på femtitallet, innleder med å fortelle om Lias historie. Hun forteller blant annet om hvordan alle hagene ble anlagt på dugnad, og trær og busker ble kjøpt inn felles; det skulle være fri ferdsel, og derfor var det ingen gjerder; alle boligene hadde et lite rom til høyre i entreen, et rom som var tiltenkt å være lærerens arbeidsrom. I den spede begynnelsen ble det trukket lodd om hvem som skulle ha hvilken bolig, men samtidig var det ikke mer sosialistisk enn at det var planlagt et eget hybelhus for hushjelper (som riktignok aldri ble noe av). Hun forteller at det heller ikke var noen adventsfeiring i det som alltid har vært et nokså sekulært borettslag.

Etter Nellys historieinnledning, tar Oddvar, et annet styremedlem, over. Han informerer om den mulige utbyggingen av skogen bak barnehagen. Han sier at det ikke er noen juridisk binding som hindrer at det kan bygges, men at det ikke er noen hemmelighet at styret ønsker å forhindre utbygging. Oddvar forteller at de planlegger å nedsette en egen komité kalt «skogens venner», som skal jobbe videre med bekjempelse av denne trusselen. Deretter åpnes det for innspill, spørsmål og eventuelle opplysninger fra salen. Tove, som selv bor nære skogen, tar ordet, og argumenterer for hvorfor skogen er en viktig del av borettslaget. Hun mener at idealistiske tanker om kollektivitet, fellesskap, hager frie for gjerder og fellesområder, er elementer som gjør Lia mer sosial og åpen enn borettslag flest. At dette er elementer som bidrar til at folk møtes. Videre sier hun at selve plangrepet og «layouten» gjør

at alle kan ferdes fritt; borettslaget er en lykkelig symbiose mellom boliger, hager, skog og andre fellesområder, og det er nettopp denne helheten som er viktig. Ingen er uenige i dette, og det virker som om det er bred enighet rundt ønsket om å ivareta denne helheten, og forhindre bebyggelse i skogen.

Neste punkt på programmet er at Grønndlia borettslag har blitt oppført på byantikvarens gule liste²⁸ som bevaringsverdig. Debatten i etterkant spinner rundt om dette er til hjelp eller hinder for Grønndlia. Her er det delte meninger. Enkelte mener den gule lista kan bli som en tvangstrøye, der byantikvaren nekter all utvendig endring av boligmassen. Andre mener at husene bør bevares i størst mulig grad; at det faktum at borettslaget står på den gule listen er utelukkende positivt og er et verktøy som vil bidra til å opprettholde Lias autentisitet og forhindre endring av boligmassen.

I underkant av halvparten av de fremmøtte er delaktige i diskusjonen, og dette er i stor grad beboere som har bodd i Grønndlia en stund. Fremmedord brukes hyppig, og de som tar ordet fremstår for meg som taleføre mennesker. Da jeg en kveld noen måneder senere var hjemme hos Ingeborg og datteren, meddelte førstnevnte meg følgende: «Det er mye makt her. Når for eksempel Sverre snakker på generalforsamlingen, vet plutselig alle som ikke selv kan formulere et argument, hva de mener.» Det er også tydelig for meg fra min observasjonsrolle at de som besitter en viss ansiennitet, eller innehar en bestemt yrkestittel, blir lyttet til. Det er heller ikke utenkelig at deler av forsamlingen finner det vanskelig å bryte inn og ta ordet, selv om de skulle ønske det. Sverre har bodd i Grønndlia i snart femten år, og har også et høyt ansett yrke. Pierre Bourdieu skriver følgende:

[...] makt- og dominansrelasjoner [...] eksisterer rent objektivt [...] mellom sosialt garanterte kvalifikasjoner og sosialt definerte posisjoner, og gjennom dem, mellom de sosiale mekanismene som produserer og garanterer både kvalifikasjonenes og posisjonenes sosiale verdi og også distribusjonen av disse sosiale attributene, blant biologiske individer (1977, ss. 187-188, min oversettelse).

Slik jeg leser Bourdieu, forklarer han hvordan sosialt aksepterte kvalifikasjoner (yrke) og sosialt definerte posisjoner (ansiennitet) skaper et maktforhold som tas for gitt av de ulike individene i et bestemt samfunn. I Grønndlia er taleførhet en verdsatt egenskap, og yrkesposisjoner legger grunnlag for et statushierarki. Generalforsamlingen er et eksempel på en arena hvor disse forskjellene mellom beboerne tydeliggjøres, og spilles ut.

²⁸ Byantikvarens Gule liste er en oversikt over registrerte verneverdige kulturminner og kulturmiljøer i Oslo.

Naboskap og samhold på nasjonaldagen

På 17. mai tar jeg t-banen opp til Grønnlia og kommer frem i halv to-tiden. Det er tomt i gatene, og jeg rusler opp mot Minnekollen, hvor jeg ser en stor gruppe mennesker samlet rundt flaggstangen. De aller fleste damene er ikledd bunad, med få unntak. Det er også påfallende mange herrebunader å se – jeg vil anslå at nesten halvparten av mennene har på seg nasjonaldrakt. Resten er pent kledd i kjole, dress eller penskjorte. Midt i forsamlingen står Lasse og holder en tale om Lias tradisjoner, hvor han trekker frem historier og hendelser fra borettslagets «fødsel» og til i dag. Når han er ferdig med å prate, synger alle tre vers av «Ja, vi elsker». De voksne står andektig; nærmest sakralt og følger denne seremonien, mens barna for lengst ser ut til å ha mistet tålmodigheten der de løper rundt på plenen. Sverre kommer bort til meg, og vi står en stund og prater om løst og fast i påvente av at toget skal begynne å røre på seg. Fremst i toget går barnehagens «avgangselever», og mellom seg bærer de en slitt fane laget av en striesekk, med et helhjertet forsøk av et bilde av den røde barnehagen malt på. Etter dem følger et tilsynelatende improvisert korps, bestående av to blåsere og en gutt på slagverk. Folk smiler, og den gode stemningen preger hele opptrinnet. Det virker som om de aller fleste er med på å gå i tog, men et par står igjen i hagene sine, vinker og roper hurra i det toget passerer.

Sløyfen vi går er ikke stor, og den blir ytterligere begrenset av vått gress og gjørme, grunnet de kraftige regnskyllene dagene i forveien. Turen går gjennom Midtlia: et stykke opp Grønnliveien, før toget svinger til høyre og går nedre del av Rigelveien, og tilbake gjennom Adjunkt Kristensens vei. Derfra går vi ned Nedrelia og rundt de ytterliggende grøntområdene, før vi igjen ender opp på Minnekollen. I toget treffer jeg Ingjerd sammen med to andre medlemmer i styret, og blir gående og snakke med dem. Skogen på oversiden av barnehagen blir samtaletema, og disse tre forteller meg at det er snakk om blokkbebyggelse i dette området, noe de ser på som truende for Grønnlias særegne utforming, der skogen er en viktig del av de omkringliggende grøntområdene.

Tilbake igjen ved Minnekollen står piknik og 17. mai-leker på programmet. Det er gratis kaffe og kaker, mens is og brus koster henholdsvis ti og tjue kroner. Det virker som om oppgavene er fordelt på forhånd: Arvid selger is og brus, Nikolai arrangerer sekkeløp, Truls danderer blikkbokser i pyramide hver gang en ball river dem ned, Aksel arrangerer tautrekkingen, mens Lasse har ansvaret for spise-bolle-i-snor-uten-hender-konkurransen – noe han visstnok har hvert eneste år. Det vrirler av store og små, og også et par familier som ikke selv bor i

Lia, men har barn i Grønnlia barnehage, har funnet veien hit. Barnehagen er et naturlig samlingspunkt for både foreldre og barn, så det fremstår derfor som naturlig at disse familiene også dukker opp på borettslagets 17. mai-feiring. Robin og jeg slår av en prat over en kaffekopp, og snakker blant annet om dugnaden et par uker tidligere. Han sier at det ikke er mye som skiller sammenkomsten i dag fra dugnaden. Det er kaffe, kaker og samvær som står i sentrum i begge tilfeller.

Også i dette tilfellet får borettslagets beboere en bekreftelse på at de er del av noe større. En bekreftelse på at de er en del av et *fellesskap*. Gjennom sosialt samvær opplever beboerne i Grønnlia også på 17. mai et samhold som gir dem en følelse av tilhørighet. Det gode oppmøtet, og det at beboerne velger å tilbringe nasjonaldagen her sammen med naboene sine, vitner om at *fellesskapet* i borettslaget er høyt verdsatt og en viktig verdi blant borettslagets beboere i dag.

Ånden rundt bålet

Et kraftig regnskyll ønsker meg velkommen når jeg sykler opp nederste del av Grønnliveien denne ettermiddagen i juni. Jeg hadde hatt SMS-kontakt med Ragnhild tidligere på dagen, og hun fortalte meg at arrangementet skulle starte nå klokka seks; bålet skulle tennes halv åtte; men at det ville bli avlyst dersom det regnet. Med dette i bakhodet går jeg de siste to hundre meterne opp til Bjørkesletta, hvor det til min lettelse er samlet ti–tolv mennesker med regntøy, paraplyer og fullt piknikutstyr. Jeg ser griller, kurver og tepper, til tross for regnværet som ikke ser ut til å gi seg med det aller første. Midt på sletta ligger det en diger haug med kvist, planker, paller og annet treverk, som jeg hadde lagt merke til at gradvis hadde vokst de siste ukene.

Nora møter blikket mitt og vinker, og jeg går bort dit hun står sammen med sine to barn og venninnen Inga. Det regner stadig, og selv har jeg bare på meg en lett vindjakke. Nora tar raskt affære, og spør om ikke Inga har en paraply til låns. Det har hun, og under paraplyen blir jeg tilbudt en nygrillet bratwurstpølse som jeg spiser sammen med dem, mens Nora forteller om sine oppgaver som nytt styremedlem. Regnet avtar etter hvert, samtidig som det strømmer stadig flere – både voksne og barn – til sletta.

I det nordøstre hjørnet av Bjørkesletta, ved inngangen til skogen, har Anja laget en spøkelsesløype for barna, et annet fast innslag på Sankthansaften de siste årene. Jeg følger

Natalie, en jente som gikk i barnehagen for noen år tilbake, gjennom denne løypa. Her går vi med bind for øynene med hendene langs et langt tau gjennom skogen. Underveis blir vi møtt av skumle lyder, spindelvev, og slimete gjenstander, før vi ved løypas slutt går inn til en spåkone som sitter inne i barnehagen, og som etter en kort prat deler ut diplom til alle deltagerne.

Regnet har gitt seg helt nå, og det er mange mennesker på Bjørkesletta. Kanskje seksti stykker i forskjellige grupper sitter spredt i trygg avstand rundt bålet. En time senere enn planlagt tennes det, og flammene strekker seg snart langt opp mot den fortsatt lyse juni-himmelen. Mange av barna står fengslet vendt mot bålet, med et gyllent skjær i ansiktet. Etter hvert tar noen av de litt eldre guttene fram pinner de stikker inn i glørne, og som de senere feker med. I begynnelsen reagerer noen av de voksne noe sporadisk på dette, og ber dem om å la være, men gir raskt opp, lar barna drive med sitt, og henvender seg heller tilbake til gruppen av beboere de pratet med, og tar en ny slurk vin.

Jeg setter meg ned i den største gruppen, ved siden av William, som har med seg et lavt bord med hvit- og rødrotete duk, og sushiingredienser. Han sitter og lager makiruller som han skjærer i biter og deler med resten av oss som sitter rundt på de samme teppene. Selv gjør han et poeng ut av at jeg som antropolog får med meg dette og sier: «Dette med sushi er vel kanskje ikke helt *Lia*». Robin har grillet spareribs som han sender rundt, og Njål vinker meg til seg og skjenker meg et glass rødvin fra en av de to kartongene som er satt frem. Sammen med Robin snakker vi litt om deres ungdomstid, hvordan de selv var studiekamerater, og at de senere flyttet inn i Lia omtrent på samme tid, med sine respektive familier. Njål forteller at disse to familiene nå planlegger å dra til Dubai sammen for å feire nyttår. William overhører dette, og spør: «Men hvorfor Dubai?», hvorpå Njål svarer: «Nei, det er vel for å nyte sol og varme det.» William gir seg ikke: «Men sol og varme kan man vel finne andre steder? Er det ikke sabla høyt prisnivå i Dubai?» Njål repliserer med et smil: «Dubai er materialismens høyborg, vet du. Det blir jo en slags studietur. Vi lever mer autentisk her i Lia.»

Jeg vil gjerne ta tak i det forrige avsnittet, fordi jeg mener dette på mange måter representerer kjernen av Grønnlia borettslag slik det fremstår i dag. Dette eksempelet synliggjør *ånden*: at det eksisterer stedsspesifikke verdier og holdninger i Grønnlia, som beboerne må forholde seg til når de opptre innenfor de sosiale rammene som borettslaget setter. Jeg ser ofte Njål komme gående i grå dress og med stresskoffert under armen på vei hjem fra den høyt ansette

jobben i et av Norges ledende tele- og datatjenestekonserner. Familien på fire har bodd i rekkehuset i Midtlia i syv år, og disponerer to blankpolerte biler – en sølvgrå Mercedes og en svart BMW. På mange måter representerer Njål den «nye» Lia-beboeren i kraft av sitt yrke og sin inntekt. At han skal til Dubai for å feire nyttår er i så måte heller ikke overraskende, men når William stiller spørsmål om hvorfor de skal til nettopp Dubai, virker det allikevel som om det oppstår et legitimeringsbehov for Njål, fordi det bryter med Grønnlia's *ånd*. Min oppfatning er at behovet for å legitimere Dubai-turen oppstår fordi samtalen finner sted i Grønnlia, på et arrangement i regi av borettslaget. Erving Goffman skriver i «Vårt rollespill til daglig» at den som opptrer innenfor rammene av et gitt samfunn, har en tilbøyelighet til å idealisere det inntrykket vedkommende ønsker å gi til iakttagerne (Goffman, 1992, s. 37). Videre skriver han:

Når en person kommer sammen med andre, vil således hans opptreden ha en tendens til å ta opp i seg og gi et eksempel på samfunnets gjengse verdier, faktisk i større utstrekning enn hans adferd i sin almindelighet (Goffman, 1992, s. 38).

Innenfor de rammene som Grønnlia borettslag setter, er ikke unaturlig og unødvendig høy materiell standard verdsatte verdier. Njål opptrer nærmest selvironisk når han omtaler Dubai som materialismens høyborg, som en sterk kontrast til det autentiske livet her hjemme i Grønnlia. Allikevel føler han et behov for å forklare overfor William at han tar poenget, anerkjenner Grønnlia's *ånd*, og at han selv som beboer regner seg som en del av det *fellesskapet* Grønnlia representerer. Dette empiriske eksempelet viser hvordan Njål tar opp i seg «samfunnets gjengse verdier», for å bruke Goffmans ord, og ønsker å framstille seg selv på en annen måte enn han kanskje ville gjort i for eksempel jobbsammenheng. For som Goffman skriver: «Dersom en person skal gi uttrykk for ideelle normer under sin opptreden må han gi avkall på eller legge skjul på handlinger som ikke er i samsvar med disse normene.» (Goffman, 1992, s. 42). Njål legger i dette tilfellet ikke skjul på at han planlegger å reise til Dubai, men viser et behov for å legitimere reisen, slik at måten han fremstår på i større grad samsvarer med de gjeldende normene i Grønnlia borettslag.

Samtidig er det interessant at det var nettopp William som konfronterte Njål med det overnevnte. Få minutter tidligere gjorde han selv et poeng ut av at han satt der og lagde sushi, og mente at det kanskje ikke samsvarte med det autentiske livet i Lia. Jeg fikk inntrykk av at han selv hadde et legitimeringsbehov, fordi sushien ikke inngikk i det han anså som del av Grønnlia's *ånd*, men heller var et symbol på noe annerledes, og representerte noe nytt.

Mer enn en barnehage

Grønnlia barnehage har eksistert like lenge som borettslaget selv, men ble først i 1981 et heltidstilbud. Den eies av borettslaget, er foreldredrevet og til tross for at den er privat, har ikke barnehagen mål om gå med overskudd. Barn som bor i Grønnlia har fortrinnsrett på plass i barnehagen, og de har også vært overrepresentert i de senere årene. Kapasiteten er på atten barn i alderen tre til seks år, så det er med andre ord en liten barnehage sammenlignet med andre i Oslo. Den er plassert helt øverst i borettslaget, omkranset av store uteområder. På baksiden ligger en liten skog, som samtidig er mer enn nok for barna å utforske. På nedsiden ligger Bjørkesletta, et stort gressområde til barnas disposisjon. Heller ikke barnehagen har fysiske gjerder, i tråd med retningslinjene for resten av borettslaget.

De aller fleste som har flyttet inn i Grønnlia de senere årene, har vært relativt unge par som enten har små barn, eller planlegger å få det i nær fremtid. For dem kan barnehagen være en uvurderlig sosialiseringarena, og en slags inngangsbillett til borettslagets sosiale miljø. Først og fremst gis barna mulighet til å etablere nye relasjoner med jevnaldrende, og dette bidrar i neste instans til at deres respektive foreldre også får muligheten til å bli kjent med hverandre. Det at de har barn i barnehagen, understreker at de har noen felles referansepunkter, og barna representerer derfor et symbol på en situasjon de ulike foreldrene har til felles. Når barnehagen i tillegg er såpass liten, og majoriteten av barna og deres foreldre bor i umiddelbar nærhet til hverandre, bidrar dette til at den fungerer som en viktig møteplass for mange av beboerne.

I tillegg til å være tilholdssted for beboernes barn på dagtid, fungerer barnehagen som et slags grendehus: et samlingssted for andre arrangementer i regi av borettslaget. Den disponeres til styremøter i borettslaget, og de årlige generalforsamlingene pleier å finne sted her.

Barnehagen er også tilgjengelig for utlån, dersom noen av beboerne skulle ønske å låne den på kveldstid eller i helgene. Lokalet huser ofte bursdager og andre private arrangementer, noe som bidrar til at flere enn de med barn i barnehagen får et forhold til det røde huset øverst i borettslaget.

Sosiale forventninger

De overnevnte sosiale arenaene, og det *fellesskapet* de medfører, oppfattes ikke nødvendigvis som av utelukkende positiv karakter. Sosialiseringen med naboene i Grønnlia kan også være

anstrengt og nærmest oppleves som påtvunget. En ettermiddag står Ola og jeg i hagen hans. Jeg har akkurat fått en tysk hveteøl i hånda, når Ola forteller meg at han synes det til tider kan være et nesten krevende sosialt liv i Lia. Han beskriver det som et sett med forventninger, der man nærmest er forpliktet til å sosialisere med naboene.

Martin, en mann fra New Zealand som tidligere bodde i Grønolia, deltar på Sankthansfeiringen med familien sin. Vi kommer i prat, og han har gjort mange av de samme erfaringene som Ola. Han mener det er utrolig mange sosiale forventninger til hvordan man skal oppføre seg, og at dette er et press han hadde kjent på kroppen da han selv bodde i borettslaget. Utover forventningen om at man som beboer skal være utadvendt og sosial i møte med sine naboer, nevner han den sosiale kontrollen som stadfester seg i kjølvannet av denne. Han sier: «Grønolia er på mange måter bygget på misunnelse», og mener dette kommer til syne i tilfeller der enkelte beboere henger seg opp i hvilke endringer naboen velger å gjøre på huset sitt. Slik jeg ser det er dette nært knyttet til andelstanken ved å bo i et borettslag. Diskusjonen knyttet til andelstanke og eierskap vil jeg ta opp igjen i neste kapittel.

Ingeborg, som jeg skal fortelle mer om i neste kapittel, forteller meg at det er en stor påkjenning å bli «tvunget» til å tilbringe tid sammen med personer du misliker. Når man har pågående konflikter og uoverensstemmelser er ikke tradisjonene og begivenhetene bare hyggelige og sammensveisende, men også ubehagelige og forpliktende. Hun sier selv: «Det er lite fristende å jobbe på dugnad sammen med noen du ikke tåler trynet på.»

Avsluttende bemerkninger

Jeg har i dette kapittelet forsøkt å vise hvordan hver av disse ulike seremoniene og samlingsstedene til syvende og sist representerer en arena der folk møtes, og hvor det utøves et samhold som gir hver beboer en bekreftelse på at de er del av et *felleskap*. *Felleskapet* er en av grunnverdiene i borettslaget og en sentral del av dets *ånd*. Denne verdien reproduseres og fornyes gjennom disse møtene mellom Grønolias beboere. Bruun forteller fra sitt feltarbeid at det i følge hennes informanter oppstod en sterk følelse av samhold der beboerne kom sammen gjennom felles aktiviteter av for eksempel feststemt karakter. Hennes inntrykk er at beboere som møtes gjennom regelmessige og nærmest rituelle arrangementer, har «mye fællesskab» (Bruun, 2012, s. 95).

Marcel Mauss' (2007) teori om gaveutveksling kan gi ytterligere innsikt i motivasjonen for å delta på de ulike seremoniene. Gjennom å delta gir hver beboer i Grønnlia, i en forstand, av seg selv. De gir i form av sin egen tid, og forventer at deres naboer skal gi en slags gjenytelse ved å gjøre det samme. Dugnaden og generalforsamlingen er begge frivillige, men deltagelse er forventet. Sosiale sanksjoner, som baksnakking og sladder, kan forekomme dersom det ikke er minst én representant fra hver husstand representert. 17. mai og Sankthansaften er i enda større grad frivillige aktiviteter som allikevel har stor oppslutning. Også ved disse anledningene gir man av seg selv, men på en annen måte, og mindre forpliktelsesbetinget enn i de to førstnevnte. Deltagelse motiveres nok i stor grad av egen hygge der og da, og av en tanke om å gjøre barna tilfreds. Samtidig legger man også et viktig grunnlag for det dagligdagse naboskapet gjennom sosialisering i seremonier der mange beboere møtes på samme sted.

Mauss' (2007) resiprositetstanke kommer til syne fordi dugnaden, generalforsamlingen, 17. mai og Sankthansaften alle er eksempler på seremonier der borettslaget, som en slags abstrakt aktør, gir av sitt samhold. Beboerne er gjennom sine ytelser i form av tid og arbeid, med på å opprettholde Grønnlia borettslag som en aktør som gir noe til beboerne. Det er dermed opp til hver enkelt beboer å gi tilbake i form av egen deltagelse og egen tid for å opprettholde dette samholdet, og bidra til å reprodusere det *felleskapet* som på mange måter definerer Grønnlia borettslag.

Kapittel 5: Kimer til konflikt

Dette kapittelet vil se nærmere på de ulike vedtektene og retningslinjene for boligene i borettslaget, og den innvirkningen de har på Grønnlias beboere og *fellesskapet* dem imellom. Jeg mener det er viktig å se hvilke restriksjoner disse retningslinjene legger på endring i borettslaget. På mange måter er de nært knyttet til Grønnlias *ånd*, i den forstand at retningslinjene konnoterer til opprinnelsen, *det som var*, og ønsket om å bevare husene. Jeg ønsker også å vise hvilke konsekvenser rent materialistiske forhold kan ha på de sosiale forholdene i Grønnlia, og hvordan *utsmykking* av husene kan representere noe nytt og truende. Borettslagets eget plan- og arkitekturutvalg sørger for at retningslinjene blir fulgt, og at bygningsmassen bevares slik at Grønnlias helhetsinntrykk ikke endres. *Museumsvokter* er merkelappen som settes på de beboerne som vil bevare boligmassen og unngå endringer på denne. På bakgrunn av det overnevnte oppstår det fra tid til annen konflikter mellom beboere og styret, eller beboerne imellom. Jeg vil gi noen eksempler på slike uenigheter avslutningsvis i kapittelet. Aller først vil jeg vie litt plass til å diskutere eierskapsfølelsen som følger med det å bo i et borettslag der hver husholdning er andelseiere med råderett over eget boareal.

Eiendom og eierskap

Som beboer i Grønnlia tror jeg at man etablerer en eierskapsfølelse til borettslaget som helhet. Jeg tror det er mye av grunnen til at folk føler de har rett til å reagere på brudd på retningslinjene og endringer på husene.

Dagny forteller meg dette under en samtale over grillen i hagen hennes, en ettermiddag i juni. Fordi man som andelseier eier borettslaget i *fellesskap* med de andre andelseierne, føler man seg berettiget til å kommentere naboens fasadeendringer. Dagny tror også at barna i borettslaget føler på det samme eierskapet, om enn på en litt annen måte. Hun tror de opplever hele borettslaget som sin egen hage, og at de derfor løper på kryss og tvers av de ulike råderettsområdene som den mest naturlige sak i verden. Bruun argumenterer for at rommet i et borettslag både anses som delt, og som beboernes eget. Dette er opplevelser av borettslagets rom som eksisterer side om side i beboernes hverdag (Bruun, 2012, s. 155). Bruun eksemplifiserer dette gjennom egen empiri, og forklarer at det oppstår uenighet rundt hvem som kan avgjøre endringer på leilighetene: beboeren selv, eller kollektivet? Fordi det sosiale rommet det er snakk om både klassifiseres som beboerens eget, og som kollektiv eiendom, oppstår dette problemet (Bruun, 2012, s. 156). Dagny beskriver den kollektive

eierskapsfølelsen som grunnen til at beboerne i Grønnlia bryr seg i så stor grad om hva naboen gjør med sitt råderettsområde. Andelstanken forstås da som at hvert av råderettsområdene egentlig tilhører fellesskapet. Max Gluckman (1965, s. 45) skriver at eierskap aldri kan være absolutt, fordi eiendom utspiller sin rolle i et sett av spesifikke relasjoner. Eiendom og eierskap til denne, må altså forstås i lys av de ulike relasjonene de inngår i.

Linn, som har bodd i en tomannsbolig i øvre del av Rigelveien med mannen og sønnen i snart fire år, forteller meg at hun liker fellesskapstanken, men at borettslaget «[...] er litt trangsynt innimellom». Hun bemerker blant annet det Dagny omtaler som en berettigelse til å kommentere naboens hus grunnet eierskapsfølelsen til hele borettslaget, på følgende måte:

Så har du sånne politidamer som Dagny og sånn, som fyker rundt og ser om du har slått opp en ny spiker, og sladrer da. Og så kommer det noen og omtrent sier «ja nå må du rive». Så det er noen sånne utro tjenere som man bare prøver å holde seg unna.

Jeg forstår Linn dithen at hun synes borettslagets retningslinjer er i overkant strenge. Selv om hun selv sier at hun forstår poenget med å bevare husene, opplever hun en sterk form for sosial kontroll. Et borettslag skal være et sted der fellesskapets sosiale koder respekteres, og hvor man kan være seg selv (Bruun, 2012, s. 157). Når disse verdiene er på kollisjonskurs, ender det i bestefall med friksjon.

Vedtekter og retningslinjer

Grønnlia borettslag har egne vedtekter, retningslinjer og rutiner for tiltak som innebærer endringer på eiendommen. Søknader fra andelshavere behandles i styret, Plan- og arkitekturutvalget og generalforsamlingen. Ved tiltak som må søkes til Plan- og bygningsetaten, er det borettslaget v/ styret som står som tiltakshaver på søknaden (fra generalforsamlingsvedlegg).

Vedtektene i Grønnlia er en rekke formelle beslutninger vedtatt av borettslagets øverste organ: generalforsamlingen. Disse har som hovedmål å verne om borettslagets eiendom, og å sikre gode naboforhold. Jeg vil i første omgang ta for meg de vedtektene som skal bevare boligmassens helhetlige ytre. Grønnlia borettslag skal framstå som et helhetlig arkitektonisk område, og fasadeendringer på husene skal derfor utformes i samsvar med Grønnlias opprinnelige arkitektur. Videre skal eventuelle endringer være i samsvar med Plan- og

bygningsloven (Grønnlia borettslags egne hjemmesider²⁹). Styret har vedtatt retningslinjer på hvilke fasadeendringer som kan gjøres, og hvordan. Dersom en husstand skulle ønske å bytte vinduer eller dører, er det krav om at disse har et utseende som samsvarer med de originale dørene og vinduene. Valgfriheten er med andre ord svært begrenset, og styret har utarbeidet standardløsninger for hvilke dører og vinduer som tillates. Uansett må det søkes godkjenning hos styret før slikt arbeid kan påbegynnes. Styret vurderer ved hvert tilfelle om endringene er så omfattende at saken skal tas videre til generalforsamlingen.

Et eksempel på en type søknad flere av beboerne i tomannsboligene har hatt inne, er ønsket om forlenging av husene i lengderetning. Dette anses som en omfattende endring, og søknaden har blitt sendt videre til behandling i byrådet. Byantikvarens følgende vurdering gjorde at søknaden i denne omgang ikke ble innvilget:

Den opprinnelige bebyggelsen med rekkehus og tomannsboliger har i utgangspunktet en sammenheng og balanse i proporsjoner og utforming. Denne vil bli kraftig endret dersom tomannsboligene forlenges. Rekkehusene og tomannsboligene vil ikke lenger harmonere på en tilsvarende måte, og den historiske nøkternheten og småhuskarakteren vil bli endret. Områdets verneverdi er knyttet til den opprinnelige og autentiske utformingen av bebyggelsen og til områdeplanen. Dette er «ferdig» arkitektur, og et eventuelt planforslag fra vår side ville ikke ha åpnet for en slik utvidelse. Byantikvaren fraråder på denne bakgrunnen tiltaket sterkt og ber om at det nedlegges midlertidig forbud mot tiltak (Byrådssak³⁰).

Byantikvarens fraråding og ønske om midlertidig forbud, begrunnes med at Grønnlia borettslag er «ferdig» arkitektur med sammenheng og balanse. En slik utbygging vil derfor skape arkitektonisk disharmoni. Grønnlia borettslag havnet for noen år tilbake på byantikvarens Gule liste som bevaringsverdig. Dette er ikke fattet av et formelt vedtak, men er tuftet på byantikvarens vurdering av boområdet. Vedtaket bidrar allikevel til at det er enda vanskeligere å gjøre endringer på boligens ytre. Som for eksempel på generalforsamlingen i mai, hvor ble det diskutert hvorvidt vedtaket fungerte som et nyttig verktøy for – eller en pålagt tvangstrøye på – borettslaget. På den ene siden bidrar det faktum at Grønnlia borettslag står på byantikvarens gule liste over bevaringsverdige kulturmiljøer i Oslo, til at det blir det desto vanskeligere for de av beboerne som ønsker å gjøre endringer på husene sine, å gjennomføre disse planene. Uavhengig av formål med endringene – være seg isolering, installasjon av varmepumpe, utbygging av boareal eller prangende tv-antennene – vil lange og vanskelige søkeprosesser trolig bli enda lengre og enda vanskeligere. På den andre siden kan

²⁹ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

³⁰ Anonymisert av konfidensialitetshensyn.

dette føre til at nettopp borettslaget bevarer mye av sitt opprinnelige uttrykk. Et uttrykk som i tillegg til det rent estetiske, også er nært tilknyttet en opprinnelsesmyte tuftet på *felleskap* og egalitet.

«Det er vorter og karnapper i alle retninger»

Utsagnet i undertittelen ovenfor kommer fra Ingeborg, som selv sitter i Plan- og arkitekturutvalget (PAU). PAU består av fire medlemmer som alle bor i Grønnlia, og har som oppgave å bistå styret i ulike byggesaker. I tillegg utformer de retningslinjer for hvilke endringer som kan gjøres på husene. I et vedlegg til generalforsamlingen i vår, var Plan- og arkitekturutvalgets posisjon forklart på denne måten:

[Grønnlia] har sitt eget faglige råd representert ved tre arkitekter og en «lekmann». Deres mandat er å gi styret og generalforsamlingen faglige tilrådninger som ivaretar [Grønnlia]s helhetlige arkitektoniske kvaliteter. Utvalget har i en årrekke søkt å tilrå gjennomtenkte løsninger i balansen mellom bevaring og fornyelse. PAU er uavhengig, og har ikke styrings- eller beslutningsmyndighet (fra generalforsamlingsvedlegg).

Ingeborg forteller at hun med tiden har fått en «[...] strengere og strengere bevaringstanke». Hun er ettbarnsmor, og har selv bodd i borettslaget i snart femten år. Hennes oppfatning er at «[...] mange mister helhetsprinsippet, og bare ønsker et større og bedre hus for seg selv». Ingeborg opplever det hun kaller en *todeling* i borettslaget. Selv assosierer hun seg med de tankene hun har inntrykk av at lå til grunn da Grønnlia ble etablert. Samtidig mener hun at disse har forvitret i veldig stor grad, og knapt er å spore i borettslaget i dag. Ingeborg forteller at dette var blant hennes motivasjoner for å gå inn i PAU. Gjennom denne posisjonen har hun en viss påvirkningskraft hva endringer på husene angår, og for Ingeborg har bevaringstanken blitt viktigere med årene. I forlengelsen av dette sier hun: «De nye trykker oss på en måte vekk. Jeg ble lært opp til å dele da jeg flyttet inn i [Lia]». Jeg forstår Ingeborg dithen at hun ser borettslaget som en felleseiendom, og dersom en nabo for eksempel planter en hekk som markerer sitt rådeområde, bryter dette med fellesskapstanken om at borettslaget skal deles mellom alle beboerne.

Ingrid har bodd i borettslaget med sin familie i snaut fire år, og forteller også om det hun opplever som en slags *todeling* i borettslaget, men skiller i motsetning til Ingeborg mellom to ulike typer innflyttere i Grønnlia.

Jeg tror de som flytter inn her er litt i to kategorier. Det er de som vet hva [Grønnlia] er, vil hit, og er ute etter de verdiene, og så er det de som havner her litt mer tilfeldig. [...] de kan litt mer uforvarende komme i konflikt med [...] Plan- og arkitekturutvalget. Selv om man også er ute etter de felles verdiene, er det ikke sikkert alle er like klar over at du ikke kan bytte vinduer eller plante hekk i hagen din uten å søke.

Ingrid skiller mellom de som har, og de som ikke har, kjennskap til Lia når de kjøper bolig i borettslaget. Jeg opplevde at et flertall av de relativt nyinnflyttede beboerne jeg snakket med, ikke kjente til Lias historie, *ånd*, opprinnelsesmyte eller særegenhet da de flyttet inn. Man kan tenke seg at Grønnlia for dem fremsto som et attraktivt, koselig og barnevennlig boområde, og ikke så mye mer ved første øyekast. Når de litt etter hvert får servert retningslinjer de ikke på forhånd kjente til, og som bryter med deres egne holdninger og ønsker, kan det oppstå friksjon.

Museumsvokterne

Det er noe som skjer når man liksom skal begynne å forsømme litt på den lille pletten man nå har kjøpt og regner som sin. Og det synes jeg har endret seg siden vi flyttet inn. Plattingene blir større. Noen er sågar støpt. Hekkene er enkelte steder rettere og lengre, til forargelse for de gamle som jo vet at det ikke skal være gjerder. Og hvis du planter en hekk så tett, og hele veien ut, så er forskjellen på det og et gjerde egentlig bare en definisjonssak og en petitesse. Er det egentlig noen forskjell? Hva er det du vil? Vil du stenge meg ute? Vil du stenge deg inne?

Carina trekker lett på skuldrene og tar en ny slurk av rødvinsglasset som står foran henne på spisestuebordet. Vi sitter sammen med mannen hennes, Erik. De tre sønnene har akkurat lagt seg, og det er i ferd med å mørkne ute. Familien har bodd i det grå rekkehuset i Adjunkt Kristensens vei i snart seksten år. Vi snakker om begrepet *museumsvokter*, som brukes om de av beboerne som setter bevaringsverdien i Grønnlia høyt. På en måte kan det å være *museumsvokter* eller ikke, sees i lys av *Urinnvåner/fersking* – diskusjonen fra kapittel 2. Også i dette tilfellet spiller Grønnlias *ånd* en sentral rolle. Det å være *museumsvokter* dreier seg om å bevare det som var, og omfatter med det mange av de verdiene *ånden* representerer. Sånn sett er borettslaget som materielle helhet et bilde på *ånden* i fysisk form. Både den fysiske helheten og *ånden* gjennomgår endringer. Endringer ofte representert ved nyinnflyttere som ikke har forstått Lia. Carina omtaler graden av *museumsvokteri* i Lia på følgende måte:

[...] på den ene siden er det naturlig å si at de som har bodd lenge i [Lia], og er glade i [Lia] sånn som den er, vil beholde det sånn som det var, når de ikke har funnet grunn til å bygge ut i all den tid. Poenget mitt er egentlig at jeg tror det handler om i hvilken grad du har forstått [Lia]. Har tatt inn over deg hva det er. Noen her har kanskje bare kjøpt et rekkehus her fordi de synes det var et fint område. Og de aner ikke hva slags sted de bor på. Noen gjør jo ikke

det. De forstår ikke det der med *museumsvokteri* i det hele tatt, utover det at de vet at det er mye i Oslo som blir vernet.

Når Carina sier at graden av *museumsvokteri* handler om i hvilken grad du har forstått Lia, går mine tanker til den varierende bevisstheten om borettslagets *ånd*. Fordi Grønnlia er noe mer enn et vanlig hus i et koselig område, skal man forholde seg aktivt til borettslagets retningslinjer for husenes ytre. I likhet med Ingrid, poengterer Carina at det er flere nyinnflyttere som ikke har noe videre begrep om hva Grønnlia er, men som har endt opp i borettslaget mer tilfeldig. Carina sier at disse beboerne ikke forstår *museumsvokteriet*. Ideen om de eksisterende fellesskapsverdiene blir satt på prøve når noen beboere bryter med retningslinjene, for å heve standarden på egen bolig. Ikke nok med at standarden på egen bolig blir hevet: dette fører i sin tur til at boligen skiller seg fra de andre boligene i borettslaget, noe som strider med den opprinnelige egalitetstanken hvor husene skulle være like. Ordet *museumsvokter* brukes både av de som er bevaringsorienterte (om seg selv) og av de som er mindre bevaringsorienterte (om førstnevnte). Carina sier selv:

Ja, er vi *museumsvoktere*? Personlig må jeg jo si – her hvor jeg sitter og drikker et glass rødvin – personlig må jeg jo si at jeg synes det er litt gøy og, da. Nå krangler jo ikke folk om politikk lenger. Men det er jo gøy at folk er litt uenige.

Carina konnoterer automatisk til krangel og uenighet når vi snakker om *museumsvokteri*. Erik følger opp med å si: «[...] velstandsvorter og karnapper har aldri vært noe populært hos meg», og viser et standpunkt i henhold til hvor han selv står. Carina ler mens hun sier: «Ja, det skjærer jo, ikke sant. Det stikker seg jo ut! Det stikker seg jo frem!» Erik mener det kan gjøre litt «vondt» når man selv følger de preaksepterte retningslinjene for endringer, og andre kommer inn i borettslaget og «[...] booster på, river alt innhold, bygger opp alt nytt og endrer fasaden på huset». Jeg får vite at de selv for noen år tilbake ønsket å endre kjellervinduene på rekkehuset sitt, og at de hadde fått streng beskjed fra PAU om å ha innadslående kjellervinduer, som var dobbelt så dyre som utadslående. Regelen hadde blitt opphevet noen år senere, da «[...] et ganske prominent medlem i PAU» selv hadde lyst til å bytte kjellervinduer, og oppdaget prisforskjellen. Carina bemerker: «[...] og det er klart: det er notert. Vi kan trekke det opp av hatten dersom vi trenger å argumentere for noe vi virkelig vil.» Slik jeg forstår denne samtalen, konnoterer Carina og Erik hele tiden til potensielle konflikter. Dette kan ha en sammenheng med at mange av uenighetene i Grønnlia nettopp spinner rundt temaet bevaring og fornyelse av boligene. Carina og Erik forteller åpenhertig om hva de selv mener om bevaringsspørsmålet, og samtidig om hvordan andre tar seg til rette,

i strid med retningslinjene. Allikevel sier Carina at dersom de en gang skulle trenge det, har de et trumfkort i ermet i møte med styret og PAU. Erik klør seg i hårfestet og sier:

Men diskusjonen som var på generalforsamlingen i år, hvor man liksom skal ha felles farge på markisene. Og de skal være stripete. [...] sånn uniformering, det er å dra den så langt. Hva med gardiner? Skal alle sammen ha Marimekko-gardiner, liksom? Så man kan dra den for langt. Jeg tenker at man må jo få lov til å velge ringeklokka si selv, altså.

Erik sier altså at grensen er nådd når likheten på boligene går i retning av det han kaller uniformering. Han sier selv at han nok er «[...] litt *museumsvokter*, [...] og ønsker å bevare ting og endre minst mulig». Allikevel mener han at *museumsvokteriet* kan dras for langt i tilfeller som det overnevnte. Bevaringstanken går ut over sine egne grenser når boligene blir påtvunget en overdreven likhet.

Uenigheter

Denne delen av kapittelet vil ta for seg uenighetene og konfliktene som oppstår på bakgrunn av retningslinjene og normene som foreligger i Grønnlia. Først vil jeg diskutere de ulike beboernes oppfatning av materialisme i lys av Gullestads perspektiver og begreper fra «Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge», som jeg introduserte i kapittel 3. Gullestad hevder at flere og flere «mennesker [...] søker mening og integrasjon gjennom materielle forhold» (1989, s. 101). Dette utsagnet kommer i kjølvannet av overgangen fra et fellesskapsorientert til et mer individualistisk orientert hverdagsliv i Norge. Gullestad mener allikevel ikke dette betyr at fellesskapet forvitrer, men at det skiftes ut med andre former for fellesskap som vi ennå ikke har de rette forutsetningene til å oppfatte (Gullestad, 1989, s. 101). I Grønnlia borettslag er det ulike synspunkter på hva et godt *fellesskap* er. Enkelte konnoterer til opprinnelsesmyten som forteller om en nøktern livsstil, og har en holdning om at «ting var bedre før». Andre ser ikke *fellesskap* som uforenelig med økt materiell velferd – eksempelvis i form av en au pair, en ekstra bil, eller et tilbygg på huset.

Mennesker i Norge søker å etablere en identitet som kan knyttes til saker som oppleves som viktige, og til alternative organisasjonsformer (Gullestad, 1989, s. 107). Det er viktig å forstå spekteret av ulike levesett som finnes side om side i Grønnlia borettslag. Dette spekteret speiles i de ulike holdningene knyttet til for eksempel bevaring av husene. Forskjellige mennesker anser ulike ting som viktige. Hva som er viktig avhenger av levesettet ditt, og er med det tuftet på økonomiske, kulturelle og organisatoriske aspekter ved måten du lever på

(Gullestad, 1989, s. 104). Gjennom å føre en bestemt livsstil, søker man bekreftelse på det selvbildet man ønsker oppfattet av andre. Dette danner grunnlaget for identitet (Gullestad, 1989, s. 104). For de av beboerne som har bodd i Grønnlia borettslag over en lengre periode, og selv opplever at de har tatt innover seg Grønnlias *ånd*, vil det være viktig å være en slags ambassadør for de verdiene som denne *ånden* representerer. For dem kan for eksempel *museumsvokteri* være med på å forme egen identitet. For andre beboere vil det være identitetsskapende å støpe en platting på baksiden av huset, eller kjøpe en flunkende ny SUV. Mitt materiale underbygger dermed Gullestads (1989, s. 101) påstand om at mennesker også søker mening og integrasjon gjennom materialitet.

Som jeg har argumentert for, kan det spores et mønster der beboerne i Grønnlia borettslag tar inn over seg *ånden* når de lærer seg borettslaget å kjenne. Man lærer seg gradvis å «forstå» Grønnlia, for å bruke Carinas ord, og med det representerer man også *åndens* verdier i større grad. Et menneske har flere (del-)identiteter som inngår i en (hoved-)identitet (Gullestad, 1989, s. 104). Identitet er som nevnt nært knyttet til hvordan man velger å presentere seg selv overfor andre (Mead & Morris, 1934). Om man bor i et boområde som Grønnlia, vil det være et av de stedene man møter flest andre mennesker i hverdagen. Fordi dette er et såpass viktig sted i beboernes liv, kan det tenkes at de tilpasser seg omgivelsene etter hvert som de lærer seg borettslaget å kjenne, nettopp for å oppnå en anerkjent identitet i nabolaget. Som jeg har vist tidligere, er mitt inntrykk at det er flere som opplever at de selv blir større og større forsvarende av Grønnlias verdier, og at de gradvis tar inn over seg Grønnlias *ånd*. Senere vil jeg vise at dette ikke gjelder alle jeg har snakket med, og at fartstid i borettslaget, i tillegg til geografisk plassering av boligen, kan være faktorer som spiller inn.

Gullestad (1985, 1986, 1989, 1992) skriver at nordmenn er konfliktskyer. Fred og ro, og unngåelse av konflikt er sentrale verdier, og i tilfeller der det oppstår friksjon, velger partene å unngå hverandre fremfor å konfrontere hverandre åpenlyst. Hvis partene allikevel føler seg «[...] nødt til å 'si fra', til å møtes til åpen konflikt, er dette angstfylt og vondt» (Gullestad, 1989, s. 117). Hvis Gullestad har rett, er det med andre ord ikke nærliggende for nordmenn å gå inn i åpen konflikt med naboen. Andre strategier (se kapittel 6) som utilgjengelighetsforvaltning (Haugen, 1978) og symbolske gjerder (Gullestad, 1986) anvendes ofte der det kan spores ulikhet og uoverensstemmelser mellom naboer. Når man allikevel når det punktet hvor man føler seg nødt til å «si fra», er dette ubehagelig. Jeg vil her gi tre eksempler på konflikter mellom beboere og styret, som jeg hørte snakk om i Grønnlia

borettslag. De to første går på materialitet: antatte brudd på retningslinjene for endring av hagen og fasaden på husene i borettslaget. Dette er saker jeg har blitt gjenfortalt av til sammen et titalls beboere, og det interessante her er måten folk i borettslaget snakker om disse tingene på. Den siste konflikten er en historie om en nabokrangel som går utover det materielle, og som peker frem mot den interne ulikheten og maktbalansen jeg vil diskutere i kapittel 6.

Utsmykking og reaksjon

Jeg vil her gi eksempler på to husstander som har gjort endringer på sine respektive råderettsområder – endringer som har skapt en viss oppstandelse i borettslaget. Det er viktig å ha i bakhodet at jeg ikke har sterke førstehåndskilder i noen av tilfellene, men jeg mener som nevnt at det er interessant å diskutere dem i lys av hvordan borettslagets beboere snakker om sakene, og hvilke reaksjoner de har skapt. Jeg har allerede nevnt Petersplassen³¹ ved et par anledninger. Selv om plattingen er noe humoristisk oppkalt etter den store brosteinsplassen foran Peterskirken i Roma, er den allikevel for mange av beboerne et symbol på endring i Grønnlia borettslag. Ola, som bor rett over veien for Petersplassen, forteller at plattingen bringer noe nytt og muligens også upassende til Lia. «Det bryter med gamle normer og regler.» Jeg snakket aldri selv med de som hadde denne plattingen i hagen sin, men fikk høre mer eller mindre samme historie fra andre beboere i Grønnlia. Carina spurte meg:

[...] du har hørt at det er et hus her nede som har fått tilnavnet Petersplassen? Er ikke det gøy? Og det tenker jeg, det er helt på sin plass. Og det burde sies høyere og oftere, mener jeg. Det er risikoen man løper, ikke sant.

Flere av de som fortalte meg historien hadde et lignende syn som Ola og Carina på saken, og mente at man måtte forvente å «høre det» om man gjorde så drastiske endringer. Familien som bor på enden av et rekkehus i Adjunkt Kristensens vei, bestemte seg for noen år tilbake for å støpe en platting i hagen sin. De hadde etter sigende gått til verks uten å få tillatelse fra styret i forkant, og da plattingen var ferdig, kom det tilbakemeldinger om at den var både prangende og at steinhellene var lagt for langt ut fra huset. Randi hadde, som Ola, fulgt prosessen fra distanse, og forklarer det på følgende måte: «[...] alle så hva de gjorde, og [at de] hadde hagegartner og sånne ting, så det var jo mye snakk. Og da gikk jo også den eldre garde forbi og lurte på hva som skjedde. Og det ble bråk». Randi fortalte at det ble en stor sak i

³¹ Dette navnet eksisterer som et faktisk emisk stedsnavn i borettslaget.

borettslagets styre, og at hellene ble beordret flyttet – en prosess som kostet 20.000 kroner. Familien hadde etter sigende tilbudt seg å heller donere tilsvarende pengesum til noe annet i borettslaget, men hva utfallet ble, er jeg usikker på. Det eneste som er sikkert, er at Petersplassen ikke bare ligger i Roma, men også i Grønolia den dag i dag.

Det andre eksempelet gjelder en annen oppussingssak som utfordret borettslagets, styrets og Plan- og arkitekturutvalgets retningslinjer. Her har jeg også begrenset med førstehåndsinformasjon, men ser det som interessant at dette er nok en historie det snakkes om blant borettslagets beboere. Før familien på tre flyttet inn i rekkehuset i Grønlliveien, fikk deres del av huset en real overhaling. Hjemme hos Randi og Vegard, en familie som bor over veien for den nyinnflyttede familien, forteller førstnevnte:

Da de pussa opp, så gjorde de jo kjempemye [...] og så ble det bråk fordi de hadde lagt noe isolasjon utafør grunnmuren som ikke skulle være der, så det var noen i [Lia] som bestemte seg for at det måtte vekk, for det endra liksom utseendet på disse husene her da. Og så fikk de beskjed at det skulle gjøres, hvorpå de kontakter advokat, og advokaten sier at dette her må du ikke engang byggemelde til kommunen [...]. Og det her ble jo en sak på årsmøtet hvorpå de da var råda av sin advokat til å ikke møte, fordi at det ville bare øke konfliktnivået eller noe sånt. Og det tror jeg er noe nytt i [Grønolia], at det ender opp mellom styret og advokat og sånne ting – at det liksom har blitt løst på en annen måte før.

Så vidt meg bekjent, gikk konflikten på at grunnmuren etter oppussing ble seende noe tykkere ut grunnet forbedret isolasjon. Plan- og arkitekturutvalget mente at dette gjorde at boligen skilte seg ut fra de andre husene i borettslaget. Vegard sier:

[...] de har jo virkelig oppgradert bygningsmassen, ikke sant. Dette her er jo isolasjon som gjør at huset blir mer moderne, kan du si. Og mer enøkvennlig. På en måte er alt riktig, ikke sant, etter mer moderne standarder, da. Og så blir du sabla ned på den måten der. Så jeg skjønner dem utrolig godt, altså.

Randi og Vegard snakker om saken med en viss medfølelse for familien i denne tvisten, men Randi sier at hun tror «det er noe nytt» å involvere advokat i slike saker. Hun antar at slike konflikter ble løst internt i borettslaget tidligere, «[...] hvor du løser ting ut fra *felleskapets* greie».

Begge de nevnte konfliktene kan gå på godt naboskap løs. Delvis på grunn av eierskapsfølelsen jeg nevnte innledningsvis, og delvis på grunn av nysgjerrighet, baksnakking og sladder, har mange av beboerne i borettslaget klare meninger om disse sakene. Den nøkternheten som *museumsvokterne* representerer gjennom å ville bevare boligene slik de opprinnelig var, ligner en verdi Gullestad mener er sentral i norske samfunn: «Beskjedenhet

er en dyd. Selvhevdelse oppfattes lett som skryt i vår del av verden.» (Gullestad, 1989, s. 117). Grønnlias *ånd* omfatter også denne verdien. *Utsmykking* av husene sees som selvhevdelse, og bidrar til at huset skiller seg fra de andre i borettslaget. Dette bryter med verdien om likhet, noe som i neste instans kan påvirke forestillingene om *felleskap*. Fellesskap mellom mennesker som ikke opplever seg som likeverdige, er vanskeligere å realisere. Fordi likeverd i Norge til en viss grad er det samme som konkret likhet (Gullestad, 1985, s. 18), vil det være vanskeligere å oppleve likeverd dersom det er synlig materiell forskjell på folk. Jeg opplever at de beboerne som selv anser seg som *museumsvoktere*, ser *utsmykking* av husene i Grønnlia som en trussel mot borettslagets *ånd*, og de verdiene den representerer.

Ingeborgs historie

«Jeg mistet noen år av livet mitt. Det fikk dramatiske konsekvenser.»

Ingeborg forteller om søvnløse netter, og at det hendte hun dro opp til hytter i Nordmarka for å sove. Jeg sitter overfor henne ved spisestuebordet i første etasje av tomannsboligens øverst i Torneveien. Den skoleferske datteren sitter i sofaen i den andre enden av rommet og ser på barne-tv. Ingeborg forteller om konflikten som oppsto for noen år tilbake. Det satt langt inne å sette naboskapet på prøve, og hun sier at hun for enhver pris forsøkte å unngå konfrontasjon. Hun hadde store problemer med naboen i etasjen over grunnet bråk og støy til alle døgnets tider. Det gikk flere år uten at hun gjorde noe med det, fordi hun ønsket å opprettholde en god tone. Ingeborg sier: «Det å ikke ha fred i eget hjem, er noe av det mest psykisk utfordrende som finnes.» Til slutt hadde det gått så langt at hun måtte konfrontere naboen, og da det ikke førte noe sted, gikk hun til styret. Det som skulle være en lengre prosess mellom henne og styret, ble ifølge Ingeborg ikke mer enn ett møte, selv om det framkom i styrets papirer at de hadde hatt flere. Saken gikk videre til borettslagets øverste organ – generalforsamlingen, hvor Ingeborg skulle legge den frem for de fremmøtte. Hun krevde oppløfting i form av lydisolasjon mellom etasjene i tomannsboligen der hun bodde, og foreslo at Grønnlia skulle dekke en tredjedel av kostnadene, mens det resterende beløpet skulle deles mellom de to boliginnhaverne.

Ingeborg forteller at hun ikke fikk gjennomslag for forslaget om oppreisning, og at hun opplevde hele den overnevnte seansen som en «mini-rettsak». Styret fremsto i følge Ingeborg som profesjonelt og kaldt, med én stemme. «De er så opptatt av å gjøre ting korrekt, at de

glemmer mennesket.» Hun mener styret hadde et rent materialistisk fokus, og at mennesket ble glemt oppe i det hele:

Hadde det vært snakk om en vannlekkasje, ville de ikke nølt med å dekke utgiftene, fordi det er snakk om materielle skader som kan forverres. Men når det er snakk om «menneskelig skade», er det ikke snakk om den samme forståelsen. Styret har en enorm makt de ikke klarer å forvalte.

Hun poengterer at dette er hennes opplevelse av hvordan hennes egen sak ble håndtert for noen år tilbake. Allikevel sier hun at dette er en tendens som preger hele borettslaget i dag: «Jeg opplever at folk her går rett på jussen. De hopper over hjertet, moral og menneskelig aksept.» Hun sier at det har vokst til med advokater og «mindre solidariske holdninger» siden hun selv flyttet inn for femten år siden.

Denne historien viser en klart subjektiv side av en sak med flere involverte aktører. Ingeborg opplevde det som vanskelig å ta steget og «si fra» til naboen sin, i tråd med hva Gullestad (1989, s. 117) skriver om konfliktskyhet. Hun opplever det også som sterkt psykisk belastende å ikke ha «fred i eget hjem», i likhet med hva Gullestad (1989, ss. 126-127) omtaler som behov for fred og ro. Fra Ingeborgs ståsted har Grønnlia endret karakter i løpet av de årene hun selv har bodd der. Det hun beskriver som et materialistisk fokus har vokst frem i senere tid. Jeg valgte å innlemme Ingeborgs historie i slutten av dette kapittelet, for å skape en bro over til neste kapittel, som omhandler intern ulikhet i borettslaget. Ingeborgs historie viser hvordan materialitet ikke bare er en fysisk ting, men også en holdning.

Avsluttende bemerkninger

Jeg vil avslutte dette kapittelet der det startet, nemlig med begrepet eierskap. Grunnet andelstanken, oppstår det konflikt rundt eierskap og rettigheter knyttet til ulike aspekter ved borettslaget. Fordi eierskap er relasjonelt (Gluckman, 1965), oppleves det ulikt av de forskjellige aktørene. Om noen gjør endringer på husene sine i god tro, kan en sterk sosial kontroll sørge for kritikk og baksnakking i resten av borettslaget. Her ligger det også et underliggende maktaspekt jeg ikke ennå har tatt tak i, men som jeg ønsker å gi meg i kast med i neste kapittel. Styret og generalforsamlingen forvalter en makt over de foreliggende retningslinjene, som kan oppleves som utenfor rekkevidde for den enkelte husstand. Samtidig foreligger det en definisjonsmakt som avgjør hvilken adferd og hvilke holdninger som verdsettes i Grønnlia. *Ånden* besitter på mange måter denne definisjonsmakten, i kraft av å

reprodusere et verdihierarki. Borettslagets *ånd* kan sees som nært knyttet til retningslinjene i henhold til bevaringstanken. Ingeborg opplever derimot at *ånden* og solidaritetsverdien blir underkommunisert og overskygget av en ny, materialistisk orientert tankegang.

Kapittel 6: Sosial differensiering

«Man blir indoktrinert i hvor fantastisk det er. Kardemomme by-assosiasjonene sitter ganske tett på folk.» – Ingeborg

Ambisjonen med studiens siste kapittel er å gi et inntrykk av hvordan de sosiale endringene Grønalia borettslag har gjennomgått har forplantet seg i beboerstanden, men også hvordan *ånden* tviholder på bestemte holdnings- og handlingsmønstre. Jeg ønsker å bygge videre på borettslagets interne ulikhet, og de maktaspektene denne innebærer. På den ene siden finnes det et verdihierarki (Dumont, 1970) tuftet på de verdiene som formidles gjennom Grønalias *ånd*. På den andre siden besitter mange av beboerne betraktelig mer økonomisk kapital (Bourdieu, 1977, 1984) enn hva som var vanlig i borettslaget i etterkrigstiden (inflasjonen tatt i betraktning). Jeg argumenterer for at beboerne i dag er en langt mer heterogen gruppe enn den som bodde i borettslaget i begynnelsen. Ulike faktorer har bidratt til store prisforskjeller på husene. Dette fører i sin tur til at de som flytter inn har forskjellig betalingsevne. Allikevel er alle beboerne del av ett og samme borettslag, og er nødt til å forholde seg til hverandre deretter. Likhets- og likeverdsidealet er ikke bare en del av Grønalias *ånd*, men antas også å stå sterkt blant nordmenn for øvrig (se for eksempel Gullestad, 1985, 1986, 1989, 1992). Min påstand er derfor at beboerne isolert sett har et ønske om å behandle sine naboer som sine likeverdige, og et ønske om å unngå konflikt, fordi samhold og godt naboskap inngår i borettslagets *ånd*. Jeg vil forsøke å kartlegge de ulikhetene som på tross av dette kommer til syne i Grønalia borettslag – hvordan de påvirker beboerne, og hvilke strategier som benyttes for å håndtere dem.

Gullestad (1986) hevder at en strategi for å oppnå tilsynelatende likhet der den egentlig er fraværende, er gjennom å opprette «symbolske gjerder». Jeg vil begynne dette kapittelet med å diskutere dette konseptet. Deretter vil jeg forklare skillene mellom Øvre-, Midtre- og Nedrelia, og gi empiriske eksempler på implikasjoner ved disse skillene. I forlengelsen av dette vil jeg diskutere Pierre Bourdieus (1977, 1984) kapitalbegreper, og i hvilken grad de forskjellige beboerne besitter ulike former for kapital. Avslutningsvis vil jeg vende tilbake til Gullestad (1985, 1986, 1989, 1992), og hennes konsept om likeverd som likhet i Norge. I kjølvannet av dette vil jeg diskutere Dumont (1970) og hans perspektiver på verdihierarkier. Jeg vil her ta for meg Grønalias *ånd*, og hvordan denne, med de verdiene den representerer, kan legge grunnlaget for et verdihierarki.

Symbolske gjerder

Gullestad (1986) argumenterer for at nordmenn står overfor en sterk spenning mellom det hun kaller individualitet og sosialitet. Dette er begreper som er nærliggende de jeg fortrinnsvis har anvendt i denne studien, nemlig individualisme og fellesskap. Begrepsparene spiller begge på hvordan mennesket på den ene siden setter seg selv og sitt individ i førersetet, og på den andre siden hvordan mennesker er sosiale vesener som søker fellesskap. «Symbolske gjerder» er en strategi nordmenn anvender for å overkomme den nevnte spenningen, og derfor mener jeg det representerer et relevant perspektiv knyttet til mine forskningsspørsmål. Symbolske gjerder er en strategi for å bevare selvstendigheten og kontrollen over eget privatliv overfor fellesskapet (Gullestad, 1986, s. 67).

Utsagnet «gode gjerder gir gode naboer» (Frost, 1967, s. 54, min oversettelse) er i følge Gullestad i høyeste grad gjeldende blant naboer i nærmiljøer i Norge (Gullestad, 1986, s. 52). I Grønalia borettslag finnes det ingen fysiske gjerder, og dette var allerede bestemt da borettslaget ble etablert. At Grønalia skal være et gjerdefritt borettslag, står i dag som en av de sterkeste retningslinjene, og blir også overholdt, til tross for tøying av grensene for hva et gjerde er (jamfør Carinas kommentar om hekker i kapittel 5). Allikevel vil jeg argumentere for at det finnes symbolske gjerder mellom beboerne i Grønalia. Som jeg nevnte i forrige kapittel, hevder Gullestad (1985, 1986, 1989, 1992; Jonassen, 1983) at ønsket om privatliv, konfliktskyhet og behov for fred og ro, kjennetegner nordmenn i samhandling med hverandre. Når det ikke finnes fysiske skiller i form av gjerder mellom beboernes råderettsområder, konstrueres disse skillene i stedet symbolsk, hvilket tyder på at Gullestads kjennetegn som nevnt ovenfor, også gjør seg gjeldende i Grønalia.

Da jeg i kapittel 3 forklarte begrepet identitet, la jeg vekt på hvordan den skapes i møte med andre mennesker (Gullestad, 1989; Mead & Morris, 1934). Identitet formes i møte med mennesker man assosierer seg med, og mennesker man distanserer seg fra. Både likhet og forskjell er dermed identitetsskapende faktorer (Gullestad, 1989). I følge Gullestad, markerer symbolske gjerder de sosiale grensene mennesker imellom (Gullestad, 1986, s. 53). Samtidig oppstår det et behov for likeverd mellom de menneskene som bor på samme sted, og likeverd oppleves i Norge ofte som konkret likhet (Gullestad, 1985, 1986, 1989, 1992). Derfor vil man gjøre seg utilgjengelig for de menneskene man anser som «for ulike» en selv. Symbolske gjerder er en måte å opprettholde likeverd og likhet på, der sistnevnte egentlig er fraværende. Likhet overkommuniseres ofte mellom mennesker som egentlig anser hverandre som ulike.

Symbolske gjerder er med andre ord en strategi der man gjør seg utilgjengelig for andre, men allikevel kan opprettholde en opplevelse av gjensidig likeverd (Gullestad, 1986).

Inger Haugen (1978) skriver «om forvaltning av utilgjengelighet» i artikkelen med samme tittel. Hun forklarer det «å vise tilgjengelighet» som å vise vilje til vedvarende kommunikasjon, mens «å vise utilgjengelighet» er å formidle at denne viljen ikke er til stede (Haugen, 1978, s. 408). Denne utilgjengeligheten formidles fra en person til en annen «[...] på et utall av måter: ved stemmebruk, ansiktsuttrykk, styring av blikket, kroppsholdning, plassering i forhold til dører og inventar, o.s.v., o.s.v.» (Haugen, 1978, s. 409). Et kjennetegn ved formidlingen er at den i stor grad foregår ikke-verbalt (Haugen, 1978, s. 409). I et boligområde er det ønskelig å opparbeide vedvarende kontakt med de personene du antar har de samme referanserammene som deg selv. Likeledes er det ønskelig å forvalte utilgjengelighet slik at du begrenser kontakt med de du opplever at har referanserammer som avviker fra dine egne (Haugen, 1978).

På mange måter er Gullestads (1986) begrep om «symbolske gjerder» overlappende med det Haugen (1978) kaller «å forvalte utilgjengelighet». Når en person subtilt formidler utilgjengelighet overfor et annet menneske, setter vedkommende opp et symbolsk gjerde (Gullestad, 1986, s. 55). Likheter og ulikheter formidles altså gjennom i hvilken grad et menneske gjør seg tilgjengelig for et annet. Dermed definerer man seg som lik andre mennesker ved å gjøre seg tilgjengelig for dem, fordi man søker å få bekreftet den identiteten man selv ønsker (Gullestad, 1986, s. 60). For eksempel skriver Gullestad (1984) at arbeiderklassefolk ofte avslår invitasjoner fra middelklassefolk, i frykt for å ikke «passe inn» eller ikke få bekreftet sin identitet.

Øvre- Midt- og Nedrelia

I løpet av mine år som ansatt i borettslagets barnehage, og også i feltarbeidets spede begynnelse, hadde jeg et noe naivt inntrykk av Grønne borettslag og menneskene som bodde der som én sammensveiset helhet. Tanken om *felleskap* og samhold strekker seg til alle borettslagets hjørner, og jeg tenkte raskt at beboerne ser på seg selv og alle sine naboer som en slags enhet, med et felles holdepunkt, i kraft av at de bor nettopp her, innenfor borettslagets juridiske grenser. En fellesnevner for alle som bor i fellesskap, er at de deler en «vi-følelse» overfor omverdenen (Lorentzen & Dugstad, 2011, ss. 36-37). Etter at jeg hadde tilbragt en del tid i feltet, registrerte jeg at flere beboere hadde begreper om fraksjoner innad i

borettslaget, nærmere bestemt tre forskjellige: Nedre- Midt- og Øvrelia. Dette minner igjen om de segmentære opposisjonene som Evans-Pritchard (1969) introduserte i sitt feltarbeid blant Nuerne for over sytti år siden (som nevnt i forbindelse med «tilhørighet» i kapittel 3). Grønnlia borettslag danner altså ett segment, men består samtidig av flere, mindre segmenter.

Rent geografisk går det to mer eller mindre naturlige skiller i borettslaget, som «deler» det inn i tre områder. Området nedenfor Minnekollen bestående av rekkehus på begge sider av veien, kalles Nedrelia. Mellom Minnekollen og Bjørkesletta finner vi Midtlia, der det for det meste er rekkehus, ispedd noen tomannsboliger. Området som strekker seg oppover på begge sider av Bjørkesletta, kalles Øvrelia. Skillet går der tomannsboligene tar over for rekkehusene i Rigelveien, og tilsvarende oppover langs Torneveien på motsatt side av grøntområdet. Grunnet de nevnte naturlige geografiske skillelinjene, er det ikke i seg selv overraskende at det på folkemunne har blitt delt inn i disse tre fraksjonene av Lia. Det interessante var at noen av beboerne ga uttrykk for å ha en spesiell tilhørighet til sin egen fraksjon. En tilhørighet de ikke delte med beboere fra samme borettslag som geografisk bodde innenfor en av de andre tre fraksjonene. Jeg fikk for eksempel høre at beboerne i tomannsboligene i øvre del av Rigelveien hver sommer arrangerer den årlige Snuplassfesten, for de som bor der oppe.

Et annet eksempel som forsterker inntrykket av de ulike fraksjonene i Grønnlia, er hentet fra generalforsamlingen: Den mulige utbyggingen av skogen bak borettslagets barnehage er tema. På det store lerretet i auditoriet vises det et flyfoto over store deler av Grønnlia, men Nedrelia, som ligger i motsatt ende av borettslaget, har blitt utelatt. William, en familiefar i førtiårene som selv bor i et rekkehus i Nedrelia, reiser seg og utbryter: «Jeg registrerer at heller ikke her er [Nedrelia] med! Slummen!» Utsagnet fremkaller lett humring blant resten av de fremmøtte, og William setter seg med et lurt smil om munnen. Selv om dette tilsynelatende var et humoristisk innfall fra hans side, vitner det om at det finnes reelle oppfatninger om den nevnte tredelingen blant borettslagets beboere.

Det virker som om Linn, som bor i øvre del av Rigelveien, opplever en slags fremmedgjøring overfor de andre områdene i Lia, og de beboerne som bor der. Hun snakker på vegne av seg selv og familien, og meddeler meg blant annet følgende, en formiddag ved familiens kjøkkenbord:

[...] vi er jo litt utafor. Vi menger oss ikke så mye der nede. Vi orker ikke. Jeg er ikke interessert i å sitte i en sånn klan hvor det er noen som skal være «kule» midt på der i

[Midtlia]. [...] Det er veldig lite åpenhet, synes jeg. Selv om de kanskje utad vil være [åpne]. Men det er de jo ikke. Og med en gang de merker at kanskje noen andre har gode ideer – [...] hvis vi har kommet med noen innspill, eller ønsker å gjøre noe annerledes, så blir vi plutselig sett på som en slags trussel, og de blir lite imøtekommande og sier ikke hei på t-banen. Det er mye sånt tull, da. Mye barnslig.

Her distanserer Linn seg tydelig fra beboerne i Midtlia, og mener at de representerer noe annet enn henne selv, hennes familie, og de som bor i Øvrelia for øvrig. Hun navngir flere av de beboerne i Midtlia som selv har meddelt meg at de har lært seg Lia å kjenne, og at de har tatt inn over seg borettslagets *ånd*. Haugen (1978) opererer som nevnt med begrepet «utilgjengelighetsforvaltning». Det å gjøre seg selv tilgjengelig for bestemte aktører innebærer å ha en bevisst åpenhet til videre samhandling og kommunikasjon. Likeledes kan man velge å vise større grad av utilgjengelighet, der man formidler en mindre åpen holdning (Haugen, 1978, s. 408). For å bruke Gullestads termer, konstruerer Linn et symbolsk gjerde mellom seg selv og sine naboer litt lenger nede i borettslaget. Dersom en eller begge partene i en relasjon opplever for liten grad av likhet seg i mellom, bryter mye av samhandlingen sammen. Hvis det er slik Gullestad sier: at det er en grunnleggende verdi blant nordmenn å opprettholde fred og ro, og å unngå konflikt, vil det i tilfeller som det overnevnte være en sosial strategi å opprette en distanse til den andre parten, og på denne måten trekke seg tilbake fra relasjonen (Gullestad, 1985, s. 20). Linn unngår åpen konflikt, og skal vi tro henne, tar både hun selv og de menneskene i Midtlia hun sikter til, et valg om å gjøre seg selv utilgjengelige for hverandre. Det opprettes symbolske gjerder dem i mellom, på grunnlag av det Gullestad (1985, ss. 19-20) omtaler som «for store» forskjeller.

Allikevel benytter aktørene seg av ganske aktive virkemidler, dersom de handler slik Linn sier. Om man ved full bevissthet lar være å si hei på t-banen, når du treffer på mennesker du inngår i daglige relasjoner med, overskrider kanskje dette de rammene Gullestad legger for den sosiale strategien som innebærer å etablere symbolske gjerder. Selv om åpen konflikt unngås, bidrar slik handling til en mer underkommunisert konflikt, der handlinger kan tolkes på en annen måte av mottaker enn hva som var intendert av sender. Haugen understreker at hvordan partene i en slik situasjon tolker hverandre, og hva man tillegger den andre parten å ha ment, i overnevnt kommunikasjon er like viktig – og kan ha like store konsekvenser – som det avsenderen mener å ha sendt (Haugen, 1978, ss. 408-409). Bare det at Linn forteller meg om de nevnte relasjonene til enkelte i Midtlia som uoverensstemmelser, vitner om at partene ikke (i hvert fall ikke Linn) har lyktes i fullstendig å unngå konflikt. Linn gir tydelig uttrykk for hva hun mener om det hun anser som en gruppering i Midtlia. Ved hjelp av ikke-verbal

kommunikasjon gjør begge partene seg utilgjengelige for hverandre, men i følge Linn foregår ikke denne kommunikasjonen like subtilt som det Gullestad (1985, 1986) og Haugen (1978) hevder er vanlig blant folk i mindre bomiljøer i byer.

Jeg vil gjerne returnere til det opprinnelige skillet mellom Øvre- og Midtlia. Fra gammelt av, da borettslaget ble grunnlagt, var det et sterkt ønske om at boligene skulle være så like som mulig hva attraktivitet angår. I og med at alle boenhetene var andelseiendommer, hadde heller ikke boligens verdi så stor betydning for videresalg. På den tiden var det knapt en bil å se i den nå sterkt trafikkerte Torneveien. Kort sagt er det i dag et langt større sprik mellom de ulike boligenes verdi enn tidligere, og her er det særlig et par faktorer som spiller inn. Bor man i et rekkehus, disponerer man tre plan, mens man i en tomannsbolig disponerer ett. Førstnevnte (124 m²) har også betydelig større boligareal enn sistnevnte (82 m²), og har derfor som regel en betydelig høyere verdivurdering. Husene som ligger langs Torneveien er plaget av en del støy grunnet stor trafikk rett på andre siden av det høye gjerdet i tre, mens husene lenger inn i borettslaget ikke er plaget med dette problemet, noe som dermed har innvirkning på boligens markedsverdi. På bakgrunn av informasjon jeg har fått fra flere beboere, vil jeg anslå at boligene i Grønalia borettslag kan ha en takst på alt fra fire til drøyt åtte millioner kroner, avhengig av hustype, beliggenhet og innvendig oppussing. Dette fører igjen til at mennesker med ganske ulik økonomi flytter til Grønalia, og beboermassen er av den grunn derfor kanskje mer heterogen enn tidligere, hva sosioøkonomisk bakgrunn og yrkesgrupper angår. Utilgjengelighetsstrategien som gjennomføres ved å sette opp symbolske gjerder, kan benyttes uavhengig av sosial klasse (Gullestad, 1986, s. 60). Alle Grønalias beboere kan dermed i prinsippet formidle utilgjengelighet overfor naboer de ikke føler at de «passer sammen» med.

Et maktaspekt

Jeg ønsker å anvende Pierre Bourdieus kapitalbegrep for å få en dypere forståelse av det jeg mener er forskjellige maktstrukturer i Grønalia borettslag. Jeg vil her gi en grov skisse av kapitalbegrepet slik jeg forstår det, fortrinnsvis med utgangspunkt i «Outline of a theory of practice» (Bourdieu, 1977) og «Distinction» (Bourdieu, 1984). Bourdieu opererer med begrepet «kapital», et begrep som kan oppfattes svært nærliggende begrepet «makt». Kapital er et knapphetsgode man både kan ha (gjennom for eksempel arv eller kroppsliggjorte disposisjoner), og kan erverve over tid. Bourdieu deler inn i tre ulike hovedformer for kapital:

kulturell, sosial og økonomisk. Kulturell kapital kjennetegnes som egenskaper ved individet, som for eksempel dannelse, kunnskap, eller andre «kroppsliggjorte disposisjoner», som representerer «smaken» til de dominerende klasser i samfunnet. Sosial kapital erverves gjennom bekjenskaper, kontakter og nettverk – gjennom relasjon til andre mennesker. Økonomisk kapital er eksempelvis materielle ressurser som eiendom og betalingsmidler (Bourdieu, 1977, 1984). Kapital kjennetegnes som et knapphetsgode, og er mer verdt jo vanskeligere tilgjengelig den er (Bourdieu, 1984, s. 229). Det er som følge av dette en forutsetning at de ulike kapitalformene er etterspurt og anerkjent i et gitt felt (Bourdieu, 1984, s. 113). Bourdieu operer også med et fjerde kapitalbegrep, nemlig «symbolsk kapital». Alle de tre overnevnte typene for kapital kan innta symbolsk form når de oppleves som legitime innenfor rammene av et gitt felt (Bourdieu, 1977, 1984). Altså når en type makt tas for gitt blant de menneskene som lever ut livene sine på et spesifikt sted.

På en måte kan man si at det er mulig å erverve sosial og kulturell kapital bare ved å bo i Grønalia. Om man har tilstrekkelig økonomisk kapital til å kjøpe seg inn i borettslaget, er det lett å se for seg at man akkumulerer sosial kapital gjennom tett naboskap. Borettslaget har i tillegg ord på seg for å bestå av en «kulturelite», med en «smak» (Bourdieu, 1984) som produseres og reproduseres av de høyere sosiale lag. Flere av beboerne jeg snakket med mente at det forekom det de kalte *kulturelt- og intellektuelt snobberi*. Dette kom blant annet til syne i form av *namedropping*, og skryt av bekjenskaper med blant andre mennesker med sentrale posisjoner i Norges kulturliv. Jeg fikk også til stadighet høre om hvilke kulturpersonligheter som bodde – eller tidligere hadde bodd – i borettslaget. Det er en sammenheng mellom sosioøkonomisk status og utarbeiding av stil, men sterke lokale tradisjoner bidrar til å gjøre dette bildet mer komplekst (Gullestad, 1986, s. 63). Som jeg vil vise, bidrar sterke lokale verdier (blant annet praktisert gjennom tradisjoner og seremonier) til at økonomisk kapital alene ikke er tilstrekkelig for å oppnå prestisje og anerkjennelse i Grønalia.

I Grønalia borettslag eksisterer det, slik jeg ser det, et spekter av ulike mennesker. Mennesker med ulike oppfatninger av hva Grønalia borettslag er og bør være. *Ånden* jeg har redegjort for representerer et sett verdier som blant mange beboere i borettslaget – spesielt blant de som har en viss fartstid, eller som mener de har et klart begrep om hva Grønalia borettslag er – tillegges særlig tyngde og verdi. *Ånden* kan derfor sies å skape et «verdihierarki» (Dumont, 1970) fordi det tillegges prestisje i Grønalia å overholde og ha et bevisst forhold til denne.

Blant annet med bakgrunn i opprinnelsesmyten er *ånden* og verdiene den representerer dypt forankret på stedet Grønalia borettslag. Det eksisterer en idé om at disse verdiene har røtter tilbake til den tiden da borettslaget ble etablert, og *ånden* oppleves derfor som genuin og legitim. Jeg ønsker her å involvere Bourdieus kapitalbegreper, og vil på bakgrunn av overnevnte, argumentere for at *ånden* representerer en form for «spesifikk kapital» i Grønalia borettslag. Denne kapitaltypen medfører prestisje og anerkjennelse innenfor borettslagets grenser. Stedsspesifikk kapital gjenkjennes som kunnskap og disposisjoner som gjør seg gyldig innenfor et bestemt felt (Bourdieu & Wacquant, 1992). «Feltets spesifikke logikk» avgjør hvilke former for kapital som verdsettes på et bestemt marked, og hvilke former som i relasjon til feltet gjør seg gjeldende som spesifikk kapital (Bourdieu, 1984, s. 113).

På den annen side er det også beboere i borettslaget som ikke har samme forhold til Grønalias *ånd*, og heller ikke har noe begrep om – eller opplevelse av – de nevnte stedsspesifikke verdiene. Fordi «penger er makt», og fordi samfunnsutviklingen i lang tid, som jeg har vist at flere har argumentert for, går i retning av et større individfokus på bekostning av fellesskapsverdier, finnes det i dag flere kilder til prestisje og anerkjennelse i Grønalia borettslag. Flere av de som har flyttet inn i Grønalia i nyere tid, besitter en viss økonomisk kapital (noe avhengig av hvor i borettslaget man kjøper bolig, med tanke på de markante prisforskjellene som tidligere nevnt). Sett i lys av Grønalias *ånd*, er ikke det å sitte på store økonomiske ressurser grunnlag for prestisje og anerkjennelse. Allikevel mener jeg å ha sett en tendens til at beboere som verdsetter og anerkjenner den økonomiske kapitalens verdi (jeg vil anslå om lag halvparten), utgjør et betydelig antall i borettslaget i dag. Dette er en av årsakene til at den nøkternheten som etter sigende preget borettslaget tidligere, er mindre synlig i dag.

Jeg mener at det å besitte økonomisk kapital alene ikke er tilstrekkelig for å oppnå prestisje og anerkjennelse i Grønalia borettslag. Fordi kapitalbegrepet er relasjonelt, og bare har gyldighet i det feltet den er produsert og reproduert, gis kapital verdi ut fra de spesifikke lovene som er gjeldende innenfor det bestemte feltet (Bourdieu, 1984, s. 113). *Ånden* i Grønalia er med på å manifestere et «lovverk» bygget på ideer om en bestemt livsstil med utspring i borettslagets grunnleggelse og den følgende opprinnelsesmyten. Materialisme og tilgang på økonomiske midler inngår ikke i disse verdiene eller denne livsstilen. Den sosiale prestisjen og den makten som fordeles i et bestemt felt, avhenger først og fremst av den spesifikke kapitalen de ulike aktørene besitter. Aktørenes eventuelle tilgang på kapital utover denne, kommer i andre rekke (Bourdieu, 1984, s. 113).

I Grønalia er ikke økonomisk kapital verdsatt på samme måte som det å være tro mot borettslagets *ånd*. De verdiane *ånden* representerer, er den kapitalen som høster størst anerkjennelse i Grønalia. Beboerne fortalte til stadighet at de setter *felleskapet* og dugnadsånden høyt, mens det brøt med *ånden* å vise tydelige tegn på materiell velstand. Jeg mener på grunnlag av dette at den spesifikke kapitalen i Grønalia ligger i dets *ånd*. Denne manifesterer en form for makt, som reproduseres gjennom de nye beboernes stadige innsosialisering i borettslaget og dets rådende verdier. På bakgrunn av dette, og med referanser til borettslagets historie og opprinnelsesmyte, anses *ånden* som legitim.

Slik jeg ser det tas allikevel ikke *ånden* for gitt blant beboerne i dag. Det virker på meg som om de aller fleste har et bevisst forhold til *ånden*, og hvordan de selv stiller seg i forhold til den. Jeg vil anta at den økende heterogeniteten i beboerstanden har bidratt til nettopp dette. Fordi flere av nyinnflytterne representerer noe nytt i form av et økt materielt og individorientert fokus, kommer ideene om *ånden* frem i lyset. *Urinnvånere* og andre som har tatt inn over seg *ånden*, blir selv mer bevisst på den, og hva de mener den står for. Nyinnflyttere kan stille spørsmål ved *ånden*, fordi den representerer verdier som kan anses som hemmende for hvert enkelt husholds frihet til egen utfoldelse. Hadde Grønalias *ånd* ikke blitt stilt spørsmål ved, men heller blitt tatt for gitt av borettslagets beboere, ville den inngått som en del av stedets «doxa» (Bourdieu, 1977, s. 164). Dette begrepet, som anvendt av Bourdieu (1977), forstås som en kraft som legger føringer på handling innenfor grensene av et gitt felt. Doxa legger derfor føringer på aktørers «habitus», eller deres kroppsliggjorte disposisjoner og handlingsmønstre. Individet besitter dermed et sett ubevisste handlingsmønstre, som springer ut fra den enkelte aktørens habitus (Bourdieu, 1977).

Mitt inntrykk er at det råder en oppfatning blant dagens beboere om at fellesskapstanken i større grad ble tatt for gitt *før i tiden*. Med andre ord at *ånden* tidligere mer eller mindre udiskutabelt inngikk i beboernes livsstil. For å bruke Bourdieus termer har dermed *ånden* nå beveget seg inn i «meningsrommet» («the field of opinion»), der aktørene kan ta aktive standpunkt overfor den. Meningsrommet skiller seg fra doxa, det underbevisste og udiskutable, ved at aktørene nettopp er klare over, og aktivt kan forholde seg til den maktstrukturen de står overfor (Bourdieu, 1977, ss. 168-169). Dermed har Grønalias *ånd*, som strukturerende faktor, ikke lenger en underbevisst slagkraft. Fordi det stadig har flyttet nye mennesker inn i borettslaget – mennesker som har andre levesett og livsstiler enn de som fantes i Grønalia fra før – har borettslagets *ånd* kommet frem i lyset og blitt stilt spørsmål ved.

Fordi nyinnflytterne ser borettslaget utenfra, oppstår det en bevisst diskusjon rundt Grønnlia's *ånd*. Bourdieu merker de to partene i diskusjonen med begrepene «orthodoxy» og «heterodoxy». For førstnevnte vil det være av interesse å opprettholde doxa, og med det ivareta og reprodusere den gjeldende maktstrukturen. Sistnevnte vil bevege det udiskutable ut i meningsrommet, og endre det til egen interesse (Bourdieu, 1977, s. 169). For å konkretisere overnevnte i retning av mitt eget felt, kan man si at alle de beboerne som ønsker å ivareta Grønnlia's *ånd*, og anser seg som forsvarere av denne, tilhører kategorien orthodoxy. *Urinnvånere* og *museumsvoktere* kan være eksempler på denne kategorien av beboere. De beboerne som stiller spørsmål ved borettslagets retningslinjer og de verdiene *ånden* representerer, tilhører dermed kategorien heterodoxy. De har ikke den samme forkunnskapen, tar ikke *åndens* verdier for gitt, og stiller derfor spørsmål ved den dagligdagse praksisen i Grønnlia.

***Ånd* – verdi – hierarki**

Med Bourdieus kapitalbegrep og praksisteori i bakhodet, ønsker jeg å diskutere i hvilken grad det eksisterer et verdihierarki i Grønnlia borettslag. Som jeg har forsøkt å vise, fungerer kjennskap til – og handling i tråd med – Grønnlia's *ånd* som en type spesifikk kapital i borettslaget. Handling i tråd med et sett verdier, representert ved *ånden*, gis anerkjennelse i Grønnlia. Selv om beboerne forholder seg aktivt til disse verdiene, og tar bevisste standpunkt knyttet til dem, er det av min oppfatning at de allikevel er dominerende innenfor borettslagets grenser.

I Vesten er «hierarki» et sterkt ladet ord, som gir assosiasjoner til makt og distribusjon av varer (Gullestad, 1992, s. 93). Louis Dumont (1970) skriver i sin bok «Homo hierarchicus», omhandlende det indiske kastesystemet, om ulike normer for sosialt liv. Han definerer «hierarki» som «[...] et prinsipp der delene i en helhet blir rangert i henhold til helheten» (Dumont, 1970, s. 66, min oversettelse). I Vesten eksisterer det en norm om egalitet, mens det i India eksisterer en norm om hierarki. Dumont argumenterer for at hierarkier etableres i alle samfunn, og at det å adoptere en verdi følgelig introduserer hierarki. Det er naturlig at ulikhetsskapende hierarkier etableres blant sosiale aktører og sosiale kategorier (Dumont, 1970, s. 20). Jeg har tidligere forsøkt å vise at det er en tendens til at nyinnflyttede beboere gradvis tar innover seg – eller adopterer – Grønnlia's *ånd*. Min forståelse er at normene og idealene om likeverd og likhet inngår i *ånden*. Bruun fant i sin forskning fra Danmark at

ulikhet underkommuniseres i hverdagslig sosial interaksjon, og at det i tillegg eksisterer en norm om sosial rettferdighet der politisk og økonomisk ulikhet skal utjevnes (Bruun, 2012, s. 92). Dette kan synes å være tilfelle også i Grønnlia.

Isolert sett er begrepene hierarki og likeverd/likhet rake motsetninger og derfor tilsynelatende uforenelige. Gullestad argumenterer for at det motsatte er tilfelle. Ved å sette opp et symbolsk gjerde, og på den måten gjøre seg utilgjengelig for mennesker man anser som ulike en selv, opprettholdes likeverdstanden, men samtidig opprettes og reproduseres hierarki (Gullestad, 1986, s. 61). De symbolske gjerdene skaper likhet og forskjell på samme tid. På denne måten kan man si at hierarki gjøres ubevisst (Dumont, 1970, s. 257). Dumont skriver at et likhetsideal som antas å være dominerende i et felt eller i et samfunn, alltid vil være falskt, fordi hierarkier finnes overalt hvor sosial handling finner sted (Dumont, 1970, s. 20). Mennesker i alle sosiale klasser søker å skape hierarkier og å splitte seg (Gullestad, 1986, s. 60). Dermed produseres det i Grønnlia ulikhet som resultat av et likhetsideal. I Grønnlia borettslag kan det synes som om *ånden* representerer det knippet av verdier (blant annet et likhetsideal) som befinner seg øverst i hierarkiet på dette bestemte stedet. Disse verdiene kan fungere differensierende overfor andre beboere, eksempelvis i møte med innflyttere som anerkjenner andre verdier og holdninger, eller slik Linn opplever skillet mellom sin egen familie i Øvrelia, og flere av beboerne i Midtlia.

Avsluttende bemerkninger

Jeg har argumentert for at Grønnlias *ånd* og de verdiene som inngår i den, er de verdiene og den kapitalen med størst anerkjennelse i borettslaget. Det oppstår en moralsk evaluering blant beboerne om hva som er riktige og mindre riktige verdier. Verdier brukes til å evaluere og prioritere, og det skapes hierarki på bakgrunn av dette (Gullestad, 1992, s. 93). I Grønnlia befinner dermed ikke de beboerne med størst økonomisk kapital nødvendigvis seg øverst i hierarkiet. Dette er fordi jeg opplever at kunnskap om borettslagets historie og beherskelse av stedets spesifikke kapital, kan være høyere verdsatt. Grønnlias *ånd* fordrer til nøkternhet, samarbeid og *felleskap*. Fordi *ånden* reproduseres og bringes videre til nye beboere som tar denne inn over seg, blir den høyt verdsatt av en majoritet av beboerstanden, og fungerer dermed som spesifikk kapital.

Jeg har med dette vist, i tråd med Gullestad (1986, s. 61; 1992), at hierarki og ulikhet produseres og reproduseres også i samfunn som påberoper seg å være egalitære, slik Grønnlia

gjør gjennom sin idé om *ånden*. I Grønalia borettslag er de idealene som inngår i *ånden* de høyest ansette verdiene av de beboerne som hevder å ha *forstått Lia*. Denne kunnskapen om – og mestringen av – borettslagets verdier, er derfor definerende når det gjelder hvilke verdier som akkumulerer prestisje i nettopp Grønalia borettslag. *Ånden* setter dermed standarden for et verdihierarki. *Åndens* tilstedeværelse og tyngde tydeliggjøres gjennom at beboerne gradvis erverver mer av den, lærer seg borettslaget å kjenne, og på den måten etablerer en forståelse av Grønalia og dets *ånd*. Selv om flere i en tidlig fase kan være motstandere av borettslagets retningslinjer, er tendensen at mange adopterer *ånden* etter å ha bodd i borettslaget en stund. Fordi sosioøkonomisk status ikke alene er anerkjennelsesdannende, er det nødvendig å tilegne seg stedets spesifikke kapital, som jeg har argumentert for at kjennskap til – og handling i tråd med – *ånden* er en sentral del av.

Avslutning

Grønalia borettslag har en kraft som sosialiserer nye beboere inn i borettslaget og inn i et *felleskap*. Det at mange beboere føler at de lærer seg borettslaget å kjenne, og at de forstår Lia og dets *ånd* bedre og bedre jo lenger de har bodd der, er et empirisk bevis på dette.

Grønalia borettslag er dermed et konkret, lokalt fellesskap i Norge. Samtidig er Grønalia et symbolsk fellesskap som speiler storsamfunnet og det større nasjonale fellesskapet. Jeg vil argumentere for at historien om Grønalia borettslag som sted og nærmiljø, dermed kan være beskrivende for større sosiale omveltninger i Norge og andre vestlige land i etterkrigstiden. Jeg har med empirisk belegg i Grønalia gjennomgående diskutert slike endringer i denne studien. Der fellesskap tidligere ble tatt for gitt, må det nå kjempes for og ivaretas.

Nyttemaksimerende markedsprinsipper setter solidaritetshensyn i skyggen. Der likhet var samlende, fungerer det nå differensierende og splittende. Det å bo i samme borettslag eller i samme land, skaper ikke lenger noe umiddelbart samhold. I stedet søker vi å ekskludere noen gjennom å inkludere andre. Der trygghet var høyt verdsatt, er frihet nå det mest etterspurte godet. Vi bevitner større mangfold, sosial ulikhet, ideologisk sprik og ulik verdsetting av verdier, som resultat av friheten. Jeg vil hevde at dette er omveltninger både Grønalia, Norge og andre vestlige land har gjennomgått. Bauman (2000, 2001) diskuterer savnet av fellesskap; Dumont (1970) og Gullestad (1986, 1992) viser hvordan likhetsidealet gir grobunn for hierarki og ulikhet; Aakvaag (2007), Hammer (2006) og Eriksen & Vetlesen (2007) skriver at den frihetsrevolusjonen vi opplever i dag, kan gå på bekostning av trygghetsfølelsen. Dette er endringer jeg også har sett tendenser til i Grønalia.

Utad kan det synes som om Grønalia borettslag fremstår som ett segment med en homogen helhetlig beboerstand. Dette er også tilfelle i Norge, skal vi tro Vike, Lidén og Lien (2001), som skriver at landet er mangfoldig, men at det allikevel fremstår som relativt homogent, med mindre forskjeller mellom menneskene enn mange andre steder. Jeg mener jeg har vist at det eksisterer et mangfold av mennesker også i Grønalia borettslag. Den interne ulikheten er påpekt ved flere anledninger i teksten, eksempelvis som verdihierarki; tilgang på spesifikk, kulturell, sosial eller økonomisk kapital; fartstid og påfølgende ansiennitet; yrkesgrupper; eller bosted innad i Grønalia.

Fordi det å kjøpe bolig i et borettslag i dag er sidestilt med andre boliger på boligmarkedet, gis folk i Norge valgfrihet til å bo hvor de vil, så lenge de kan betale hva det koster. Friheten

til å velge generer derfor større grad av heterogenitet og ulikhet, og i kjølvannet av det kan det oppstå friksjon og uenighet. Det er et valg basert på ønsket om å bo på et «godt sted», som er avgjørende for familier som kjøper seg bolig i Vest-Europa i dag (Brännström, 2006).

Andelstanken, som er særegen for boliger i borettslag, er som resultat av sidestillingen ikke gjeldende i samme grad som tidligere. Men den kollektivistiske tanken om å eie sammen henger fortsatt igjen blant mange av beboerne i Grønalia. Det som står igjen er en (mulig romantisert) forestilling om hvordan ting var før. Denne forestillingen har sitt utgangspunkt i en opprinnelsesmyte, som har tatt form av en immateriell *ånd*, som materialiserer seg gjennom for eksempel dugnadsarbeid og årlige feiringer hvor borettslagets beboere kommer sammen for å gjøre stas på *felleskapet*; eller gjennom *museumsvokterne* og deres bevaringstanke der husene – og dermed også beboerne – skal fremstå som like.

Jeg har forklart hvordan det i Grønalia har vokst frem et verdihierarki tuftet på de verdiene som var ansett som rådende da borettslaget ble etablert. Dette er verdier med utspring i *ånden*, og opprinnelsesmyten som oppsto da kun et fåtall av dagens beboere bodde i Grønalia.

Allikevel blir denne *ånden* gradvis ervervet av mange av de stadig nye tilskuddene av innflyttere til borettslaget. Gjennom å dele arbeid, obligasjoner og gjensidig avhengighet, utjevnes forskjeller knyttet til klasse, makt og økonomi (Bruun, 2012, s. 245).

Gjennom de samme kanalene videreformidles Grønalias *ånd*. *Ånden* representerer et sett verdier – fellesskap, tilhørighet, samarbeid, trygghet, nøkternhet, likeverd og likhet – som er de høyest verdsatte i Grønalia. En livsstil i tråd med disse verdiene medfører beherskelse og ervervelse av stedets spesifikke kapital. Jeg har, i liket med Bruun (2011, s. 80), vist at likhet og hierarki kan sameksistere på et og samme sted. I Grønalia borettslag formidler *ånden* et likhetsideal, men skaper allikevel ulikhet. Fordi kjennskap til *ånden* som spesifikk kapital, er høyest verdsatt i borettslaget, produseres og reproduseres hierarki som konsekvens av likhets- og fellesskapsverdier. Det egalitære *felleskapet* er dermed kompatibelt med hierarki, på linje med Gullestad (1992) og hennes begrep om «egalitær individualisme».

Ved å vende tilbake til Tilley (1994) og Ingold (2000), og deres fenomenologiske perspektiver på menneskers bevegelse på steder og i rom, kan man si at handling ikke skjer helt fritt, men til en viss grad påvirkes av *ånden* i Grønalia borettslag. Et verdihierarki, eller en subtil maktstruktur vokser frem i kjølvannet av den spesifikke kapitalen – *ånden* i Grønalia. *Ånden*, i form av de høyest ansette holdningene og verdiene i borettslaget, legger føringer på beboernes handlinger. For å oppnå anerkjennelse, forventes det handling ut fra et bestemt sett

verdier, og mestring av stedets spesifikke kapital. Dermed kan man ikke nødvendigvis «for øvrig gjøre hva man vil», i Egners (1980, s. 5) forstand.

De tidligere beboernes liv, holdninger og handlinger har preget stedet slik det fremstår i dag. De har alle vært med på å skape Grønnlias *ånd*, og gir med det borettslaget en egen identitet, i tråd med Ingold (2000) og hans «dwelling perspective». På samme måte preger også dagens beboere livet i Grønnlia. Stedet gjennomgår en dynamisk prosess, der noen holdninger og tradisjoner får særlig grobunn. Mitt inntrykk er at de beboerne som verdsetter *ånden* og dets verdier, fortsatt er i overtall i borettslaget. Allikevel er det en tendens til at denne maktbalansen er i ferd med å jevnes ut. Det kan synes som om stadig flere beboere verdsetter økonomisk kapital høyere enn den stedsspesifikke kapitalen i Grønnlia. Derfor sier blant andre Laurits at han føler at *fellesskapet* og Lias ånd er i ferd med å forvitne. Borettslagets moralske økonomi, sett i lys av Bruuns (2012) forståelse av begrepet, er i kontinuerlig endring innad i Grønnlia borettslag. Gjennom inn- og utflytninger introduseres verdier og nyorienteringer som bryter med de allerede eksisterende verdiene i borettslaget. Selv om *ånden* bidrar til å bremse prosessen, gis markedets moralske økonomi økende gyldighet i Grønnlia. For mange av de nye beboerne som flytter inn, handler *fellesskapet* som det å bo i et borettslag medfører, om de økonomiske premissene som binder beboerne sammen. For å si det på en annen måte, ser vi også i Grønnlia borettslag en overgang fra det Suttles (1972) kaller territorialitet til det han kaller avstandsskaping, med et økende individualistisk fokus i relasjon til andre mennesker.

Det er derfor viktig å bemerke at Grønnlia borettslags stedsidentitet, til tross for «troskap» til *ånden*, har endret karakter siden etterkrigstiden. Selv om mange av *ferskingene* selv mener de gradvis lærer seg borettslaget å kjenne og adopterer de gjeldende verdiene, er beboerstanden i dag markant annerledes enn for drøyt seksti år siden. Det faktum at gjennomsnittsinntekten (inflasjon tatt i betraktning) er betydelig høyere blant beboerne i dag, bidrar alene til dette. På spørsmål om hva som har vært de største omveltningene i borettslaget de siste ti årene, svarte Erik: «Det er jo mer og mer blå russ, da.» Ingvar, en mann i slutten av tjuetårene, som har hatt hele sin oppvekst i Grønnlia, uttaler seg om endringene i borettslaget på følgende måte: «Du finner en siste enklave av de siste steinharde pragmatikere. Resten jobber i Nordea!» Det er blant de beboerne jeg har vært i kontakt med, bred enighet om at det å ha to biler, au pair og å gjøre store endringer på huset, bryter med Grønnlias *ånd*. Dette er også synspunktet til mange av de som selv innrømmer å ha brutt med borettslagets ideologiske grunnverdier.

Som jeg har vist, mener *urinnvånere* og andre beboerne som ikke anser seg selv som *ferskinger* i borettslaget, at mye av den opprinnelige idealismen har forvitret i senere tid, og at hverdagslivet i Grønalia har gjennomgått en dreining i retning av en mer individualistisk orientert livsstil. Ytre krefter, som nyliberalisering av storsamfunnet med dets markedsprinsipper, førte til at det å kjøpe bolig i borettslag prismessig ble sidestilt med å kjøpe som selveier. Grønalias beliggenhet, idylliske uttrykk og den umiddelbare barnevennligheten kombinert med overnevnte, førte til at borettslaget tiltrakk seg mennesker med høyere økonomisk kapital enn hva som allerede fantes der. Allikevel har *ånden* i Lia hatt en slik tyngde at den har smittet over på mange av innflytterne, som har adoptert den og gjort den til sin egen. I så måte har det skjedd en slags refortolkning av *ånden*, bedre tilpasset dagens hverdagsliv. Flere beboere sa selvironisk at det rådet en *champagneradikalisme* i Grønalia borettslag. Dette begrepet er nok ganske beskrivende og ikonisk, i den forstand at det som opprinnelig var en «venstre-radikal» *ånd*, anvendes innenfor nye rammer og tilpasses en «moderne» livsstil. Dermed består likevel ideene om *ånden*, og beboerne har selv et begrep om *felleskap*, og opplever at de gjennom å bo i Grønalia borettslag selv er del av *felleskapet*. Det jeg allikevel mener er bemerkelsesverdig, er at *ånden* besitter en så sterk kraft at den lenge har motvirket tendensen til avstandsskaping. Grunnet borettslagets geografiske beliggenhet på Oslos vestkant, med de assosiasjonene det medfører, kunne jeg vært tilbøyelig til å tro at denne prosessen ville gått raskere.

Formålet med denne studien har vært å beskrive de sosiale endringene Grønalia borettslag har gjennomgått siden etterkrigstiden, og særlig i de senere årene. Jeg mener å ha argumentert for at dette er endringer som også har preget sosialt liv i Norge og Vest-Europa i større skala. Gjennom feltarbeid i et avgrenset borettslag, har jeg søkt å kartlegge noen av prosessene, og friksjonen som kan oppstå i møtet mellom kollektivistisk- og individualistisk orienterte meningsverdener.

Åndsbegrepet er et skall, fordi dets innhold er i kontinuerlig endring og kan tillegges ulik mening av beboerne i borettslaget. Jeg mener det samme kan gjelde fellesskapsbegrepet, dets innhold og dets betydning i alle sosiale relasjoner. Jeg har vist at *felleskap* kan fungere meningsdannende i dag – til tross for introduksjon av nye sosiale elementer – mye på grunn av kontinuerlig reproduksjon av *felleskap* som verdi. Ideen om *ånden* består i Grønalia, på samme måte som ideen om fellesskap består i storsamfunnet for øvrig.

Litteraturliste

Amit-Talai, Vered, & Rapport, Nigel. (2002). *The Trouble with community : anthropological reflections on movement, identity and collectivity*. London: Pluto Press.

Barth, Fredrik. (1969). *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bauman, Zygmunt. (2000). *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen akademisk forl.

Bauman, Zygmunt. (2001). *Community: seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity.

Bloch, Maurice. (1986). *From blessing to violence: history and ideology in the circumcision ritual of the Merina of Madagascar*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.

Bourdieu, Pierre, & Wacquant, Loïc J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.

Bruun, Maja Hojer. (2011). Egalitarianism And Community In Danish Housing Cooperatives: Proper Forms of Sharing and Being Together. *Social Analysis*, 55(2), 62-83.

Bruun, Maja Hojer. (2012). *Social life and moral economies in danish cooperative housing. Community, property and value*. (PhD), University of Copenhagen, Copenhagen.

- Brännström, Lars. (2006). *Phantom of the neighbourhood: longitudinal studies on area-based conditions and individual outcomes* (Vol. 67). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Burettslagslova. Lov av 6. juni 2003 nr. 39 om burettslag (2003).
- Búriková, Zuzana, & Miller, Daniel. (2010). *Au pair*. Cambridge: Polity Press.
- Cohen, Anthony P. (1985). *The symbolic construction of community*. London: Routledge.
- Comaroff, Jean, & Comaroff, John L. (2001). Millennial capitalism: First thoughts on a second coming. I J. Comaroff & J. L. Comaroff (Red.), *Millennial capitalism and the culture of neoliberalism* (ss. 1-56). Durham, N.C.: Duke university press.
- Dumont, Louis. (1970). *Homo hierarchicus: the caste system and its implications*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Dumont, Louis. (1986). *Essays on individualism: modern ideology in anthropological perspective*. Chicago: University of Chicago Press.
- Durkheim, Émile. (1964). *The division of labour in society*. New York: The Free Press.
- Egner, Thorbjørn. (1980). *Folk og røvere i Kardemomme by*. Oslo: Cappelen.
- Epstein, A. L. (1978). *Ethos and identity: three studies in ethnicity*. London: Tavistock.
- Eriksen, Thomas Hylland. (2006). Innledning: Tryggheten og dens motstandere. I T. H. Eriksen (Red.), *Trygghet* (ss. 11-31). Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas Hylland, & Breivik, Jan-Kåre. (2006). *Normalitet*. Oslo: Universitetsforl.
- Eriksen, Thomas Hylland, & Vetlesen, Arne Johan. (2007). *Frihet*. Oslo: Universitetsforl.
- Evans-Pritchard, E. E. (1969). *The Nuer: a description of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. New York: Oxford University Press.

- Fangen, Katrine. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Frost, Robert. (1967). *Complete poems*. London: Jonathan Cape.
- Frøystad, Kathinka. (2003). Forestillingen om det «ordentlige» feltarbeid og dets umulighet i Norge. I M. Rugkåsa & K. T. Thorsen (Red.), *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge* (ss. 32-64). Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Geertz, Clifford. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Giddens, Anthony, & Schultz Jørgensen, Søren. (1996). *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gluckman, Max. (1965). *Politics, law and ritual in tribal society*. Oxford: Blackwell.
- Goffman, Erving. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- Gowland, Rebecca, & Thompson, Timothy James Upton. (2013). *Human identity and identification*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Graeber, David. (2001). *Toward an anthropological theory of value: the false coin of our own dreams*. New York: Palgrave.
- Gullestad, Marianne. (1984). *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. (1985). *Livsstil og likhet: om nærmiljø i byer*. Oslo: Byforskningsprogrammet : Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. (1986). Symbolic «fences» in urban Norwegian neighbourhoods. *Ethnos*, 51(1-2), 52-70.

- Gullestad, Marianne. (1989). *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. (1992). *The art of social relations: essays on culture, social action and everyday life in modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hammer, Espen. (2006). Individualisering og trygghet i det senmoderne samfunn. I T. H. Eriksen (Red.), *Trygghet* (ss. 33-52). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, Inger. (1978). Om forvaltning av utilgjengelighet. Et perspektiv på studiet av boligmiljø og samværsform. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19(5-6), 405-414.
- Howell, Signe. (2001). Feltarbeid i vår egen bakgård: Noen refleksjoner rundt nyere tendenser i norsk antropologi. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 12(1-2), 16-24.
- Ingold, Tim. (2000). *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Jonassen, Christen T. (1983). *Value systems and personality in a Western civilization: Norwegians in Europe and America*. Columbus, Ohio: Ohio State University Press.
- Kjeldstadli, Knut, & Myhre, Jan Eivind. (1995). *Oslo - spenningenes by : oslohistorie*. Oslo: Pax.
- Lien, Marianne. (2001). Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 12(1-2), 68-74.
- Lien, Marianne, Lidén, Hilde, & Vike, Halvard. (2001). *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorentzen, Håkon, & Dugstad, Line. (2011). *Den norske dugnaden: historie, kultur og fellesskap*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Lukes, Steven. (1973). *Individualism*. Oxford: Blackwell.

- Mauss, Marcel. (2007). *The gift : the form and reason for exchange in archaic societies*. London: Routledge.
- Mead, George Herbert, & Morris, Charles W. (1934). *Mind, self, and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mueggler, Erik. (2001). *The age of wild ghosts: memory, violence, and place in Southwest China*. Berkeley: University of California Press.
- Ontkean, Michael, Lynch, David, Frost, Mark, & MacLachlan, Kyle (Writers). (2007). *Twin Peaks*. Los Angeles: Paramount Pictures.
- Sollund, Ragnhild. (2009). Migrant au pairs in the Norwegian welfare state: Care chains and transnational care. *The journal of social criminology*, 1(1), 111-134.
- Statistisk Sentralbyrå. (2011). Tabell: 06547: Hovedposter fra ligninga. Bosatte personer 17 år og eldre, etter bydeler i Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim (kr) (B). Lesedato 5. desember, 2012, hentet fra http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?Productid=05.01&PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/MenuSelP.asp&SubjectCode=05
- Statistisk Sentralbyrå. (2012). Folke- og bolig tellingen, husholdninger. Mindre husholdninger over hele landet. Lesedato 18. februar, 2013, hentet fra <http://www.ssb.no/vis/emner/02/01/fobhushold/main.html>
- Suttles, Gerald D. (1972). *The social construction of communities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Thompson, Edward Palmer. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *Past and Present*, 50, 76-136.

- Tilley, Christopher. (1994). *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*.
Oxford: Berg.
- Tönnies, Ferdinand, & Loomis, Charles P. (1955). *Community and association*. London:
Routledge and Kegan Paul.
- Vike, Halvard. (2004). *Velferd uten grenser: den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo:
Akribe.
- Vike, Halvard, Lidén, Hilde, & Lien, Marianne. (2001). Likhetens virkeligheter. I M. E. Lien,
H. Lidén & H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det
moderne Norge* (ss. 11-31). Oslo: Universitetsforlaget.
- Øien, Cecilie. (2009). *On equal terms?: an evaluation of the Norwegian au pair scheme* (Vol.
2009:29). Oslo: Fafo.
- Aakvaag, Gunnar C. (2007). Frihet på norsk: Den endimensjonale friheten. I T. H. Eriksen &
A. J. Vetlesen (Red.), *Frihet* (ss. 79-110). Oslo: Universitetsforlaget.

